GAAT UIT VAN HAAR

KERKGESCHIEDENIS

I

P. de Vries

uitgave stichting martyrion - lelystad

OVERZICHT NEDERLANDSE KERKGESCHIEDENIS

In de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus vraagt de rijke man tenslotte, dat de gestorven Lazarus uit de doden mocht opstaan, om zijn broeders te waarschuwen dat zij zich bekeren moesten.
Hij krijgt dan het antwoord:

> "Indien zij naar Mozes en de profeten niet luisteren, zullen zij ook, indien iemand uit de doden opstaat, zich niet laten gezeggen."
>
> Luc. 16:31.

Hieruit valt onder meer te leren, dat de Schrift niet slechts de enige toetssteen of maatstaf is, maar ook, dat zij absoluut genoegzaam is om te weten wat God van ons vraagt en hoe de zaken vooral ook in kerkelijk opzicht staan.
Met hetgeen in het eerste deel uit de Schrift is aangetoond kan daarom ieder zèlf de feiten van de kerkgeschiedenis beoordelen en vaststellen waar vandaag de kerk is, waarbij men zich naar Gods bevel moet voegen en wat de valse kerken en secten zijn, waarvan men zich moet afscheiden.
U hebt "Mozes en de profeten", dat wil vandaag zeggen: u hebt het ganse Woord Gods van Oude en Nieuwe Testament. Dat is de enige en ook genoegzame "regel des geloofs" (art. 7 N.G.B.).
Er komt geen stem uit de hemel om u te zeggen wat de waarheid is, wat u doen moet en wat de ware en wat valse kerk is.
Er staan ook geen doden op om u te waarschuwen als u in de valse kerk blijft en straks met Babel zult omkomen in het oordeel.
En indien u zich door de valse profetie laat verleiden blijft u toch zelf verantwoordelijk en draagt u zelf de schuld.
Want u hebt "Mozes en de profeten"!
Wie dit echt gelooft zal er ook naar handelen.
Hij zal daarom de feiten van de kerkgeschiedenis opzoeken en onderzoeken totdat hij weet waar vandaag de ware kerk is.
De bedoeling van het hiernavolgende deel is nu om daarbij - althans enigszins - de helpende hand te bieden, zowel wat de feiten als wat de beoordeling daarvan betreft.

I. VAN DE KERKPLANTING T/M DE REFORMATIE

1. VERBASTERDE EVANGELIEPREDIKING.

Hoewel vermoed wordt, dat reeds de Bataven in ons land met het evangelie in aanraking zijn gekomen, is dat toch niet met zekerheid bewezen. Na de grote volksverhuizing omstreeks het jaar 400, werd ons land hoofdzakelijk bewoond door Friezen, Franken en Saksen.
Het verhaal is bekend hoe koning Clovis van de Franken, gehuwd met de christin Clothilde, beloofde christen te zullen worden als hij de Alemannen zou verslaan. Mogelijk had hij daarbij het voorbeeld van keizer Constantijn voor ogen. Hoe het ook zij: Clovis overwon en liet zich dopen. Dat betekende tevens, dat vervolgens binnen het Frankische rijk het christendom van overheidswege werd bevorderd en ingevoerd. De verkondiging van het evangelie was in ons land dus reeds van het begin aan gemengd met politiek. De Friezen, vanouds een zeer vrijheidslievend volk, wezen daarom aanvankelijk het evangelie af omdat zij de Frankische overheersing vreesden. En de heidense Saksen werden later met het zwaard van Karel de Grote "bekeerd".
De zendelingen kwamen hier ook niet alleen met het evangelie, maar tevens met reliquien en dergelijke, terwijl zij overal kloosters stichtten.
Kortom: toen het evangelie in ons land werd gepredikt was het reeds op velerlei wijze verbasterd.
De kerk was in die dagen al erg gedeformeerd, en die deformatie nam in de daarop volgende eeuwen nog sterk toe.
De voornaamste deformatieverschijnselen willen we hierna in het kort bezien.

2. HIERARCHIE.

2.1 Hoe de hiërarchie als kwaad te onderkennen valt.

Om het kwaad van de hiërarchie te onderkennen is het nodig eerst een open oog te hebben voor de goede, schriftuurlijke kerkregering.
En deze laatste is slechts te verstaan tegen de achtergrond en de juiste beschouwing van de sedert Pinksteren mondige gemeente van de Here Jezus Christus. Daarom vooraf over een en ander een enkel woord.

2.2 Elk christen gezalfd tot profeet, priester en koning.

Met de komst van het Nieuwe Testament zijn de ambten van koning, priester en profeet, zoals die onder Israël tijdens het Oude Verbond voorkwamen, afgeschaft. Immers al die ambten waren schaduwen van Jezus Christus.Hij is de vervulling en de werkelijkheid en aldus de enige Koning, Hogepriester en Profeet van Gods volk. In het Nieuwe Testament staan er daarom geen ambtsdragers meer tussen de Here en zijn volk.
Alle gelovigen heten in het Nieuwe Testament "christenen", omdat zij allen Christus' zalving deelachtig zijn. Zij hebben allen hoofd voor hoofd een profetische, priesterlijke en koninklijke roeping. Het is het ambt van alle christgelovigen om 's Heren naam te belijden (Matth. 10:32, Rom. 10:10), zichzelf tot een levend dankoffer aan de Here te offeren (Rom. 12:1, 1 Petr. 2:5 en 9, Openb. 1:6, 5:8 en 10) en koninklijk in dit leven tegen de zonde en de duivel te strijden, en na dit leven in eeuwigheid met Hem over alle schepselen te regeren (Rom. 6:12-13, 1 Petr. 2:11, Ef. 6:11, 2 Tim. 2:12); vgl. Heid.Cat., antw. 32.

2.3 Het christenambt verbijzondert zich naargelang Christus' gaven.

Toen de Here naar de hemel ging stelde Hij daarom geen plaatsvervanger(s) op aarde aan, maar vanuit de hemel regeert Hij, als het enige Hoofd der kerk, zijn gemeente door zijn Woord en Geest.
Daarover zegt Ef. 4: opgevaren naar den hoge gaf Hij gaven aan de mensen. Wat voor gaven? Het elfde vers somt op: zowel apostelen als profeten, zowel evangelisten als herders en leraars.
Elders noemt de apostel Paulus nog veel meer gaven.
In Rom. 12 stelt hij het zo breed als de gehele gemeente:

> "Wij hebben nu gaven, onderscheiden naar de genade, die ons gegeven is: profetie, naar gelang van ons geloof; wie dient, in het dienen; wie onderwijst, in het onderwijzen, wie vermaant, in het vermanen; wie mededeelt, in eenvoud; wie leiding geeft, in ijver, wie barmhartigheid bewijst, in blijmoedigheid." (Rom. 12:6-8).

Hoewel dus alle leden niet precies dezelfde gaven ontvangen, wordt geen levend lid van Christus' lichaam overgeslagen (Rom. 12:4-5, 1 Cor. 12:4-30). Want sedert Pinksteren ontvangen alle leden de Heilige Geest, die een ieder in het bijzonder toedeelt gelijk Hij wil (1 Cor. 12:11). Tevens wordt o.a. in 1 Cor. 12-14 benadrukt, dat al deze gaven niet worden geschonken tot persoonlijk welzijn van de respectievelijke ontvangers, maar tot welzijn van <u>allen</u> (1 Cor. 12:7).
Het ontvangen van een gave betekent dus tevens een <u>opdracht</u> of <u>roeping</u> om ze in liefde aan te wenden ten nutte en ter zaligheid van de medeleden. Daarom betekent elke gave ook een <u>ambt</u>; het ambt van rentmeester over de velerlei genade Gods; 1 Petr. 4:9-11, vgl. Matth. 25:14-30.
Het ambt aller gelovigen verbijzondert zich dus naardat en naarmate Christus vanuit de hemel gaven geeft.

2.4 Christus schenkt zijn gaven ook in de weg van de christelijke ijver.

Hierbij worde tegelijk het misverstand afgewezen alsof de gaven of charisma's altijd gekenmerkt worden door een buiten het eigen willen en werken van de christen omgaande "ingieting" van bovenaf. Dat was wèl zo bij verschillende buitengewone gaven aan het begin van de nieuwtestamentische kerkgeschiedenis. Op Pinksteren spraken de discipelen ineens in vele talen; Hand. 2:7-11. Maar later moest men eerst met moeite Grieks en Hebreeuws leren om de Bijbel in de grondtaal te kunnen lezen en moesten de zendelingen eerst zelf de talen van de verschillende volkeren leren. Maar toch is in <u>beide</u> gevallen die talenkennis een gave of charisma.
De apostel Paulus spreekt daarom in 1 Cor. 12:31 van een <u>streven</u> of <u>ijveren</u> naar de beste gaven. Wie zich inspant om met zijn handen goed werk te verrichten, opdat hij iets kan mededelen aan de behoeftige (Ef. 4:28), ontvangt in die weg "een gave" tot opbouw van het lichaam van Christus. En wie "staat naar het opzienersambt" (1 Tim. 3:1), dat wil zeggen: wie er zich op toelegt om alle daarvoor benodigde deugden en kundigheden zich te verwerven, vooral ook in de weg van praktische oefening, die streeft er naar om een voortreffelijke gave Gods te ontvangen en zelf voor de kerk te mogen zijn.
Ook wanneer dus een christen bepaalde gaven niet komen aanwaaien, of hem bij de geboorte reeds worden meegegeven, doch hij die door inspanning, studie of anderszins heeft moeten verwerven, zijn dat desalniettemin toch <u>gaven</u>!

2.5 In het bijzonder ambt worden sommige gaven publiek erkend en geregeld.

Alhoewel nu in het Nieuwe Testament alle christenen zijn geroepen tot profeet, priester en koning, en krachtens dit ambt aller gelovigen de opbouwing der broederen hebben te dienen naar de gaven, die Christus elk in het bijzonder heeft toebedeeld, worden die gaven in sommige gevallen publiek erkend en "geordend" om in een geregelde dienst te worden aangewend.
Men onderscheidt wat dit betreft tussen buitengewone en bijzondere ambten.

Onder het buitengewone ambt verstaat men een ambt, dat in de gewone toestand van de kerk niet aanwezig is, zoals bijvoorbeeld het apostelambt.
De bijzondere ambten daarentegen komen in een normale situatie altijd in de kerk voor.
We beperken ons nu tot deze laatste categorie: het bijzondere ambt.
Het is dus duidelijk, dat niet elke gave die Christus aan sommigen in het bijzonder verleent, ook tot een bijzonder ambt leidt. Zo noemt Paulus in 1 Cor. 12:28 bijvoorbeeld de bekwaamheid om te helpen. Dat helpen kan in verschillend opzicht plaatsvinden; financieel, maatschappelijk of bij ziekte, het doet er niet toe waarin en waarmee. Waar het om gaat is, dat er geen bijzonder ambt van "helper" bestaat. Indien alle onderscheidene gaven die Christus geeft, zouden moeten worden geordend in een bijzonder ambt, zou dat tot een groot aantal bijzondere ambten leiden. Dat mag echter niet omdat we daarvoor geen instelling van Christus hebben. Evenmin als we zelf naast doop en avondmaal nog een aantal andere sacramenten mogen verzinnen, evenmin is het geoorloofd om naar eigen goeddunken een extra aantal bijzondere ambten in te stellen. Daarom erkennen we alleen daar een bijzonder ambt, waar de instelling daarvan door Gods Woord is gegeven.

2.6 Het bijzonder ambt van "diaken".

Welke bijzondere ambten zijn er nu krachtens de Schrift?
In de eerste plaats is er het ambt van diaken.
Over de instelling daarvan lezen we in Hand. 6:1-6.
Dat het diakenambt voor de kerk niet slechts tijdelijk maar blijvend bedoeld is, blijkt uit 1 Tim. 3:8-13 en Phil. 1:1.

2.7 Het bijzonder ambt van "ouderling".

In de tweede plaats is er het ambt van de oudsten of presbyters.
Dit ambt kwam ook reeds voor onder de Joden. Toen de scheiding tussen kerk en synagoge des satans zich voltrok, gingen de christenen onder leiding van de apostelen niet revolutionair te werk, maar zetten zij wat betreft kerkregering en liturgie in hoofdzaak eenvoudig voort wat er voordien reeds was.

2.8 Het ouderlingenambt t.a.v. de orde.

Om te beginnen is aan de presbyters opgedragen het ordelijk bestuur van de ekklesia - dat is: van de gemeente of kerk.
1 Cor. 14:40 zegt, dat alles betamelijk en in goede orde moet geschieden. De hoofdstukken 12, 13 en 14 van deze eerste brief aan de Corinthiërs kunnen een idee geven juist ook van de leiding, die de oudsten in dit opzicht moeten geven. In 1 Cor. 14:26 lezen we het volgende omtrent de liturgie in de samenkomsten van de eerste gemeenten:

> "Telkens als gij samenkomt, heeft ieder iets: een psalm of een lering of een openbaring of een tong of een uitlegging; dat alles moet tot stichting geschieden."

Welnu, zonder goede orde zou dat een "Jodenkerk" geworden zijn.
Daarom moest er goede orde ingesteld en gehandhaafd worden. Dat nu was de taak van de presbyters. De overige gemeenteleden moesten zich daarin aan hen onderwerpen. Hetzelfde geldt bij de viering van het avondmaal, bij de bediening van de doop, bij de oefening van de kerkelijke tucht, die aan de gemeente is opgedragen (Matth. 18:17), en bij tal van andere zaken. Bij dit alles moet het ordelijk toegaan.
De regeling en handhaving van deze kerkorde nu is uitsluitend de taak van de presbyters.

2.9 Het ouderlingenambt t.a.v. de leer.

Maar niet alleen ten aanzien van de orde, ook wat de leer betreft hebben de presbyters een taak. De apostel Petrus zegt, dat de oudsten de kudde Gods, die bij hen is (d.w.z. de gemeente), moeten hoeden (1 Petr. 5:1-4). De oudsten zijn dus ook herders. Dit herderschap is schriftuurlijk bezien niet anders dan een kwestie van Woordbediening

in vertroosting, onderwijzing, vermaning, weerlegging en terechtwijzing. Het is de kudde met de staf van het Woord leiden in de grazige weide van het Woord. De apostel Paulus schrijft in 1 Tim. 3:2 dan ook, dat een oudste - hij gebruikt hier het woord "episcopos" of "opziener" - onder meer moet zijn: bekwaam om te onderwijzen. En volgens Titus 1:9 moet een opziener zijn: "zich houdende aan het betrouwbare woord naar de leer, zodat hij ook in staat is te vermanen op grond van de gezonde leer en de tegensprekers te weerleggen". De oudsten moeten dus in allerlei concrete situaties Gods Woord bedienen. Zij hebben ook het opzicht, d.w.z.: zij moeten toezien of de gemeenteleden leven naar het Woord Gods en blijven bij de gezonde leer en wie daarvan afwijken in leer en/of leven moeten zij vermanen en weerleggen.
Het ambt van de presbyters of episcopen (twee namen voor dezelfde soort ambtsdragers, zoals blijkt uit Hand. 20:17 en 28) stemt ten aanzien van de leer dus overeen met dat van "herder en leraar".

2.10 Wat de bediening van Gods Woord betreft moeten de ouderlingen voorbeelden zijn voor alle christenen.

Voorts zij er in dit verband zeer nadrukkelijk op gewezen, dat deze bijzondere ambtsdragers wat de bediening van Gods Woord betreft niet iets doen dat de andere gemeenteleden niet mogen doen.
Integendeel, op vele Schriftplaatsen worden alle gelovigen opgeroepen om de geesten te beproeven, en om elkander te vermanen en terecht te wijzen met Gods Woord indien daar aanleiding toe bestaat. Niemand kan in de kerk met Kaïn zeggen: "Ben ik mijns broeders hoeder?" (vgl. 1 Joh. 3:11-12a). De waarachtige christelijke liefde roept daarom iedere gelovige tot de herdersfunctie. De apostel Petrus wekt immers de oudsten ook op om voorbeelden der kudde te zijn (1 Petr. 5:3). Een voorbeeld is er om nagevolgd te worden. Dat geldt heus niet alleen voor wat betreft het christelijk leven in het ethische vlak en de beoefening van algemene deugden als trouw en plichtsbetrachting. Ook de gewone gemeenteleden mogen en moeten onderwijzen en vermanen. Hoe zouden immers ook de gemeenteleden, wanneer zij uit hun midden presbyters moeten aanwijzen, kunnen weten, dat de verkozenen bekwaam zijn om te onderwijzen en de tegensprekers te weerleggen, indien het hun vóórdat zij presbyters werden niet zou vrijstaan om te onderwijzen en te vermanen?

2.11 De "dienaar des Woords" is een gespecialiseerde ouderling.

In de derde plaats is er het ambt ván de herder en leraar of voorganger, die het Woord Gods tot de gemeente spreekt.
Dit is niets anders dan een gespecialiseerde presbyter.
Dat blijkt uit 1 Tim. 5:17-18, welke tekst de enige Schriftplaats is, waarin hierover uitdrukkelijk gesproken wordt. De apostel Paulus heeft het daarin over oudsten, "die zich belasten met prediking en onderricht". Zij deden dit dus vrijwillig, omdat het nodig was voor de gemeente. Hun kwam, naar de woorden van de apostel "dubbel eerbewijs" toe. Blijkens het verband betekent dit, dat de gemeente hen onderhouden moest, zodat zij volledig de handen vrij hadden om al hun tijd te besteden in de bediening van hun ambt.
Hoewel op verschillende plaatsen in de Bijbel wordt gesproken over (herders en) leraars (Ef. 4:11, Hand. 13:1, 1 Cor. 12:28-29, 2 Tim.1:11 - vgl. ook Hebr. 5:12 en Jac. 3:1) of over voorgangers (Hebr. 13:7, 17 en 24), is het allerminst zeker, dat daarmee de gespecialiseerde presbyters of episcopen worden bedoeld, over wie Paulus spreekt in 1 Tim. 5:17. Het kunnen evengoed buitengewone ambtsdragers of zelfs gewone gemeenteleden geweest zijn.
Maar wèl is het natuurlijk zo, dat het werk, dat deze gespecialiseerde oudsten doen, hen bestempelt tot "herder en leraar" of "voorganger" (Ef. 4:11, Hebr. 13:7 e.v.).
Het laat zich verstaan, dat naarmate de buitengewone ambtsdragers wegvielen en de bijzondere geestesgaven verminderden, het bijzondere ambt van deze presbyters of episcopoi die speciaal belast waren met prediking en onderricht, naar voren kwam. Vanouds heeft men het dan ook zo opgevat, dat het deze predikanten zijn, die in Openb. 1:16 worden aan-

geduid als de sterren in de rechterhand des Heren, en die in de brieven aan de zeven gemeenten (Openb. 2-3) de engelen der gemeente worden genoemd.

2.12 Ook het bijzonder ambt van de dienaar des Woords doet niets af van het profetisch ambt áller gelovigen doch dient juist om dit te versterken.

Opnieuw zij er nu nadrukkelijk op gewezen - thans met betrekking tot het bijzonder ambt van de predikant of dienaar des Woords - dat de instelling en het bestaan van dit bijzonder ambt volstrekt niets afdoet aan de roeping van alle christgelovigen om Gods Woord te bedienen naar de gaven en de plaats, die God hun heeft verleend. Het is juist zo, dat de predikanten de andere gemeenteleden moeten onderwijzen om hen daardoor te bekwamen zèlf Gods Woord te prediken.
Reeds Mozes beval alle Israëlieten de woorden Gods te verkondigen:
"Gij zult ze uw kinderen leren en daarover spreken, wanneer gij in uw huis zit en wanneer gij onderweg zijt, wanneer gij nederligt en wanneer gij opstaat;" (Deut. 11:19, vgl. 6:6-9).
In Phil. 2:15-16 worden daarom alle gelovigen "lichtende sterren" genoemd, omdat zij het Woord des levens vasthouden en met woord en daad in de wereld uitdragen.
Wanneer daarom in art. 30 en 31 N.G.B. o.m. beleden wordt, dat er dienaars of herders moeten zijn "om Gods Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen", betekent dat volstrekt niet een verbod aan de overige leden der gemeente om dat te doen! Er wordt in deze belijdenisartikelen in het positieve gezegd wat deze dienaars of herders moeten doen, namelijk: Gods Woord en de sacramenten bedienen. Maar er wordt daarin in het geheel niet in het negatieve gezegd, dat de gewone gemeenteleden dit niet mogen doen. Dat zou immers ook duidelijk tegen de Schrift zijn. Want uit plaatsen als 1 Cor. 14:26 blijkt, dat in de eerste gemeenten ook niet-dragers van het bijzondere ambt, zelfs in de geregelde samenkomsten van de gemeente, voorgingen en leerden (alleen vrouwen mochten dat naar de geldende kerkorde niet doen; 1 Cor. 14:33b-36). En in de Bijbel staat helemaal nergens, dat gewone gemeenteleden de sacramenten niet mogen bedienen.
Zeker, het is wel zo, dat het in de christelijke kerk sedert eeuwen aan lidmaten, die niet staan in het bijzonder ambt van dienaar des Woords niet toegestaan en verboden is om in de zondagse samenkomsten of erediensten te preken en/of de sacramenten te bedienen. Maar dit is uitsluitend een zaak van de orde der kerk. Mènsen hebben dat zo geregeld en vastgesteld. De oudsten hebben besloten en verordend, dat in de zondagse samenkomsten geen gewoon gemeentelid, en zelfs ook geen diaken of ouderling, doch alleen nog maar de dominee mag preken, en dat ook hij alleen maar de sacramenten mag bedienen. Zij hadden hiervoor hun redenen, en zij deden dit niet zonder de leiding van de Heilige Geest. Maar het is en blijft louter een zaak van de orde der kerk en niet van de leer van Gods Woord. Geen mens kan en mag de leer van Gods Woord veranderen. Maar van de ordelijke bepalingen van de kerk geldt wat art. 87 D.K.O. zegt, namelijk: "dat zij (zo het profijt der kerken anders vereiste) veranderd, vermeerderd of verminderd mogen en behoren te worden". Deze verandering mag evenwel nooit lichtvaardig geschieden en dient ook zelf te worden ingesteld met inachtneming van de goede orde der kerk en in onderling overleg met en goedvinden van de kerken op andere plaatsen; vgl. 1 Cor. 14:33 en 36.

2.13 De bedoeling van het bijzondere ambt.

Wat is nu de zin van het bijzondere ambt?
Waarom moeten op die manier sommige gaven op zo'n bijzondere wijze worden geaccentueerd? Konden die gaven niet evengoed functioneren vanuit het gewone ambt aller gelovigen?
De Schrift zelf zegt daarover niet veel. Het is de wijsheid van de hemelse Koning der kerk, die wij meer moeten aanvaarden en vertrouwen dan dat wij ze begrijpen en verklaren kunnen.

Toch kunnen we opmerken, dat door de aanstelling in het bijzondere ambt een versterking plaats vindt zowel naar de zijde van de bijzondere ambtsdragers als naar de kant van de gemeente. Men noemt daarom de volgende bedoelingen van het bijzondere ambt:

a. Het wordt aan de bijzondere ambtsdragers extra op het hart gebonden, dat zij bij de aanwending van hun gaven in dienst staan van de Here Jezus Christus, die aldus zijn gemeente wil bewaren en regeren, en dat daarom hun werk zeer beslist geen vrijblijvende persoonlijke hobby is.
b. Aan de andere kant wordt het ook de gemeente daardoor ingescherpt, dat de bijzondere ambtsdragers geen betweters en bemoeials zijn, maar dat zij spreken en handelen in opdracht van en namens de Here, zodat zij hen hebben te ontvangen als dienstknechten Gods.
c. In Hand. 6:1-4 blijkt de instelling van het diakenambt tevens ten doel te hebben - en waarom zou dat ook niet gelden voor de andere bijzondere ambten? - dat daardoor gewaarborgd wordt, dat geen enkel schaap der kudde onverzorgd zal blijven.

Zo treden dus de bijzondere ambtsdragers op in een geregelde dienst met uitdrukkelijk verleende last en volmacht, opdat het hun niet zal ontbreken aan vrijmoedigheid en verantwoordelijkheidsbesef, en opdat de gemeente zal weten, dat Christus zelf haar wil regeren door hun dienst (vgl. 2 Cor. vooral 5:20-21).

2.14 Fundamentele betekenis van Ef. 4:11-16 voor de bijzondere ambten.

De gaven, die Christus vanuit de hemel geeft aan zijn kerk moeten dienen tot welzijn van allen, zo leerden we uit de Schrift. Door het schenken van die gaven wil Hij zijn gemeente bouwen en bewaren en alzo regeren, dat er op de nieuwe aarde straks niet één schaap gemist wordt. Aangezien nu ook de bijzondere ambtsdragers met hun mogelijkheden tot deze gaven behoren, vinden we hier het antwoord op de vraag wat de roeping en de taak is speciaal ook van die bijzondere ambtsdragers.
In Ef. 4:11-16 wordt daarbij gewezen op de groei van elk kerklid naar de volwassenheid in Christus. De Here geeft alle gaven, juist ook de gaven van de bijzondere ambtsdragers, opdat door hun aanwending alle leden hun mondigheid in Christus zullen bereiken. Er zijn in de kerk jongeren en ongevormden, er zijn ook vaak geestelijk tragen, die met moeite van melk op vaste spijs moeten worden overgebracht (Hebr. 5:11 e.v.). Dit is dus nu vooral de taak van de bijzondere ambtsdragers: alle gemeenteleden brengen tot de volwassenheid in Christus.
Hun taak komt dus overeen met die, welke ouders hebben.
De opvoeding van wijze ouders is erop gericht hun kinderen op eigen benen te doen staan en in het leven zelfstandig hun plaats te doen innemen en zich te ontplooien naar gelang van hun gaven en mogelijkheden. Op dezelfde wijze is het speciaal de taak van de bijzondere ambtsdragers om alle gemeenteleden tot hun volwassenheid en mondigheid in Christus te brengen.
Aan de ene kant vereist dit nederigheid en zelfverloochening omdat zij voortdurend moeten bezig zijn naar de regel: zij (de gemeenteleden) moeten wassen en ik moet minder worden. Aan de andere kant zal het goede en trouwe ambtsdragers zeer verblijden, indien zij opmerken, dat de kinderen der kerk in de waarheid wandelen (vgl. 2 Joh.:4 en 3 Joh.:4). De apostelen hebben ook wat dit betreft het goede voorbeeld gegeven. Onverpoosd hebben zij gearbeid om de gemeente op te voeden in Christus en allen zelfstandig te maken in het geloof. En de dankbaarheid als zij vrucht op hun arbeid mochten zien, is in de meeste zendbrieven van het Nieuwe Testament terug te vinden. Het doel van Christus met het schenken van gaven, vooral ook van de gaven van de bijzondere ambtsdragers, is dus de levende, naar de volwassenheid groeiende gemeente, zoals dit in Ef. 4:16 zo schoon onder woorden wordt gebracht:

"En aan Hem ontleent het gehele lichaam als een welsluitend geheel en bijeengehouden door de dienst van al zijn geledingen naar de kracht, die elk lid op zijn wijze oefent, deze groei des lichaams, om zichzelf op te bouwen in de liefde.

2.15 De liefde is de verkeersweg der heiligen.

Op dit laatste - de liefde - moet nu tenslotte nog nadrukkelijk worden gewezen. Ook wanneer de apostel Paulus in 1 Cor. 12 t/m 14 spreekt over de gaven, en in verband daarmee over de orde in de gemeente, stelt hij de liefde centraal, namelijk in hoofdstuk 13. Men rukt dit hoofdstuk over de liefde heel vaak uit zijn verband. Maar het staat hier: ingeklemd tussen hoofdstuk 12 en 14, en in één betoog daarmee opgenomen.
Alle gaven, welke ook, dus zeker ook de gaven van de bijzondere ambtsdragers, zijn niets en baten niets zonder de liefde.
Daarom mag niemand zich laten voorstaan op zijn gaven of zichzelf daarmee zoeken, maar moet ieder daarmee in liefde het heil van zijn naaste zoeken. Anderzijds moet men in de kerk ook elkanders gaven in liefde aannemen, zonder jaloezie of hoogmoed.
De apostel relativeert in dit hoofdstuk over de liefde het belang van alle gaven - dus juist ook van de bijzondere ambtsdragers - door te wijzen op het onvolkomene en tijdelijke daarvan.
Dit doet hij echter juist om temeer de liefde aan te prijzen als de weg, waarop Gods kinderen blijvend zullen wandelen in hun onderling verkeer.
Aldus werpt 1 Cor. 13 een helder licht op het karakter van met name het bijzonder ambt in de kerk. Ook al spreken we bij het ouderlingenambt over de "regering der kerk", er is daarbij geen sprake van meerderen, die de baas spelen over minderen.
De Here Jezus zei het zeer duidelijk tot zijn discipelen:

"Gij weet, dat de regeerders der volken heerschappij over hen voeren en de rijksgroten oefenen macht over hen.
Zo is het onder u niet.
Maar wie onder u groot wil worden, zal uw dienaar zijn, en wie onder u de eerste wil zijn, zal uw slaaf zijn;
gelijk de Zoon des mensen niet gekomen is om Zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen."
Matth. 20:25-28

Kerkregering is niets anders dan liefdedienst.
Daarom is ook volgens Petrus het bijzonder ambt van de oudsten, niet om heerschappij te voeren, maar om voorbeelden der kudde te zijn.
Zoals de enige Meester de zijnen de voeten waste, zo moeten in de kerk allen zich jegens elkander omgorden met nederigheid (Joh. 13:1-17, 1 Petr. 5:5). De liefde van Christus, dié moet steeds allen dringen, de bijzondere ambtsdragers als voorbeelden voorop.
Wanneer we dit alles tot ons hebben laten doordringen, zegt Christus zelf tot ons:

"Indien gij dit weet, zalig zijt gij, als gij het doet". Joh. 13:17

2.16 Hiërarchie; waar ze uit voortkomt en waar ze op uitloopt.

Deze in dit verband zo brede uiteenzetting was noodzakelijk - en dat om meer dan één reden - om het kwaad van de hiërarchie te ontdekken.
Het woord "hiërarchie" betekent letterlijk: priesterheerschappij.
Maar men gebruikt het ook om de rangorde aan te duiden, die geldt onder "geestelijken", ambtenaren en anderen. Hiërarchie wil daarom niet alleen zeggen: de als "priesters" aangeduide bijzondere ambtsdragers spelen de baas of heersen over de gewone gemeenteleden of "leken", maar ook: er is onder de bijzondere ambtsdragers een verdeling van hoog naar laag, van meer naar minder.
Op dit laatste aspect van de hiërarchie is in de kerkgeschiedenis het meest de aandacht gevallen. Zo bepaalt de Dordtse Kerkenordening in art. 84, welk artikel de hiërarchie in de gereformeerde kerken bedoelt uit te sluiten, het volgende:

"Geen kerk zal over andere kerken, geen dienaar over andere dienaren, geen ouderling of diaken over andere ouderlingen of diakenen enige heerschappij voeren."

Toch begint elke hiërarchie in de verhouding van de bijzondere ambtsdragers tot de gemeente. Het begint er telkens weer mee, dat de bijzondere ambtsdragers heerschappij gaan voeren over de gemeente in plaats van voorbeelden der kudde te zijn. De volgende ronde gaat dan tussen de bijzondere ambtsdragers onderling: wie zal de meeste zijn?! Dat laatste neemt dan zozeer de geesten in beslag, dat bijna iedereen vergeet, dat de zonde van de hiërarchie zijn oorsprong en basis vindt in het onmondig houden en maken van de gemeenteleden door de bijzondere ambtsdragers.

Daar komt bij, dat er tussen de bijzondere ambtsdragers meermalen een spectaculaire strijd om de voorrang wordt gestreden, terwijl een dergelijke strijd tussen gemeente en bijzondere ambtsdragers doorgaans ontbreekt. Er is ook maar hoogst zelden vanuit de gemeente gestreden tegen de heerschappijvoering door bijzondere ambtsdragers over de gemeente.

Men kan zich afvragen hoe het komt, dat de overgrote meerderheid van de gemeenteleden die heerschappijvoering van de bijzondere ambtsdragers telkens weer zonder slag of stoot aanvaardt en zich zonder enig verzet tot onmondigen laat maken. Er zouden daarvoor verschillende redenen kunnen worden genoemd, maar de hoofdzaak is wel deze, dat de gemeenteleden het best vinden omdat zij het graag zo hebben. Om als mondig christen te staan in het ambt aller gelovigen is moeilijk. Men moet daarvoor zichzelf verloochenen en zijn eigen leven verliezen om eerst Gods Koninkrijk en zijn gerechtigheid te zoeken. Het is veel gemakkelijker, het is naar het vlees, om dit aan "de geestelijke stand" over te laten en zichzelf te beperken tot enkele uitwendige godsdienstige plichten, die het leven slechts aan de buitenkant raken doch niet wezenlijk omzetten. Hier blijkt dan ook juist waarom hiërarchie zo'n duivels kwaad is: het komt op uit en kweekt een onbekeerd kerkvolk. Een kerkvolk, dat in de grond van de zaak voor zichzelf leeft, en voor wie het christendom slechts een uiterlijk vernisje is, een premie (liefst zo laag mogelijk) om zich van de hemel te verzekeren. Er bestaat dan ook nauwelijks een duidelijker bewijs van deformatie van de kerk over heel de linie dan hiërarchie. Daarom gaat het kwaad van de hiërarchie altijd weer vooraf aan de bediening van de nieuwtestamentische verbondswraak des HEEREN over zijn ontrouw verbondsvolk. Want het loopt steeds weer uit op een: "zichzelf meer macht en autoriteit toeschrijven dan Gods Woord" (vgl. art. 29 N.G.B.).

2.17 Hiërarchie reeds in Bijbelse tijd voorkomend en bestraft.

Hoewel het zulk een groot kwaad is, is er toch nauwelijks een zonde, die in de kerk meer voor de deur staat en gereder ingang vindt, dan de heerschappijvoering. Reeds toen de Here Jezus nog op aarde was, brak er onder de discipelen twist uit wie van hen de meeste zou zijn: Matth. 18:1-11, Marc. 9:33-50, Luc. 9:46-50 en Matth. 20:20-28, Marc. 10:35-45, Luc. 22:24-27. Later, toen de apostelen de Geest hadden ontvangen, heeft Deze hen geleid in de waarheid, hen geleerd en te binnen gebracht al wat Jezus hun gezegd had (Joh. 14:17 en 26). Zo hebben zij zich naar Christus' bevel gewacht voor heerschappijvoering en in plaats daarvan de gemeenten het goede voorbeeld gegeven; 1 Cor. 4:6 en 16, Phil. 3:17, 2 Thess. 3:7-9, (vgl. 1 Petr. 5:3, waar de apostel als mede-oudste de presbyters vermaant geen heerschappij te voeren maar voorbeelden te zijn). In dit verband is ook leerzaam de derde brief van Johannes. De apostel Johannes, die zich in het eerste vers "de oudste" noemt (evenals Petrus zich "mede-oudste" noemt in 1 Petr. 5:1), waarschuwt daarin de trouwe broeder Gajus tegen de hiërarchie van een zekere Diotrephes. Want deze Diotrephes trachtte in de gemeente "de eerste" te zijn. De apostel vermaant dan om niet het verkeerde voorbeeld van deze heerschappijvoering na te volgen maar

wèl het goede voorbeeld, zoals dat onder meer door de apostelen was gegeven. Hij schrijft:

"Geliefde, volg het kwade niet na, maar het goede." 3 Joh.:11a

Wie kwaad doet, wie de eerste tracht te zijn, heerschappij voert over de gemeente Gods, en daarom ieder die hem daarbij in de weg staat, terzijde dringt of belastert, die heeft God niet gezien (vers 11b). Aldus luidt het oordeel van God!

2.18 De hiërarchie al spoedig na wegvallen apostelen ingesteld.

Reeds zeer spoedig na het wegvallen van de apostelen heeft ondanks alles de hiërarchie vaste voet gekregen in de kerken. De presbyters die gespecialiseerd arbeidden in prediking en onderricht, kwamen op de eerste plaats te staan, niet alleen in de gemeente maar ook binnen het presbyterium of de kerkeraad. Zij werden de leidslieden van de gemeenten en werden "de" bisschop genoemd (bisschop komt van episcopos, opziener, welke titel aanvankelijk eigen was aan alle presbyters). Omstreeks het jaar 150 is vrijwel overal het éénhoofdig episcopaat ingevoerd. Stellen we het sterven van de apostel Johannes tussen het jaar 90 en 100, dan is de hiërarchie dus binnen niet veel meer dan een halve eeuw gevestigd geworden.
Er is over deze tijd slechts weinig bekend.
Tot de weinige literatuur die uit die dagen is overgeleverd, behoort echter een zevental brieven, geschreven door bisschop Ignatius van Antiochië. Hij schreef ze, terwijl hij als gevangene op weg was naar Rome, waar hij omstreeks het jaar 110 de marteldood stierf. Uit deze brieven blijkt, dat Ignatius een groot voorstander is geweest van de hiërarchie. In één van zijn brieven schrijft hij:

"Gehoorzaamt de bisschop, zoals Jezus Christus de Vader;
gehoorzaamt het presbyterium zoals de apostelen;
toont ontzag voor de diakenen als voor Gods gebod".

Buiten de bisschop om mocht volgens hem in de kerk niets gebeuren. Waar de bisschop kwam, daar moesten de gelovigen vergaderen. Hèt middel tegen ketterij en verleiding is: houdt u aan de bisschop!
Hartstochtelijk begeerde Ignatius de martelaarskroon. Hij was bang, dat de gemeente te Rome invloed zou trachten aan te wenden om dat te voorkomen. Daarom schreef hij aan haar:

"Ik schrijf aan alle gemeenten en druk allen op het hart dat ik graag voor God sterf, als u mij tenminste niet verhindert het te doen. Ik vermaan u: bewijst mij niet te vroeg een gunst! Laat mij toch voedsel voor de wilde dieren zijn! Daardoor kan ik tot God komen. Ik ben de tarwe van God, en door de tanden van de wilde dieren word ik tot zuiver brood van Jezus Christus gemalen. Hitst de wilde dieren liever op zodat ze mijn graf worden en niets van mijn lichaam overlaten."
(Vert. uit "De Bijbel en het Christendom", I, blz. 80).

Mede door zijn dood als martelaar heeft Ignatius van Antiochië veel gezag verworven, ook ten aanzien van zijn ijveren voor de invoering van de hiërarchie.
Maar Johannes schreef desalniettemin, dat wie het kwaad doet - en in dat verband bedoelde hij speciaal het kwaad van de hiërarchie - God niet heeft gezien! En de apostel Paulus zegt in 1 Cor. 13:

"Al ware het ... dat ik mijn lichaam gaf om te worden verbrand,
maar had de liefde niet,
het baatte mij niets."

Hiërarchie nu is bij uitstek zonde tegen de liefde.
Wie ijvert voor God, maar zonder verstand, zoekt in de grond der zaak niet de HEERE, doch zichzelf; hij tracht zijn eigen gerechtigheid te doen gelden; Rom. 10:2-3.

2.19 Gewone gemeenteleden onbevoegd verklaard en daarom onschriftuurlijke ambten ingesteld.

Eenmaal ingevoerd, heeft de hiërarchie zich verder ontwikkeld. De bisschop was de grote baas in de gemeente. De presbyters waren hem ondergeschikt. De diakenen eveneens. En de "leken", de gewone gemeenteleden - zij mochten uit eigen beweging al helemaal niets meer doen. Een schaap moet immers alleen maar volgen. (Dat Christus zelfs de apostelen nog "schapen" noemde ontging hen daarbij; vgl. bijv. Matth. 10:16, 26:31). Alleen het (bijzonder) ambt gaf bevoegdheid en bekwaamheid. Zodra iemand dus iets meer deed dan gehoorzaam volgen moest dit "ambtelijk" worden geordend. Daarom leidde de hiërarchie tevens tot de instelling van een reeks andere "ambten". Aldus kwamen er lectores (voorlezers van de Bijbel), deurwachters, exorcisten (uitdrijvers van boze geesten), subdiakenen en akoluthen (helpers, respectievelijk van de diakenen en van de bisschop, uit wier midden veelal de "hogere geestelijken" werden gerecruteerd), weduwen (vgl. 1 Tim. 5:3 e.v.) en later ook nog de zangers.
Calvijn schrijft over het merendeel van deze "ambten":

> "Ik wil dit alleen zeggen, dat dit meer oefeningen van beginnelingen geweest zijn dan ambten, die tot de ware bedieningen der kerk moesten gerekend worden." (Inst. IV. IV. 9, vert. Sizoo).

Calvijn legt op deze manier de toestand in de oude kerk zo gunstig uit als hij kan. Té gunstig! Want men moet niet vergeten, dat al deze "ambten" juist typerend zijn voor de hiërarchie. Immers, omdat de gewone gemeenteleden tot onmondigen verlaagd waren, kon men ook niet meer constateren wie van hen bekwaam waren om te onderwijzen en te weerleggen. Dus moest men de (bijzondere) ambtsdragers eerst gaan opleiden. Daarbij hield men nog wel vast aan het middel van praktische oefening en vorming. Maar niemand mocht dergelijke "ambtelijke" arbeid gaan verrichten - ook niet als oefening voor een beginneling - voordat hij daartoe bevoegd was als ambtsdrager. Welnu, dit probleem werd daarom opgelost door het instellen van die eigenverzonnen "mindere" ambten.

2.20 De authenticiteit en het gezag van Gods Woord afhankelijk gesteld van het ambt van de bisschop.

De hiërarchische onderschikking van de ganse kerk en van alle ambtsdragers aan de bisschop, werd theológisch gefundeerd door de overtuiging, dat de bisschop het charisma der waarheid had. De bisschoppen beschouwden zich als de opvolgers van de apostelen. De bisschop bezat de sleutelmacht. Wat hij op aarde bond en ontbond, was gebonden en ontbonden in de hemel (Matth. 16:18-19 en 18:18). Aldus werd de sleutelmacht, die enkel ligt in het aan de ganse gemeente toevertrouwde onvervalste Woord van God, gesteld in het ambt. Kenmerkend voor de hiërarchie is daarom, dat het ambt beschouwd wordt als de factor, die het gepredikte Woord, het bediende sacrament, de toegepaste vermaning, etc. een goddelijk karakter verleent. Wanneer bijvoorbeeld in een bepaald geval een bisschop (of een dominee) zou verklaren: zo en zo luidt hier-omtrent Gods Woord! - dán zou dit beschouwd worden als de van God zelf afkomstige waarheid, omdat het immers "ambtelijk" was gezegd. Indien echter in plaats daarvan een gewoon gemeentelid op grond van Gods Woord precies hetzelfde had verkondigd, zou men dat slechts houden voor de tot niets verplichtende persoonlijke mening van Jan, Piet of Klaas. Hieruit blijkt dus, dat men het gezag niet stelt in de overeenstemming met Gods Woord maar in het ambt.
In de oude kerk werd nu alle "ambtelijk" gezag afgeleid of ontleend aan dat van de bisschop, wiens ambtelijke waardigheid hem zou zijn overgeleverd vanaf de apostelen. Daarom sprak het vanzelf, dat alle overige ambtsdragers volstrekt ondergeschikt waren aan de bisschop.

2.21 Verdere ontwikkeling van de hiërarchie tot het pausdom.

Deze ontwikkeling ging nu vervolgens ook verder.

Toen de kerken groeiden, konden zij niet meer vergaderen in één huis. Kerkbouw vond in die tijd, waarin de kerk veelal van overheidswege werd vervolgd en verdrukt, nog niet plaats. Dus moest men in meerdere huizen gaan samenkomen. Toch ging men dan meestal niet over tot splitsing der gemeente. De éne bisschop gaf de touwtjes niet uit handen. Integendeel, hij groeide in aanzien en macht. Met zijn uitdrukkelijke toestemming en volmacht, mochten dan dikwijls ook presbyters preken en avondmaal bedienen. En als in de kleinere plaatsen in de omgeving gemeenten ontstonden, gebeurde daarbij in de regel hetzelfde: zij bleven staan onder het gezag van de ene bisschop van de grotere plaats, en werden veelal bediend door een presbyter van die bisschop. Aldus werden de presbyters tot priesters (ons woord "priester" komt inderdaad van het griekse "presbyter").
Een ander gevolg van deze ontwikkeling was ook, dat de bisschoppen van de grotere plaatsen machtiger en aanzienlijker werden dan die van kleinere plaatsen of waar weinig christenen woonden. Tussen de aanzienlijksten ontstond ten slotte ook weer strijd om de voorrang en wie de meeste zou zijn. Uiteindelijk resulteerde dit in het primaat van de paus te Rome. Dit was tegelijk de kroon op het gehele hiërarchische systeem. De paus werd geëerd als het aardse hoofd van de kerk, de opvolger van Petrus, aan wie de sleutelen van het hemelrijk waren toevertrouwd en aan wiens onfeilbaar gezag alle andere ambtsdragers hun ambtelijke waardigheid ontleenden. De paus van Rome werd aldus tot de ene pin, waaraan het gehele gewicht van de ambten van alle ambtsdragers in de kerk hing: alle kleine vaatwerk, van de bekkens af tot alle kruiken toe; vgl. Jes. 22:22-25.
Rest hierbij nog te vermelden, dat in de loop der eeuwen aard en inhoud van de "lagere" ambten in verschillend opzicht werd gewijzigd. Zo was er bijvoorbeeld ten tijde van de reformatoren van het diakenambt niet veel meer overgebleven. Calvijn schrijft:

> "Want zij leggen hun geen andere taak op, dan dat ze aan het altaar dienen, het evangelie voorlezen of zingen, en ik weet niet wat voor andere beuzelingen verrichten." (Inst. IV.V.15, vert. Sizoo)

En ten aanzien van het uit de presbyters voortgekomen priesterambt sprak Calvijn over:

> "Kapelaans, kanunniken, decanen, proosten,
> en dergelijke luie buiken ...." (Inst. IV.V.10, vert. Sizoo)

Door al deze en dergelijke wijzigingen en differentiaties kwam de werkelijke aard van de hiërarchie alleen nog maar verder aan het licht. Want dat alles bewees, dat men zichzelf en de eigen ordinantiën meer macht en autoriteit toeschreef dan Christus, die in de Schriften duidelijk heeft laten vastleggen hoe Hij de ware godsdienst en de ware kerk wil zien ingericht.

2.22 Lage peil van de gelovigen als ondeugdelijk argument voor hiërarchie.

Er zijn altijd weer argumenten en voorwendsels aangedragen om de hiërarchie te verdedigen of goed te praten. Maar zulke mensenwijsheid is steeds in strijd met Gods Woord en is daarom altijd weer dwaasheid. Prof.dr. J.L. Koole schrijft in "Geschiedenis van de Kerk" (2e druk, deel 1, blz. 37):

> "Het opkomen van het episcopaat werd grotendeels veroorzaakt en in elk geval zeer vergemakkelijkt door de omstandigheid, dat het peil van de doorsnee-gelovige vrij laag was.
> Het is geen wonder dat juist bij een figuur als Ignatius, die in allerlei opzicht zijn tijd ver vooruit is, de ontwikkeling van het bisschoppelijk ambt zo in het oog valt. Ignatius meent bisschop in de volle zin des woords te moeten zijn, omdat er anders van het kerkelijk leven niets terecht komen zal. De schare moet geleid worden. Het algemene ambt van de gelovigen is ingezonken, het bijzondere ambt moet de schade daarom inhalen.

De opkomst van het episcopaat is de tegenhanger van de geringe geloofskracht en geloofshelderheid der kerk."

Hier wordt dus het lage peil van de doorsnee-gelovigen genoemd als motief voor de oorspronkelijke invoering van de hiërarchie.
Wat bedoelt men met het lage peil van de doorsnee-gelovigen? Indien men daarmee het oog heeft op de algemene ontwikkeling moet worden toegegeven, dat het merendeel van de gelovigen in die dagen waarschijnlijk wel analfabeet was. Maar er is geen sprake van, dat voor de volwassenheid in Christus een brede intellectuele ontwikkeling of maatschappelijke beschaving vereist is. Integendeel, de eenvoudigste mensen zijn vaak de beste christenen, terwijl zeergeleerde heren en aanzienlijken in de kerk niet zelden kinderen in het geloof zijn geweest. Het gebrek aan dit soort ontwikkeling kan daarom nooit de hiërarchie verklaren of vergoelijken.
En als men met dit lage peil bedoelt de ontwikkeling in het geloof, is het toch helemaal wel duidelijk dat hier de zaken precies worden omgekeerd. Immers, volgens Ef. 4 heeft Christus de bijzondere ambtsdragers juist gegeven, opdat door hun arbeid, alle gemeenteleden de volwassenheid in Christus zouden bereiken. Ignatius c.s. hebben, met hun invoering van de hiërarchie, dus precies het tegendeel gedaan van wat zij naar Gods bevel hadden moeten doen. Inplaats van de onvolwassenheid en onmondigheid van het merendeel der christenen te bestraffen (vgl. Hebr. 5:11-14, 1 Cor. 3:1 e.v.), en zich het vuur uit de sloffen te lopen om er een eind aan te maken, hebben zij deze aanvaard en zich er bij neergelegd. Zij hebben de strijd daartegen opgegeven, verraad gepleegd aan hun ambt, en de hiërarchie ingevoerd. De weg die de Here hun wees in het woord en voorbeeld van de apostelen, hebben Ignatius c.s. afgewezen. Zij hadden daarin geen vertrouwen, en achtten dat geen oplossing voor de problemen van de kerk in hun dagen. Dit maakt tevens duidelijk wat de wèrkelijke oorzaak is van het ontstaan van hiërarchie, namelijk: ongeloof en hoogmoed (dus hetzelfde euvel als bij de hypostolè).

2.23 Onenigheden en partijschappen als ondeugdelijk argument voor hiërarchie.

Een ander motief tot invoering van de hiërarchie - nu voor wat betreft de rangorde van de bijzondere ambtsdragers onderling - komt naar voren uit de woorden die Calvijn aanhaalt van Hiëronymus (340-420):

"Een presbyter is hetzelfde als bisschop. En voordat er door het inblazen des duivels onenigheden in de religie ontstonden, en men onder het volk zeide: ik ben van Paulus, ik van Cephas, werden de kerken door het gemeenschappelijk beleid der presbyters geregeerd. Later is de gehele zorg aan één man opgedragen, opdat de kiemen der onenigheden zouden worden uitgeroeid."
(Inst. IV. IV. 2, vert. Sizoo)

Echter,wanneer onder de Corinthiërs deze eerzucht en partijschappen openbaar komen, vermaant de apostel Paulus hen in zijn eerste brief om zich daarvan te bekeren. Maar blijkens de woorden van Hiëronymus, wist men het in de oude kerk beter dan de apostel Paulus, beter dan het Woord van God. Men droeg de gehele zorg aan één man op. Eén man de meeste, en de rest ondergeschikt en onmondig! Ziezo, uit was het met de ruzie! Ja, ja ... dat had men gedacht!
Paulus schrijft in 1 Cor. 3:18-23:

"Laat niemand zichzelf misleiden!
Indien iemand onder u meent wijs te zijn in deze tijd,
hij worde dwaas, om wijs te worden. Want de wijsheid dezer wereld
is dwaasheid voor God. Want er staat geschreven:
Die de wijzen vangt in hun sluwheid;
en elders:
De Here weet, dat de overleggingen der wijzen vruchteloos zijn.
Daarom, niemand beroeme zich op mensen; alles is immers het uwe,
hetzij Paulus, Apollos of Cephas, hetzij wereld, leven of dood,

hetzij heden of toekomst, het is alles het uwe;
doch gij zijt van Christus, en Christus is van God."

De menselijke wijsheid van de hiërarchie ontroofde de christenen hun vrijheid en mondigheid in Christus. Bewerende wijs te zijn, zijn zij dwaas geworden. De mondigheid van de vrije christen, tot eer van Christus en lof van God, hebben zij ingeruild voor het hiërarchisch juk van mensen, dat tenslotte uitliep op de tyrannie van de paus te Rome. Aldus is het duister geworden in hun onverstandig hart.
De donkerheid van de middeleeuwen is vooral te wijten aan de hiërarchie in de kerk. Want hoewel de hiërarchie niet ontstond door het lage ontwikkelingspeil van de christenen, is het omgekeerde wèl waar: de ingevoerde hiërarchie was wèl de doorslaggevende factor voor het laag blijven van het ontwikkelingspeil van de doorsnee-gelovigen.
Het is daarom zeker, dat zonder de hiërarchie de gehele wereldgeschiedenis totaal anders zou zijn gelopen.
De HEERE ving de wijzen in hun sluwheid; Hij liet zijn volk vastlopen in de eigengekozen wegen en strafte hen aldus met hun eigen kwaad.

2.24 Vals Schriftbewijs: vervulling O.T. verloochend.

Ongetwijfeld zijn er nog meer redenen te noemen, die men heeft aangevoerd om de hiërarchie goed te praten of te verdedigen. Ook vele Schriftplaatsen zijn misbruikt om de hiërarchie een schijn van recht te geven. Zo zien we bijvoorbeeld reeds vroeg, dat men zich hiervoor beriep op het Oude Testament. De hogere geestelijken vergeleek men dan met de hogepriester en de priesters, terwijl de lageren op één lijn werden gesteld met de levieten. En inderdaad komt de onmondigheid onder de hiërarchie aardig overeen met de onmondigheid onder het Oude Verbond, vgl. Gal. 4:1-7. Doch dit bewijst dan ook juist, dat de Here onder het Nieuwe Verbond een dergelijke priesterregering niet meer wil. Want door zulk een hiërarchie wordt de Here Christus smaadheid aangedaan. Hij heeft immers de schaduw van de oudtestamentische priesterdienst vervuld als onze enige Hogepriester (Hebr. 7), en Hij heeft heel zijn kerk gemaakt tot een heilige priesterschap (1 Petr. 2:5 en 9).
Er blijkt hier dus tevens een totaal gemis aan inzicht in de betekenis van het Oude Testament en de vervulling door Christus. De exegese of uitleg van de Schrift, die deze hiërarchen of leermeesters van onmondigen gebruikten, was geheel verkeerd en onschriftuurlijk. Trouwens, voorzover valt na te gaan, droeg de schriftuitleg in de oude kerk, vooral van het Oude Testament, doorgaans een allegorisch en exemplarisch karakter, terwijl de prediking in hoofdzaak was vervlakt tot zedeprediking en een aangeven van wat mag en wat niet mag.
Er was dus wel een heel stuk verachtering in de genade sedert het wegvallen van de apostelen!

2.25 Vals Schriftbewijs: de sleutelmacht gesteld in het ambt in plaats van in het Woord.

Later - omstreeks het midden van de vijfde eeuw - brak de tijd aan, dat de paus te Rome zijn aangematigd oppergezag ging verdedigen met een beroep op de Schrift. Hij verklaarde, dat Petrus de eerste bisschop van Rome was geweest en dat de paus dus de opvolger van Petrus was, ja dat in hem Petrus zelf nog altijd zijn werk blijvend zou voortzetten.
In Matth. 16:18 en 19 zou Christus alleen aan Petrus de sleutelen des hemelrijks gegeven hebben en daarom was nu ook de paus de enige drager van de sleutelmacht. Dit is echter regelrechte Schriftverdraaiing.
Want er staat, dat Christus zijn kerk zal bouwen niet op Petrus maar op de petra of rotssteen van de belijdenis die Petrus daar uitsprak, namelijk, dat Jezus is de Christus, de Zoon van de levende God.
En de sleutelen des hemelrijks, die in Matth. 18:17-18 blijken te worden toevertrouwd aan heel de ekklesia (gemeente of kerk), zijn in niets anders gelegen dan in de getrouwe bediening van Gods Woord, dat in die belijdenis van Petrus als in het kort is samengevat.

Ook de bediening van de christelijke ban is immers Woordbediening - het lichamelijk doden van ketters e.d. is oudtestamentisch en in strijd met de Schrift.
Dergelijke hoogmoedige verzinsels en doorzichtige leugens verdienen eigenlijk niet eens een serieuze weerlegging. Maar het laat wel zien tot welk een laag peil de kerk tengevolge van de hiërarchie was teruggezakt.

2.26 Hiërarchie: de ruiter op het witte paard.

De hiërarchie is dus niet alleen een zonde en als zodanig een deformatieverschijnsel van de kerk, maar tegelijk is het ook een rechtvaardig oordeel van God. In de verbondsvloek des HEEREN krijgt Gods ontrouw volk wat het zichzelf verkiest.
Zo zien wij in de hiërarchie de opening van het eerste zegel uit Openb. 6:1-2. Vooral onder invloed van de kanttekenaars op de Statenvertaling, heeft men te onzent in de ruiter op het witte paard, die uittrok overwinnende en om te overwinnen, lang een personificatie gezien van het evangelie. Maar evenals de ruiters van het tweede, derde en vierde zegel is ook met de ruiter van het eerste zegel een oordeelsmacht bedoeld. Wijlen prof. B. Holwerda en anderen hebben daarom van de ruiter op het witte paard gezegd: het is het imperialisme. Maar hoewel Gods oordelen de wereld zeker niet onberoerd laten, draait hier alles om de kerk, om het verbondsvolk. De naar Leviticus 26 zevenvoudige verbondsvloek des HEEREN vindt het centrum van zijn uitwerking op verbondsterrein, dat is in de kerk. Daarom komt met de ruiter op het witte paard de hiërarchie of heerschappijvoering over de kerk.
Het kerkvolk, dat zich niet meer persoonlijk echt het eigendom van Christus weet en niet meer voor Hèm leeft, en daarom in onmondigheid zijn dienst overlaat en overdraagt aan de ambtsdragers, komt onder de knoet van de hiërarchie en zakt weg in onwetendheid. Het is hier als in de slotsom op de gelijkenis van de talenten in Matth. 25:14-30:
"Want aan een ieder, die heeft, zal gegeven worden en hij zal overvloedig hebben. Maar wie niet heeft, ook wat hij heeft, zal hem ontnomen worden." (vers 29)

3. HET MONNIKEN-WEZEN.

3.1 Ieder christen leeft voor de Here, en dat naar Gods individuele schepping en leiding.

De apostel Paulus zegt in Rom. 14:7-8:
"Want niemand onzer leeft voor zichzelf, en niemand sterft voor zichzelf; want als wij leven, het is voor de Here, en als wij sterven, het is voor de Here. Hetzij wij dan leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heren."
Dit is de algemene regel voor het leven van ieder christen. Wie het eigendom van Jezus Christus is, leeft niet meer voor zichzelf, maar wordt door Christus' Geest van harte willig en bereid gemaakt voortaan alleen voor Hem te leven (Heid.Cat., zondag 1).
Wat nu de Here wil, dat een christen in concreto doet en laat, moet bij het licht van Gods Woord biddend worden verstaan uit de feitelijke omstandigheden, waarin die christen onder Gods leiding wordt geplaatst. Een jongen krijgt bijvoorbeeld niet een stem uit de hemel, die hem zegt: jij moet boekhouder worden en geen bakker. Maar een boekhouder weet wel, dat hij de boeken niet mag vervalsen of boekhouder moet worden in een nachtclub. En als hij voor de keus gesteld wordt: òf je diploma's gaan halen en promotie maken òf je taak doen in de kerk des Heren (indien die taak op een gegeven moment alle beschikbare studietijd zou vragen), dan zal hij voor het laatste moeten kiezen. Immers, de Here zegt: "Zoekt eerst Gods Koninkrijk en Zijn gerechtigheid...".
De Schrift zelf geeft wat dit betreft duidelijke aanwijzingen.
Zo schrijft de apostel Paulus in 1 Cor. 7:17:
"Alleen, laat ieder zo leven, als de Here hem toebedeeld heeft,

zo, als God hem geroepen heeft."
Een christen uit de heidenen die getrouwd was met een ongelovige vrouw, moest niet van haar scheiden. Maar indien de ongelovige hem verliet, omdat zij zich niet kon verenigen met het christelijk leven van haar man, moest deze haar laten gaan.
Ook bij de vraag of de Here wilde, dat iemand trouwde, moest overwogen worden hoe de omstandigheden waren. Als er vervolgingen heersten en de kerk in nood was, dan was het beter om niet te trouwen, zodat alle zorg en aandacht kon worden gewijd aan de zaak des Heren (1 Cor. 7:26-40). Maar wie zich niet kon beheersen moest wèl trouwen, omdat men beter kan trouwen dan branden (branden van begeerte en branden in het hellevuur); 1 Cor. 7:9.
Het leven en de omstandigheden van de christenen zijn natuurlijk oneindig gevarieerd. Men kan en mag daarom geen leefregels opstellen voor hele groepen van christenen tegelijk. Want de Here wil het leven van elk der zijnen individueel zo leiden als Hij dat nodig acht voor de komst van Gods Koninkrijk. Daartoe regeert Hij alles. Reeds van vóór de geboorte van Gods kinderen af: zie Psalm 139:13-18.

3.2 De opkomst van het monniken-wezen uit de eigenwillige godsdienst.

Nu bestaat er evenwel ook wat dit betreft een groot kwaad, namelijk dat van de eigenwillige godsdienst. Men laat dan niet aan de Here over hoe Hij wil, dat men leeft of sterft, maar gaat zelf wat dat aangaat de dienst uitmaken.
Op deze wijze is ook het monniken-wezen ontstaan.
Er waren in de oude kerk christenen, die zich uit de wereld, uit de plaats waar de Here hen gesteld had, terugtrokken om in een eenzame plaats een leven van onthouding en ascese te gaan leiden. Dit waren de kluizenaars. Aangezien dit, zoals zo vaak met eigenwillige godsdienst het geval is, in een reuk van "heiligheid" kwam te staan, waren er reeds spoedig velen, die dit voorbeeld navolgden. De kluizenaars maakten dus school. Prof.dr. F. Pijper schrijft in zijn "Geschiedenis des Christendoms", blz. 137, het volgende:

> "Antonius is de man geweest die in de wereld der kluizenaars enige orde heeft geschapen, een niet al te bindende, in bijzonderheden onbekende organisatie heeft tot stand gebracht, waardoor misbruiken en verkeerdheden konden worden tegengegaan. Het was wel nodig. Immers het aantal woestijnbewoners werd spoedig zeer groot.
> Hun levenswijze oefende een onweerstaanbare aantrekkingskracht op zeer velen. Hun afgezonderd bestaan sprak tot de verbeelding.
> En de wonderen van onthouding die zij verrichtten, wekten een aanstekelijke geestdrift. Behalve mannelijke zochten ook vrouwelijke asceten de woestijn op.
> Op zekere berg aan de rand der woestijn woonden vijfhonderd asceten bijeen. Ammon werd de leidsman van drieduizend kluizenaars.
> In en om de stad Oxyrynchus waren meer cellen van kluizenaars dan woonhuizen. Men telde daar twintig duizend maagden en tien duizend mannelijke asceten. Door invloed van Antonius vooral kwam onder die mensenmassa enige orde. Groepen woonden in tenten bij elkander. Anderen droegen een gemeenschappelijke kleding. Anderen nuttigden samen de maaltijd. Op deze wijze ziet men het kluizenaarsleven allengs in het kloosterleven overgaan."

3.3 "Waardeloos en slechts dienend tot bevrediging van het vlees".

Na Antonius kwamen er anderen, die regels opstelden, waarnaar men in vele kloosters ging leven. Er kwamen Columbanen, Benedictijners, Cluniacensers, Cisterciënsers, Franciskanen, Dominikanen, Augustijnen en anderen. In strijd met Matth. 5:13-16, Joh. 17:15, Phil. 2:15 en andere Schriftplaatsen trok men zich aldus terug uit de wereld om naar eigen inzichten "heilig" te gaan leven. Men verbood zich het huwelijk en het genot van spijzen, welke God toch geschapen heeft om met dankzegging te worden gebruikt door de gelovigen, die tot erkentenis der

waarheid gekomen zijn; 1 Tim. 4:3. Ook legde men zich een meer of minder zwaar stelsel van boeten op. Bij de Columbanen liep het aantal stokslagen zelfs op van twaalf tot tweehonderd!
De apostel Paulus had het wat dit betreft in zijn tijd reeds aan de stok met mensen, die gewilde nederigheid betrachtten en zeiden van: "raak niet, smaak niet en roer niet aan". En hij besloot daarbij - en hoe toepasselijk is dit ook niet juist op de praktijken van monniken en nonnen -:

> "Dit toch is, al staat het in een roep van wijsheid met zijn eigendunkelijke godsdienst, zijn nederigheid en zijn kastijding van het lichaam, zonder enige waarde en dient slechts tot bevrediging van het vlees." (Zie Col. 2:16-23)

3.4 Een bron van bederf voor heel de kerk.

In later tijd ging het in vele kloosters ook hierin verkeerd, dat men zich niet alleen niet hield aan de eigen regels maar ook op grove wijze Gods geboden overtrad, die men het meest had uitgekozen om te onderhouden. Hoererijen, brasserijen, dronkenschap e.d. werden soms schering en inslag. Dit is wel aangegrepen om te bewijzen, dat het monniken-wezen zo verkeerd was. Toch waren dit slechts uitwassen; het is niet billijk de kloosters daarop te veroordelen. De werkelijke fout zat in de "eigendunkelijke godsdienst", die men daar betrachtte. Juist de goede werken, die men wilde doen, waren radikaal verkeerd. Omdat ze op eigen goeddunken en menseninzettingen gegrond waren (vgl. antw. 91 Heid.Cat.). De kloosters bevorderden daarom tal van valse leringen, zoals de roomse leer van de (verdienende) goede werken, de leer omtrent het boete doen en het vagevuur, alsmede de heiligenverering. Bovendien daalde het leven van de gewone gelovigen, de "leken", er nog verder door in de achting van de (kerk)mensen. Wat het naar de Schriften betekent om als waar christen niet voor zichzelf maar voor Christus te leven, werd steeds meer onbekend. Het leven voor de HEERE in het verbond der genade werd aldus steeds minder gevonden. Op deze wijze riep men dan ook de verbondswraak des HEEREN over zich in.

4. HEILIGENVERERING E.A.

4.1 Gewoonte nooit regel des geloofs.

Ten aanzien van de opgekomen heiligenverering, Maria-dienst, reliquienverering en de afwijkende of valse leringen omtrent het vagevuur, de penitentie of boetedoening, de roomse goede-werkenleer en nog meer is er één gemeenschappelijke noemer. Dat is het gezag, dat werd toegeschreven aan de gewoonte of traditie, welke ook hierboven bij de hiërarchie reeds bleek.
In artikel 7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt hiertegenover het schriftuurlijk beginsel zeer duidelijk beleden. Daarom moge deze juist vandaag hoogst actuele belijdenis hier worden overgenomen:

> VII. VOLKOMENHEID DER HEILIGE SCHRIFT OM ALLEEN TE ZIJN EEN REGEL DES GELOOFS.
>
> "Wij geloven, dat deze Heilige Schrift de wil Gods volkomenlijk vervat, en dat al hetgeen de mens schuldig is te geloven om zalig te worden, daarin genoegzaam geleerd wordt. Want overmits de gehele wijze des dienstes, dien God van ons eist, aldaar in het lange beschreven is, zo is het den mensen, al waren het zelfs apostelen, niet geoorloofd anders te leren, dan ons nu geleerd is door de Heilige Schriften; ja, al ware het ook een engel uit de hemel, gelijk de apostel Paulus zegt, Gal. 1:8. Want dewijl het verboden is den Woorde Gods iets toe of iets af te doen Deut. 4:2, 12:32, 30:6, Openb. 22:19, zo blijkt daaruit wel, dat de leer daarvan zeer volmaakt en in alle manieren volkomen is. Men mag ook gener mensen schriften, hoe heilig zij geweest zijn, gelijk stellen met de Goddelijke Schriften, noch de gewoonte met de waarheid

Gods (want de waarheid is boven alles), noch de grote menigte, noch de oudheid, noch de successie van tijden of personen, noch de conciliën, decreten of besluiten; want alle mensen zijn uit zichzelf leugenaars en ijdeler dan de ijdelheid zelf. Daarom verwerpen wij van ganser harte al wat met deze onfeilbare regel niet overeenkomt, gelijk ons de apostelen geleerd hebben, zeggende:
Beproeft de geesten, of zij uit God zijn, 1 Joh. 4:1. Insgelijks: Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis. 2 Joh.:10.

4.2 Gewoonte als regel leidt tot vele valse leringen, b.v. heiligenverering.

Het is ondoenlijk om hier de groei en ontwikkeling van al deze misbruiken en daarmee gepaard gaande valse leringen te gaan beschrijven. Men kan daarvoor heel goed terecht bij verschillende werken over de kerkgeschiedenis, terwijl ze met name in Calvijns Institutie tevens uitgebreid worden weerlegd met de Schrift. Daarheen zij hier dus verwezen. Bij wijze van voorbeeld, om een indruk te geven op welke manier dergelijke dingen ontstonden, moge hier echter toch een en ander worden opgemerkt over het ontstaan van de heiligenverering.

4.3. Het ontstaan van de voorbede voor gestorvenen.

In de Schrift wordt op verschillende plaatsen opgeroepen tot de onderlinge voorbede. Heel sterk heeft men in de oude kerk in de voorbede voor elkaar de gemeenschap der heiligen beleefd. Deze voorbede betrof zeker niet alleen de christenen, die in bijzondere moeilijkheden verkeerden, zoals de vervolgden die in de gevangenis zaten en gemarteld en gedood werden. Men bad vooral ook gezamenlijk en particulier om de vergeving der zonden voor elkaar (vgl. bijv. Jak. 5:14-20, 1 Joh. 5:16). Wanneer een christen sterft houdt de noodzaak van deze voorbede op omdat hij dan terstond bij de Here is en aldus is ontheven aan de zonden, strijd en zorgen van dit aardse leven. Doch nu kwam het in gebruik om de voorbede ook voort te zetten nadat degene voor wie men bad overleden was. Dit is niet zo vreemd als het lijkt. Calvijn merkt hierover op (Inst. III.V. 10):

> "Toch is het gelofelijk, dat ze door een bepaalde reden daartoe gedreven zijn; namelijk deze, dat ze troost zochten, om daarmee hun smart te verlichten en dat het hun onmenselijk scheen voor God geen getuigenis af te leggen van hun liefde jegens de doden. Hoe 's mensen aard tot deze aandoening geneigd is, ervaart een ieder."

Voorts wijst hij ter verklaring op de heidense praktijk van de dodenoffers:

> "En om nu niet slechter te zijn dan de onheilige mensen, hebben de christenen er zich voor geschaamd geen dienst te bewijzen aan de doden, alsof die geheel en al te niet gegaan waren."

Aldus is het bidden door de christenen voor de zielerust der afgestorvenen te verklaren. Dodenherdenking werd aldus tot voorbede voor de gestorvenen. In later eeuwen leidde dit tevens tot het ontstaan van de valse leer over het vagevuur.

4.4 Van voorbede vóór gestorvenen naar voorbede vàn gestorven heiligen.

Indien nu echter de levenden kunnen bidden voor de doden, waarom zouden doden dan geen voorbede kunnen doen voor levenden?
Hierbij komt nog iets anders.
Voor wie deed men voorbede om redding en zondevergeving?
Toch vooral voor de broeders, die men zag zondigen, 1 Joh. 5:16.
Dat nu veranderde uiteraard niet wat de doden betrof.
Zo zal men dus voorbede hebben gedaan juist voor die doden, van wie men dacht, dat zij die voorbede nodig hadden omdat ze zo onvolmaakt geweest waren. Maar bij de broeders en zusters, die men niet zag zondi-

gen, doch bij wie men daarentegen vele goede vruchten van de heiligmaking opmerkte, zal men die noodzaak niet of nauwelijks gevoeld hebben. Zolang zij leefden zal men juist zelf aan de voorbede van die "heiligen" behoefte hebben gehad, daar Jakobus toch zegt, dat het gebed van een rechtvaardige veel vermag, doordat er kracht aan verleend wordt. Wanneer dus zulk een rechtvaardige stierf, zal men aanvankelijk het wegvallen van zijn of haar voorbede daarom als een groot verlies hebben ervaren. Toen men nu tot de gedachte kwam, dat men ook nog mocht bidden voor de gestorven leden van de broederschap, was het geen grote stap om te gaan geloven, dat de overleden rechtvaardigen of "heiligen" ook na hun dood nog de voorbede voor de levenden konden voortzetten.

4.5 De "goede werken" van de "heiligen" een genadedepôt i.p.v. Christus.

Wanneer Jakobus zegt, dat het gebed van een rechtvaardige veel vermag, grondt hij de verhoring niet op de rechtvaardigheid of heiligheid van die mens. Dat blijkt al wel uit het voorbeeld van Elia, dat hij daarbij aanhaalt. Waarom immers verhoorde de HEERE het gebed van Elia? Omdat Elia de feitelijke toestand van het bondsvolk recht onderkende bij het licht van Gods Woord en in zijn gebed vroeg om de vervulling van 's HEEREN eigen gedreigde verbondswraak en toegezegde verbondszegen, geheel overeenkomstig de gegeven Thora (de wet, of de vijf boeken van Mozes)! Zijn gebed ontleende zijn kracht dus niet aan Elia's vroomheid maar aan het Woord van God zelf, waarop Elia pleitte. Alleen daarom was het een gebed, dat Gode aangenaam was en van Hem verhoord werd (zie ook Heid.Cat. antw. 117). Jakobus zegt dan ook, dat Elia een mens was van gelijke bewegingen als wij, d.w.z. dat hij evenals wij een zondig mens was en alleen uit genade om Christus' wil is verhoord.
Mede in de hand gewerkt door de opkomende eigenwillige godsdienst die in de vorige paragraaf ter sprake kwam, verloor men dit nu meer en meer uit het oog. Men ging denken, dat de "heiligen" om hun eigen verdienstelijke goede werken door God werden verhoord. Op die manier werden de goede werken van deze "heiligen" tenslotte beschouwd als een depôt, waaruit de kerk kon putten, zowel ter begunstiging van het aardse leven der gelovigen als voor de verlossing van de doden uit het vagevuur.
Terecht konden de reformatoren in de zestiende eeuw maar amper woorden vinden, die sterk genoeg waren, om deze goddeloosheid te laken. Immers, door deze heiligenverering werd niet alleen de enige Zaligmaker, Jezus Christus, van zijn eer beroofd, maar tevens de gelovigen die men als "heiligen" vereerde. Wie roemt, roeme in de Here. Wie dat niet doet maar op eigen goede werken of op die van andere christenen vertrouwt, gaat voor eeuwig verloren. Want de zaligheid, redding of hulp is alleen van onze God, die het Lam heeft verordineerd als de enige weg tot behoud; Openb. 7:10.

> "En de behoudenis is in niemand anders, want er is ook onder de hemel geen andere naam den mensen gegeven, waardoor wij moeten behouden worden." Hand. 4:12.

4.6 Wie de enige regel des geloofs loslaten helpen het beest op de troon.

Hoe was het nu mogelijk, dat dergelijke puur onschriftuurlijke gebruiken en verzinsels tot algemene kerkleer konden worden?
Het antwoord is hierboven reeds vermeld: doordat men aan de gewoonte of traditie in de kerk gezag ging toekennen. In plaats van de vaste en onveranderlijke norm van Gods Woord krijgt men dan de geleidelijke aanpassing aan wat het merendeel van het kerkvolk wil en doet.
Sedert de zondeval woont in de mens van nature geen goed. Wanneer men daarom wat de mensen denken en doen, goed en wettig gaat noemen, indien het maar door een voldoende groot aantal individuen als gangbare mening wordt aangehangen en in praktijk gebracht, kunnen de grofste goddeloosheden en ongerijmdste verzinsels tot heerschappij komen.
En dan worden tenslotte zij, die daartegen op grond van de Schriften

de strijd aanbinden, als "ketters" geëxcommuniceerd en verbrand!
We kunnen hetzelfde verschijnsel tegenwoordig alom waarnemen.
Ook op het terrein van staat en maatschappij. Men noemt dit vandaag "democratie" en "democratisering". Wanneer een bepaalde praktijk door steeds meer mensen wordt uitgeoefend of getolereerd - zelfs al is het in strijd met de bestaande wetgeving, zoals bijvoorbeeld de abortus provocatus - passen de huidige wetgevers zich daarbij tenslotte aan. Op die manier worden dan ook de meest verderfelijke dingen in principe mogelijk. Om maar iets te noemen: wanneer het communis opinio zou worden, dat de verzorging van bepaalde geestelijk onvolwaardigen de gemeenschap teveel geld gaat kosten, kan het dan tenslotte wet worden, dat zulke mensen maar moeten worden afgemaakt. Langs deze democratische weg staat daarom principieel de weg open voor wettiging van praktijken als die van Hittler c.s.
Wie Gods Woord en Wet verruilen voor mensenwijsheid stellen het geheimenis der wetteloosheid in werking. Dat betekent dan in de kerk de opkomst van het beest, aan wie de duivel geeft zijn kracht en zijn troon en grote macht; Openb. 13.

5. VERBASTERING VAN DE SACRAMENTEN.

5.1 De gereformeerde belijdenis over de sacramenten.

Wat zijn sacramenten?
De Heidelbergse Catechismus antwoordt (zondag 25):

> "De sacramenten zijn heilige zichtbare waartekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons vanwege het enige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt."

Blijkens de Schrift zijn er tijdens de bedeling van het Nieuwe Testament slechts twee van zulke sacramenten door God ingezet, te weten: doop en avondmaal. Voor de schriftuurlijke inhoud en betekenis daarvan mag ik hier wel verwijzen naar de bekende belijdenisgeschriften van de kerk, namelijk: zondagsafdeling 25 t/m 30 van de Heidelbergse Catechismus en art. 33 t/m 35 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

5.2 Het bijzonder belang van de leer over de sacramenten.

Zoals uit de hiervoor geciteerde catechismuswoorden blijkt, vormen de sacramenten dus feitelijk een beknopte samenvatting van het ganse evangelie. Vandaar dan ook, dat er bijna geen dwaling is, die niet tevens op één of andere manier de leer over de sacramenten aantast. Anderzijds kan men er van op aan, dat een afwijking op het punt van de sacramenten - al lijkt deze nog zo pietluttig - een zeker teken is van een meestal diepgaande afdwaling van de leer der Schriften.
Dit is in de historie al dikwijls bewezen.
Zo schrijft dr. H. Bavinck in zijn "Gereformeerde Dogmatiek", deel V, blz. 511 (3e dr.):

> "De sacramenten werden tussen Roomsen, Lutheranen, Zwinglianen, Gereformeerden, Anabaptisten enz. het middelpunt van de strijd. Zij werden het schibboleth van elk dogmatisch systeem; daarin belichaamden zich practisch en concreet de beginselen, van welke men in kerk en theologie, in leer en leven uitging. De verhouding van God en wereld, schepping en herschepping, Goddelijke en menselijke natuur in Christus, zonde en genade, geest en stof kwam in het sacrament tot haar practische toepassing;"

Voorts spitste ook in onze eeuw de kerkstrijd, die in 1944 e.v. tot de Vrijmaking leidde, zich toe op de sacramenten. Het ging daarbij om vragen als: Wat is de grond voor de doop: de veronderstelde wedergeboorte of de verbondsbelofte des HEEREN? en: Hoe dient de zelfbeproeving voor het heilig avondmaal te zijn?

Tijdens de kerkstrijd binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de zestiger en begin zeventiger jaren kwamen opnieuw de sacramenten in geding. Het ging toen om de betekenis van de zogenaamde doopserkenning en tegen de leer, dat de doop van miljoenen buiten de (ware) kerk bewees, dat dit nog allemaal bondelingen waren. Tevens kwam de vraag aan de orde of het mogelijk was avondmaal te vieren en de doop te laten bedienen in een ontrouwe kerk.
Nog later ging het onder hen, die door de Vrijgemaakten buitengesloten waren, over de vraag of de sacramenten kunnen worden bediend door niet-dragers van het bijzondere ambt van herder en leraar.
Telkens tekenden zich hierin af de dieper liggende strijdpunten en vragen, waarover het op dat moment in de kerk ging.
We kunnen daarom gerust stellen, dat de opvatting en beleving van de sacramenten het gehele kerkelijke leven weerspiegelt. En dit geldt daarom ook van de gehele ontwikkeling van de sacramentsbeschouwing sedert het begin van de nieuwtestamentische kerkvergadering tot aan de Grote Reformatie toe. De voortgaande deformatie van de kerk kwam mede tot uitdrukking in de sacramenten. Men zou daarom wellicht de gehele geschiedenis van deze deformatie kunnen beschrijven als een geschiedenis van de verbastering van de sacramenten. Zo zullen wij het hier niet doen. Maar dit betekent daarom wèl, dat de navolgende opmerkingen over de verbastering van de sacramenten in de kerk vóór de Grote Reformatie bij lange na niet volledig zijn.

5.3 Het woord "sacrament" komt van het bijbelse "mysterion".

In de oude kerk werd o.a. het Latijnse woord "sacramentum" gebruikt als vertaling van het Griekse woord "mysterion". Dit woord "mysterion" komt voor op verschillende plaatsen in het Nieuwe Testament. Het wordt in het Nederlands vertaald met "verborgenheid", "geheimenis" of "heilgeheim".

Voor wie het precies wil weten: het Griekse "mysterion" komt 27x in het N.T. voor, te weten in: Matth. 13:11; Mark. 4:11; Luk. 8:10; Rom. 11:25, 16:25; 1 Cor. 2:7, 4:1, 13:2, 14:2, 15:51; Ef. 1:9, 3:3, 3:4, 3:9, 5:32, 6:19; Col. 1:26, 1:27, 2:2, 4:3; 2 Thess. 2:7; 1 Tim. 3:9, 3:16; Openb. 1:20, 10:7, 17:5, 17:7.
De Latijnse vertaling gebruikt in deze gevallen 19x het woord "mysterium" en 8x het woord sacramentum" (n.l. in Ef. 1:9, 3:3, 3:9, 5:32; Col. 1:27; 1 Tim. 3:16; Openb. 1:20, 17:7).

Interessant is het misschien om te weten dat een enkel handschrift ook in 1 Cor. 2:1 het woord "mysterion" heeft, in plaats van "martyrion" = getuigenis. Ook hieraan kan men zien hoe dicht deze begrippen elkaar in de Schrift vaak naderen. De inhoud van zowel het "mysterion" als het "martyrion" is veelal niets anders dan het evangelie. Deze woorden duiden vaak dezelfde zaak aan maar dan bezien vanuit een ander aspect en met de nadruk op een andere werking.

Vooral de apostel Paulus gebruikt het woord "mysterion" veel. Hij duidt dan in het algemeen op de inhoud van het evangelie van Jezus Christus. Zie bijv. Ef. 3:1-13, Col. 1:25-28 en Rom. 16:25-26. Dit evangelie heet een geheimenis, niet alleen, omdat, zolang Jezus nog niet gekomen was, het heilsplan van God nog grotendeels een verborgenheid was voor de vorige geslachten (vgl. bijv. 1 Petr. 1:10-12), maar ook omdat de kennis van de mysteriën van het Koninkrijk Gods alleen gegeven wordt aan hen, die geloven (vgl. Matth. 13:10-17 e.a.p.). Alhoewel dus het evangelie aan zovelen wordt gepredikt - het mysterion wordt gesproken, 1 Cor. 2:7, Col. 4:3; in het licht gesteld, Ef. 3:9, Col. 4:4; bekend gemaakt, Ef. 6:19 - blijft het een geheimenis omdat de natuurlijke mens niet begrijpt de dingen, die des Geestes Gods zijn, 1 Cor. 2:13-16.

5.4 Hoewel de Schrift het evangelie als mysterion aanduidt heeft de kerk juist de sacramenten zo benoemd.

Opmerkelijk is, dat de Schrift het woord mysterion nergens in verband brengt met doop en avondmaal. Toch heeft de kerk vanouds niet het evangelie maar juist doop en avondmaal als "sacrament" benoemd. Blijkbaar vond men dus de typering "verborgenheid" of "geheimenis" beter slaan op de "sacramenten" dan op het Woord. Dit nu is alleen akkoord - en daarom gaat het hier! - indien men daarbij altijd de schriftuurlijke betekenis van het woord "mysterion" vasthoudt. Dat wil zeggen: aan een dergelijk mysterion of sacrament is niets geheimzinnigs, het is geen bovennatuurlijk-magisch, toverachtig gedoe. Want iets dergelijks is ook het evangelie van Jezus Christus niet. Maar wel moet aan het sacrament het inzicht verbonden blijven, dat het daarin gaat om een ding van de Geest van God, dat daarom in zijn wezenlijke betekenis en werking verborgen blijft voor hen, die niet geloven.

5.5 Het geloof in Gods evangelie vervangen door het vertrouwen op het kerkelijk sacrament "ex opere operato".

Het heeft niet zolang geduurd voordat er ten aanzien van de sacramenten vermenging met heidense opvattingen ging plaatsvinden. Bij de vraag waaraan de heidense Griek dacht bij het woord "mysterion", schrijft F.J. Pop in zijn boek "Bijbelse Woorden en hun Geheim" o.m. dit:

> "Ook in de toverpraktijk wordt het woord gebruikt. Het betekent dan òf een magische handeling òf een toverformule òf een toverteksт òf een ander tovermiddel, waardoor geheime krachten losgemaakt worden ten dienste van mensen."

Dit heidens begrip van het woord "mysterion" besmette de christelijke sacramentsopvatting. Velen gingen denken, dat de sacramenten zèlf bewerkten wat ze afbeeldden en verzegelden. Alsof het dus een soort tovermiddelen waren.
Zo vatte men het ook op wanneer de Schrift bijvoorbeeld de doop "het bad der wedergeboorte" en "de afwassing der zonden" noemt (Titus 3:5 en Hand. 22:16).
Ignatius van Antiochië noemde het avondmaal: "pharmakon athanasias", dat is: het medicijn der onsterfelijkheid of het tegengif tegen de dood.
En Justinus Martyr (die in 165 te Rome de marteldood stierf) schreef over het avondmaal:

> "Want wij nuttigen dit niet als gewoon brood of als een gewone beker. Want evenals door een woord van God Jezus Christus, onze Behouder, vlees geworden is, voor onze behoudenis vlees en bloed heeft aangenomen, op overeenkomstige wijze wordt - aldus is ons geleerd - door de woorden des gebeds, dit voedsel, waarmede wij door de spijsvertering bloed en vlees plegen te voeden, nadat de zegen erover is uitgesproken, vlees en bloed van de vleesgeworden Jezus." (Uit Apologia I van Justinus Martyr, vertaling van dr. F. Pijper in "Beknopt Handboek tot de Geschiedenis des Christendoms", blz. 107)

We zien hierin tevens de wortels aanwezig van de latere Roomse "transsubstantiatieleer", dat is de leer, dat brood en wijn in de mis wezenlijk veranderen in vlees en bloed van Christus. Dit ontstond dus onder invloed van de afgodisch-heidense opvattingen omtrent de mysteriën. Nadat in de latere middeleeuwen deze magische beschouwing van de sacramenten was opgenomen en verwerkt in de scholastieke theologie, werd tenslotte op het concilie van Trente (1545-1563) als officiële Roomse kerkleer vastgesteld, dat in de sacramenten de genade werd medegedeeld: "ex opere operato", dat is: door de bediening van het sacrament zelf.
Over de betekenis van dit "ex opere operato" schrijft prof.dr. K. Dijk in de Christelijke Encyclopedie, 1e druk, onder "sacrament" het volgende:

"De betekende zaak, de genade gaat in het sacrament in, is in het doopwater als voertuig der genade vervat, zit in de ouwel, die in het lichaam van Christus verandert, in, en wordt dus door de toediening van het sacrament aan de ontvanger geschonken".

Deze verbastering van de sacramenten tot een soort van mysterieuze toverij is dus reeds begonnen in de tweede eeuw. Hierdoor werd het geloof in Gods evangelie gaandeweg vervangen door het vertrouwen op de hokus-pokus van de kerk.

5.6 De verbastering van de heilige doop.

Nu het bederf van de sacramenten afzonderlijk.
Wanneer men de doop opvat als de afwassing van de zonden zèlf - dus "ex opere operato" - spreekt het vanzelf, dat de zonden die daarna bedreven worden, door die doopshandeling niet kunnen worden afgewassen. Nietwaar: als ik mijn handen was, krijg ik er wel het vuil af, dat er tevoren aangekomen is, maar natuurlijk niet het nieuwe vuil, dat er na het wassen opnieuw aankomt; dáárvoor moet ik mijn handen later nòg eens wassen.
Mijn handen kan ik wassen zoveel ik wil, maar de doop vindt slechts éénmaal plaats.
In de eerste eeuwen, toen de kerk nog het meeste groeide door de aanwas van buitenaf, zien we daarom de praktijk ontstaan, dat men de doop ging uitstellen. Zo ontstond een grote groep van zogenaamde "katechumenen". Dit waren mensen die weliswaar uit het heidendom tot geloof in het evangelie waren gekomen, maar die nog niet door de doop in de kerk waren ingelijfd. Zij bezochten de openbare kerkelijke samenkomsten en werden onderwezen in de christelijke leer, maar de doop stelden zij nog maar steeds uit. Want door de doop ontving je wel vergeving voor àlle zonden die je vóór die tijd bedreven had, maar niet voor de zonden die je daarná deed. Als je gedoopt was dan werd het ernst. Dan moest je eigenlijk zorgen, dat je helemaal niet meer zondigde. Want alle zonden die je dan deed, konden niet meer door de doop worden afgewassen.

5.7 Reiniging van kleine zonden na de doop.

Natuurlijk zag men wel in, dat de volmaaktheid, ook voor de gedoopten, op aarde nog niet te bereiken was. Daarom kwam de vraag aan de orde hoe men moest worden gereinigd van de zonden bedreven nádat men gedoopt was. Daartoe ging men onderscheid maken tussen kleine en grote zonden.
De kleine zonden - zo meende men - konden door de gelovigen zelf worden verzoend en goedgemaakt. Door berouw en boetedoening - de "poenitentia fidelium" d.i. de penitentie der gelovigen - kon de rekening bij God weer worden verevend. Dit leidde daarom tot de Roomse "goede werken"-leer, ascese, monniken-wezen en een aan het ware christendom wezensvreemde leer en levenspraktijk. Er blijkt hieruit een schrikbarend gemis aan schriftuurlijke kennis van schuld en zonde. Want ook de beste werken van de christenen zijn in dit leven onvolkomen en met zonden bevlekt en kunnen daarom nimmer een stuk gerechtigheid voor God vormen, laat staan dat zij zogenaamde "kleine zonden" zouden kunnen goedmaken of verzoenen!

5.8 Reiniging van grote zonden na de doop leidt tot scheurmaking en verbastering van de kerkelijke tucht.

De vermeende "grote zonden" hebben meermalen aanleiding gegeven tot twist en scheurmaking. Sommigen stelden, dat er voor dergelijke grote zonden nadat men gedoopt was geen vergeving meer bestond. Zulke zondaren moesten volgens hen door de ban buiten de gemeente gesloten worden zonder dat zij ooit weer als leden van de kerk mochten worden toegelaten. Anderen waren toegevender: volgens hen konden de wegens grote zonde afgesnedenen nog éénmaal boete doen - de "poenitentia lapsorum",

d.i. de penitentie van de gevallenen - en daarna weer in de gemeente worden opgenomen.
De afscheidingen van de Montanisten, de Novatianen of Katharen en de Donatisten staan alle in direkt verband met wat men veroordeelde als verslapping van de kerkelijke tucht over de grote zonden of doodzonden. Dergelijke scheurmakers wilden een veel grotere gestrengheid tegenover in grote zonde gevallen kerkleden en een veel zwaardere boetedoening. Naarmate de kerk groeide, de zonden toenamen en de tucht verslapte beperkte men niet alleen het aantal grote zonden maar werd men ook toegevender: de poenitas lapsorum werd meer dan éénmaal toegestaan en de gevallenen werden tenslotte meestal niet meer afgesneden door de ban. Want men verkreeg een volkskerk, die tevens staatskerk was.
Het onderscheid tussen de boete der gelovigen voor kleine zonden (de poenitas fidelium) en de boete der gevallenen voor grote zonden (de poenitas lapsorum) vervaagde en verloor zijn oorspronkelijke betekenis. De boetedoening of penitentie werd gaandeweg aan bepaalde regels gebonden. Het werd de taak van de bisschop, later van de priester, om de strafmaat te bepalen, de penitentie op te leggen en de verzoening te regelen. De schuldbelijdenis vond meer en meer plaats in het geheim ten overstaan van de bisschop of de priester inplaats van in het openbaar. En de verzoening en absolutie werd tenslotte eveneens gerekend tot het uitsluitend voorrecht van de bezitter van de sleutelmacht, "de opvolger van Petrus" en diens clerus. Zo ontstond de Roomse biecht met de absolutie en de door de priester opgelegde penitentie. Het onderscheid tussen kleine en grote zonden of gewone zonden en doodzonden bleef dus gehandhaafd, zij het door de traditie wat vervormd en minder duidelijk herkenbaar dan in de eerste eeuwen.

5.9 De doop betekent: het bloed van Christus reinigt van alle zonden.

Heel het systeem van boetedoening in gebeden, onthoudingen en allerlei andere "goede werken" (bijv. ook: op kruistocht gaan of geld geven voor de bouw van kathedralen e.d.) met alle gevolgen van dien (de leer over het vagevuur e.a.) is dus terug te voeren op de verbastering van het sacrament van de doop. Doch het water van de doop wast niet zelf op mysterieuze wijze - ex opere operato - de zonden af, maar het is een teken en zegel van het bloed van Christus, dat alleen reinigt van alle zonden. Christus' bloed reinigt van kleine en grote zonden, van zonden bedreven vóór en zonden bedreven nà de doop. Levenslang moeten christenen daarom hun doop "gebruiken". Zij moeten hem dagelijks gebruiken bij kleine zonden, maar ook incidenteel bij grote zonden.
Ons doopsformulier zegt het zo mooi:

> "En als wij somtijds uit zwakheid in zonde vallen, zo moeten wij aan Gods genade niet vertwijfelen, noch in de zonden blijven liggen, overmits de doop een zegel en ontwijfelbaar getuigenis is, dat wij een eeuwig verbond met God hebben."

De onderscheiding tussen kleine en grote zonden op zichzelf is niet tegen de Schrift. Het vijfde hoofdstuk van de Dordtse Leerregels onderscheidt ook tussen de "dagelijkse zonden der zwakheid" en de "grove" of "zware en gruwelijke zonden", waartoe ook de bekeerden somtijds vervallen, "gelijk de droevige vallen van David, Petrus en andere heiligen, dat ons in de Schrift beschreven is, bewijst". En ook de Gereformeerde Kerkenordening kent speciale artikelen over de verzoening van openbare (grove) zonden (art. 75 D.K.O.) en de wederopneming van geëxcommuniceerden (art. 78 D.K.O.). Maar de enige verzoening van alle zonden ligt altijd enkel en alleen in het bloed van Christus. Door berouw en boete of bekering wordt geen enkele zonde verzoend, zelfs de allergeringste niet. Nogmaals: alleen het bloed van Christus reinigt van alle zonden. Daarvan is de doop een teken en zegel.
Wie daarom op boete en goede werken vertrouwt, die verloochent zijn doop. Maar wie de HEERE houdt aan zijn beloften, aan hem of haar persoonlijk betekend en verzegeld in de doop, die gebruikt het sacrament

van de doop op de manier door God bedoeld en gewild. Dan "werkt" bij hem het sacrament van de doop elke keer opnieuw tot aan zijn dood toe. Op deze wijze is de doop inderdaad een "mysterion", dat in geen mensenhart is opgekomen. Want zo is de doop een mysterion van de Heilige Geest, die in de harten van Gods kinderen het geloof sterkt door het gebruik van de sacramenten (vgl. Heid.Cat. antw. 65).

5.10 De verbastering van het heilig avondmaal.

In de tweede plaats het heilig avondmaal.
Hierbij heeft de heidense opvatting van het mysterion of sacrament bijna nog verwoestender invloed gehad dan bij de doop. De gedachte, dat het doopwater op magische wijze veranderd zou worden in het bloed van Christus, werd tegengewerkt door de aard van het teken. Immers door echt bloed wordt men niet "gewassen", integendeel, men wordt er op afstotelijke manier door besmeurd. Bovendien vond in de oude kerk de doop meestal plaats door onderdompeling en niet door besprenging. Het ging dus om grote massa's water, waarvan het al te duidelijk was dat het gewoon water was en bleef.
Maar bij het avondmaal lag dit anders.
De heidens-magische opvatting, later geformuleerd in het "ex opere operato", werkte hierbij in de hand, dat men reeds spoedig brood en wijn ging vereenzelvigen met het werkelijke vlees en bloed van Christus. Dit is uitgelopen op wat we nu de transsubstantiatieleer noemen, de leer dat brood en wijn wezenlijk veranderen in vlees en bloed van Christus.

5.11 In eucharistie en mis Christus dagelijks geofferd voor de gemeente.

Dit werd bovendien nog versterkt door een andere ontwikkeling.
Zoals ook uit 1 Cor. 11:20-34 blijkt, was de viering van het avondmaal in de oude kerk veelal verbonden met de zogenaamde liefdemaaltijd. Vooral de rijkere gemeenteleden namen de nodige etenswaren mee naar de samenkomst van de gemeente en dan at men daarvan gezamenlijk. Nadat men hiermee klaar was vierde men dan het heilig avondmaal. In Corinthe heerste nu de misstand, dat de rijken zelf alles opaten, en dat de armen nog honger hadden als de viering van het avondmaal begon. Maar dit terzijde.
Het voor de liefdemaaltijd gecollecteerde eten, of de verzamelde gaven in natura, was dus een offer van de gemeente. Voordat men daarvan gezamenlijk de liefdemaaltijd ging houden, sprak meestal een presbyter, later de bisschop, daarover de dankzegging uit. Daarin werd God gedankt voor dit offer van de gemeente en werd zijn zegen hierover ingeroepen.
Vermoedelijk is er nu echter langzamerhand verwarring en vermenging ontstaan tussen liefdemaaltijd en avondmaal in dier voege, dat ook het avondmaal als het offer van de gemeente werd beschouwd, waarvoor men God ook op deze wijze dankzegde (de naam die voor het avondmaal in zwang kwam, namelijk "eucharistie", betekent letterlijk "dankzegging").
Al met al kwam men tot de valse leer, dat in de eucharistie en de mis (dat is de dagelijkse herhaling ervan) Christus telkens opnieuw geofferd wordt.
Reeds eerder, toen het ging over de ingevoerde hiërarchie, stelden we, dat men het schriftuurlijk onderscheid tussen Oude en Nieuwe Testament niet meer onderkende, waardoor de Schrift in feite tot een gesloten boek werd. Hier bij het avondmaal zien we hetzelfde: het avondmaal werd beschouwd als een offer, evenals er offers gebracht werden tijdens de schaduwachtige eredienst.
Prof.dr. H. Bavinck vat dit kernachtig samen in deze woorden:

> "Maar langzamerhand ging het onderscheid tussen de Oud- en Nieuwtest. bedeling teloor; de vergaderplaats werd veranderd in een tempel, de dienaar in een priester, het avondmaal in een offerande, en de tafel in een altaar." (Geref. Dogmatiek, 3e dr., deel IV, blz. 619).

Wanneer de Heidelbergse Catechismus het heeft over het onderscheid tussen het avondmaal des Heren en de paapse mis, zegt zij zeer terecht het volgende:

"Maar de mis leert, dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden; en alzo is de mis in de grond anders niet, dan een verloochening der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij." (Heid.Cat., antw. 80).

5.12 "Vervloekte afgoderij": ontwikkeld binnen de wáre kerk!

Het is de kèrk, na de Grote Reformatie, die zo oordeelt in een van haar drie "Formulieren van Enigheid". Maar het was ook de kèrk, vóór de Grote Reformatie, die tot zulk een "vervloekte afgoderij" verviel! De Roomsen zijn enkel maar de mensen, die zich in deze vervloekte afgoderij hebben verhard, en die daarom door de HEERE uit zijn verbondsvolk en kerk zijn verwijderd door zijn nieuwtestamentische verbondswraak. Gereformeerden hebben vaak vergeten, dat het hun eigen vaderen zijn geweest, die tot zulke afgoderij zijn vervallen en de HEERE daarmee zozeer tot toorn hebben verwekt. Niet de mensen van de vàlse kerk maar die van de wáre kerk hebben - en dat reeds aanstonds na de apostelen tot aan het slot van de middeleeuwen toe - dergelijke vervloekte afgoderij uitgedacht en in de kerk van God ingevoerd. Terecht zingt daarom de kerk van het Nieuwe Testament met de psalmdichter van de kerk van het Oude Testament:

"Wij hebben God op 't hoogst misdaan,
wij zijn van 't heilspoor afgegaan.
Ja, wij en onze vaad'ren tevens,
verzuimend' alle trouw en plicht,
vergramden God, den God des levens,
die zoveel wond'ren had verricht.
(Psalm 106, vers 4 berijmd).

5.13 Nog vijf zelfverzonnen "sacramenten" om de genade toe te dienen.

Eenmaal op de bovenbeschreven weg, wist men haast niet meer van ophouden, en ging men nog veel verder op de "sacramentele" toer (het woord "sacramenteel" duidt hier dus een totaal onschriftuurlijke zaak aan, namelijk de opvatting, alsof Gods genade door middel van het sacrament in de mens wordt ingegoten - dus bijv. ongeveer zoals bij een bloedtransfusie - op een toverachtige of magische manier).
Er kwamen nog vijf eigenverzonnen "sacramenten" bij, zodat men er in totaal zeven had - het heilig getal vol - en bovendien nog een groot aantal zogenaamde "sacramentalia".
Die vijf andere "sacramenten" waren de volgende.

1. Het vormsel of de confirmatie.
Hierdoor werd aan de gedoopte kinderen, zodra zij daar groot genoeg voor waren, langs "sacramentele" weg de kracht van de Heilige Geest verleend om standvastig te zijn in het geloof en dit met woord en daad te belijden.

2. De boete of de penitentie.
Daarmee werd eveneens langs "sacramentele" weg, de door allerlei zonden beschadigde of teloor gegane staat der genade weer hersteld of vernieuwd. Dit is dus de praktijk van de biecht met de absolutie en de opgelegde penitentie.

3. Het laatste oliesel.
Door deze zalving (ontleend aan Jak. 5:14-15, waar het echter aangewezen wordt als bijkomend geneesmiddel om zieken te genezen) wilde men - alweer langs "sacramentele" weg - de ziel van stervenden van haar gebreken bevrijden en kracht geven tot de laatste strijd.

4. De ordening.
Hierdoor werd aan de bijzondere ambtsdrager - opnieuw langs "sacramen-

tele" weg - de ambtelijke gave des Heiligen Geestes verleend, waardoor hij bevoegd en bekwaamd werd tot zijn ambt. Calvijn schrijft in zijn "Institutie", IV. XIX. 22, dat dit "sacrament der orde" zo vruchtbaar is, dat het uit zich voortbrengt zeven sacramentjes, zodat men dus eigenlijk aan een ongeluksgetal van in totaal dertien sacramenten kwam. Die zeven orden zijn dan volgens Calvijn: de deurwachters, de lezers, de exorcisten, de acoluthen, de onderdiakenen, de diakenen en de priesters.

5. Het huwelijk.

Dit "sacrament" maakte de echtelijke staat van de christenen tot een afbeelding van de vereniging tussen Christus en zijn gemeente; vgl. Ef. 5:25 en 32. Wederom langs "sacramentele" weg werden aldus de gehuwden door bovennatuurlijke genade aan elkaar verbonden en bekwaamd en bekrachtigd tot hun echtelijke plichten en de opvoeding van hun kinderen. (Dit is toch werkelijk al te zot! Het geeft bovendien aanleiding tot een godslasterlijke, sexueel gekleurde mystiek.)

5.14 Calvijn over het "sacrament" van het huwelijk.

Ter illustratie hierbij het volgende citaat uit Calvijns Institutie, IV. XIX. 34, vertaling dr. A. Sizoo. Het is te mooi om het weg te laten. De spot die daarin doorklinkt had men in de zestiende eeuw hard nodig om zich te bevrijden van deze menselijke vonden en wetten, die men had ingevoerd om God te dienen en daardoor de consciëntiën te binden en te dwingen (vgl. N.G.B. art. 32).

> "Het laatste sacrament is het huwelijk, waarvan wel allen erkennen, dat het door God ingesteld is, maar waarvan niemand tot de tijd van Gregorius toe gezien had, dat het als een sacrament gegeven was. En bij welk verstandig mens zou dat ooit in de gedachten gekomen zijn? het is een goede en heilige ordinantie Gods. Ook de landbouw, de bouwkunde, de schoenmakers- en de barbierkunst zijn wettige ordinantiën Gods, maar toch zijn ze geen sacramenten. Want dit wordt niet alleen in een sacrament geëist, dat het Gods werk is, maar ook, dat het een uitwendige ceremonie is, door God ingesteld om een belofte te bevestigen. Dat er in het huwelijk niets dergelijks is, zullen ook kinderen oordelen. Maar het is een teken, zeggen ze, van een heilige zaak, dat is van de geestelijke gemeenschap van Christus met de kerk. Indien ze onder het woord teken verstaan een merkteken ons door God voorgesteld met het doel om de zekerheid van ons geloof te versterken, dwalen ze ver van het doel af; indien ze eenvoudig als teken aannemen hetgeen tot gelijkenis is aangevoerd, zal ik aantonen, hoe scherpzinnig ze redeneren.
> Paulus zegt (1 Cor. 15:41): "Gelijk de ene ster van de andere in heerlijkheid verschilt, alzo zal de opstanding der doden zijn." Ziedaar één sacrament. Christus zegt (Matth. 13:31,33): "Het Koninkrijk der hemelen is gelijk het mosterdzaad." Ziedaar het tweede. Wederom: "Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan een zuurdesem." Ziedaar het derde. Jesaja zegt (40:11): "De Here zal zijn kudde weiden gelijk een herder." Ziedaar het vierde. Elders (Jes. 42:13): "De Here zal uittrekken als een held." Ziedaar het vijfde. En waar is de grens of de maat? Op die manier zal alles een sacrament zijn: zoveel gelijkenissen en vergelijkingen als er in de Schrift zijn, evenveel sacramenten zullen er zijn. Ja zelfs de dieverij zal een sacrament zijn, aangezien er geschreven is (1 Thess. 5:2): "De dag des Heren zal komen gelijk een dief." Wie zou die sophisten kunnen verdragen, als ze zo dwaas wauwelen? Ik erken wel, dat het goed is, wanneer men, telkens als men een wijnstok ziet, in herinnering roept hetgeen Christus zegt (Joh. 15:1 e.v.): "Ik ben de wijnstok, gij zijt de ranken en mijn Vader is de landman". En dat het goed is, telkens als men een herder ontmoet met zijn kudde, te denken aan de woorden (Joh.10:11):

"Ik ben de goede herder; mijn schapen horen mijn stem." Maar indien iemand zulke gelijkenissen tot de sacramenten zou willen rekenen, zou hij zich wel eens mogen laten genezen van zijn krankzinnigheid."

5.15 Vele "sacramentalia" om natuurlijke dingen te wijden.

Over de zogenaamde sacramentalia en het verschil tussen de sacramenten en deze schrijft prof.dr. H. Bavinck in zijn Gereformeerde Dogmatiek (deel IV, 3e dr., blz. 537/538) het volgende:

"Het onderscheid tussen beide bestaat daarin, dat de sacramenten door God, de sacramentaliën door de kerk zijn ingesteld; gene werken door de van God hun verleende kracht, deze door de voorbede en zegening der kerk; de eerste bewerken onmiddellijk des mensen innerlijke heiliging, de laatste dragen daartoe slechts bij door het verlenen van ondergeschikte genaden en het bewaren voor tijdelijke onheilen; de sacramenten zijn noodzakelijk krachtens Gods gebod, de sacramentaliën zijn door de kerk als nuttig en heilzaam aanbevolen. Tot de sacramentaliën behoren voorwerpen als kerken, altaren, priesterlijke klederen,kelken, klokken, water, olie, zout, brood, wijn, palmen enz., die door de kerk gewijd en voor het godsdienstig gebruik worden afgezonderd, en voorts de handelingen van bezweren en zegenen, welke de kerk aanwendt, om zaken en personen aan de boosaardige invloed des duivels te onttrekken en op het heilig erf der kerk over te brengen."

Hierbij moet ter verklaring ook gewezen worden op de in de late middeleeuwen tot volle ontwikkeling gekomen valse leer over natuur en genade. Alles wat niet tot het terrein der genade maar tot de natuur werd gerekend, beschouwde men als van lagere orde en als terrein van de satan, de overste dezer wereld. Wanneer er dus iets uit die natuurlijke wereld werd gebruikt voor de dienst van God - dus werd overgebracht naar het terrein der genade - moest het eerst van de duivel en zijn demonen bevrijd en geheiligd worden. Dit geschiedde dan bij voorkeur langs de "sacramentele" weg. Vandaar dus ook al die "sacramentaliën". Dit sluit geheel aan bij de heidens-animistische overtuiging, dat de natuurlijke wereld om ons heen vol is met, en bezeten wordt door allerlei boze geesten en demonen. Ongetwijfeld is er ook in dit opzicht sprake van syncretisme of vermenging met heidense opvattingen.
Volgens de Schrift evenwel is alles, wat God geschapen heeft, goed en is niets daarvan verwerpelijk als van lager orde of door de duivel bezeten (1 Tim. 4:4). Het gaat er alleen maar om hoe elk ding gebruikt wordt: in Gods dienst óf in satans dienst. De door God geschapen natuur is op zichzelf niet zondig en behoeft dus ook niet eerst te worden schoongewassen en opgeladen met krachten van genade - en dat dan ook nog langs "sacramentele" weg! - vooraleer zij geschikt is om in Gods dienst te worden aangewend.

5.16 Ontferming voor een volk dat in duisternis wandelde.

De vijf bijgevoegde "sacramenten" plus de vele sacramentaliën, bevestigen en illustreren wat hiervoor is uiteengezet over de manier, waarop doop en avondmaal werden verbasterd.
De sacramenten werden beschouwd als een soort van christelijke tovermiddelen. Deze opvatting kwam voort uit het syncretisme of de vermenging met de gedachten uit de hellenistisch-oosterse mysteriediensten. Zij vond later gerede aansluiting bij de ideeën van het noord-europese heidendom.
Sedert de Grote Reformatie beschouwt men deze sacramentsopvatting als "Rooms". Maar we moeten nooit vergeten, dat deze valse leer reeds meer dan duizend jaar eerder bestond dan de valse Roomse kerk. Een grootmeester in al dergelijke "sacramentele" poespas was reeds bisschop Cyrillus van Jeruzalem. Deze man wordt in oost en west tot de zogenaamde "kerkvaders" gerekend; hij leefde van 313 tot 387. Vóór de Grote

Reformatie hebben wij hier in Nederland nooit een zuiver en onvermengd evangelie gekend. Is het daarom niet opmerkelijk, dat deze Reformatie juist voornamelijk in het noorden plaatsvond, waar het evangelie in zo'n verbasterde vorm was gekomen? De Here heeft zich ontfermd over een volk, dat in duisternis wandelde tengevolge van het ontbindende onderwijs door vroeger en elders levende mensen die, al worden ze "kerkvaders" genoemd, toch op zijn best behoren tot de "zeer kleinen" in het Koninkrijk der hemelen (vgl. Matth. 5:19).

6. SCHOLASTIEK.

6.1 De geestelijke stand bewaarder der wetenschap.

Met de grote volksverhuizing en de val van het Romeinse rijk ging een groot deel van het toenmalige menselijk kennen en kunnen verloren. Alleen in de kerk werd nog veel daarvan behouden, namelijk onder de clerus en in de kloosters. Hierdoor werd de kerk niet slechts de bewaarster van de goddelijke wijsheid maar tevens de behoedster van de menselijke wetenschap. Op deze wijze werd een patroon gelegd, dat tot in onze tijd nawerkt en dat diverse schadelijke gevolgen voor de kerk heeft gehad. Nog tot voor kort golden de dominees als de cultuurdragers bij uitstek. Dr. G. Groenhuis concludeert in zijn studie over "De Predikanten" in de zeventiende eeuw o.m. het volgende omtrent de dominee op het platteland:

> "Hij vertegenwoordigde de 'geleerdheid' in een omgeving die daar voor zichzelf niet zoveel behoefte aan had, maar er merkwaardigerwijs wel een zeker respect voor toonde." (a.w., blz. 180)

Deze historisch gegroeide band tussen ambtelijke dienst en wetenschapsbeoefening heeft niet alleen de eeuwen door de hiërarchie in de hand gewerkt, maar heeft ook geleid tot de ontwikkeling van een soort van "wetenschappelijke theologie" - en dan vooral dogmatiek - die de echte theologie of Godskennis heeft verdrongen en verstikt.

6.2 De wetenschap wordt scholastiek.

In de middeleeuwen ging het onderwijs voornamelijk uit van kerkelijke instanties. Men had de kloosterscholen. Maar voor hoger onderwijs moest men bij sommige kathedrale scholen of domscholen zijn. Dat was dus in een plaats waar een bisschop of aartsbisschop zijn "katheder" of (leer)stoel had en waar een domkerk of kathedraal aanwezig was.
Zoals bekend kwamen in de middeleeuwse maatschappij de gilden op. Dat waren verenigingen van lieden van hetzelfde vak; bijvoorbeeld: het bakkersgilde, het slagersgilde, het schuttersgilde. Binnen die gilden waren ook de vakopleidingen geregeld. Zo mocht men onder meer pas als zelfstandig vakman optreden - als "meester" schilder, "meester" bakker enz. - wanneer men zijn leertijd als gezel had afgesloten met het leveren van een "meesterstuk".
Deze maatschappelijke struktuur werkte in de hand dat ook de hogescholen, waaraan men de wetenschap beoefende, tot een soort gilde werden, het "gilde" van de scholastici. En ook hier kon men "meester" worden, d.w.z. "magister" (want op deze "scholae" werd Latijn gesproken).
De manier nu, waarop deze scholastici in hun scholae zich "wetenschappelijk" bezig hielden met de theologie, noemt men scholastiek.
Daarbij moet men bedenken dat aanvankelijk de theologie de enige echte en in ieder geval de hoogste wetenschap was die bestond, zodat "scholastiek" destijds vrijwel hetzelfde was als "theologie", d.w.z. de theologie zoals die onderwezen en beoefend werd aan de scholae. Later groeiden velen van deze scholae uit tot universiteiten. Dit hield in, dat men zich welbewust maatschappelijk nauw aaneensloot en organiseerde evenals andere gilden. Prof.dr. A.D.R. Polman schrijft over de naam "universiteit" het volgende:

"Deze naam werd oorspronkelijk gebezigd voor een gilde, bijvoorbeeld voor een gemeenschap van kooplieden of een gilde van bakkers. Daarna werd de naam overgedragen op een gemeenschap van studerenden met hun leraars, die zich op een bepaalde plaats aaneensloten." ("Geschiedenis van de Kerk", 2e druk, deel 4, blz. 57).

Met de scholastiek staan we dus aan de wortel en oorsprong van alles wat vandaag wetenschap genoemd wordt. Dit laat al wel bevroeden van welk een groot belang deze kwestie van de scholastiek is.

6.3 Middeleeuwse scholastiek: via de wetenschap omhoog tot God.

Om te begrijpen wat de scholastiek was moet men beseffen hoe de middeleeuwse mens de wetenschap bezag.
De hedendaagse mens waardeert de wetenschap vooral om haar praktisch nut. De wetenschap is voor ons daarom ook neutraal; d.w.z. zij betreft zaken, die - zoals 2 x 2 = 4 - voor alle mensen vaststaan, onverschillig of men christen, humanist, mohammedaan of wat dan ook is. En zodra in de wetenschap theorieën of beschouwingen betrokken worden van levensbeschouwelijke of wijsgerige aard achten we dat onwetenschappelijk en de naam "wetenschap" niet waard.
Maar in de middeleeuwen was de wetenschap een religieuze zaak, die merendeels ook door "religieuzen" werd beoefend. Men ging er vanuit, dat elke vordering van de wetenschap een toeneming van de Godskennis zou betekenen; en dat zag men ook als haar enig doel. Dit was voor de middeleeuwse wetenschappelijke onderzoeker dan ook het boeiende, ja het fascinerende van de wetenschap: dat hij langs de weg van verstandelijke inspanning kon komen tot meer wetenschap over God en goddelijke zaken.
Hoe vroom lijkt dit en wat een verschil met onze materialistische tijd! Maar vergis u niet: dit was wezenlijk iets anders dan een gelovig erkennen van God als de Schepper en de Gever van alle goeds. De scholasticus trachtte door middel van zijn intellect en de rede God te be-grijpen, Hem zijn geheimen te ontfutselen en tot Hem op te klimmen. In diepste wezen was dit daarom de oerhoogmoed: het willen zijn als God; Gen. 3:4-6.

6.4 Vermenging christelijke theologie en heidense filosofie.

Tot de vele schadelijke gevolgen van deze hoogmoed behoort in de eerste plaats de vermenging van de theologie met de heidense filosofie.
Wetenschappelijke arbeid is niet alleen aan gelovigen voorbehouden. Integendeel, sedert Jabal, Jubal en Tubal-Kaïn (Gen. 4:21-22) zijn het juist ongelovigen geweest, die vooraan gingen in de ontdekking en ontwikkeling van kennis, kunst en techniek. En zo waren het ook in de klassieke oudheid juist de heidense Grieken en Romeinen, die wat dit betreft uitmuntten en tot grootse prestaties kwamen. De wetenschap als methode is zelfs helemaal van hen afkomstig. Het waren de Griekse filosofen, die in deze zin voor het eerst tot beoefening van de "wetenschap" kwamen.
Welnu, indien wetenschap tevens Godskennis inhoudt en wetenschap niet slechts aan christenen voorbehouden is, kunnen per conclusie ook ongelovigen Godskennis bezitten en Godgeleerden of "theologen" zijn.
Men noemt dit "natuurlijke theologie" en beroept zich hiervoor op Rom. 1:19-20 en Hand. 17:28. Dit betekent dus, dat de christenen voor hun "wetenschappelijke theologie" mede gebruik mogen, ja zelfs moéten maken van de resultaten die de ongelovige "wetenschap" heeft opgeleverd. In de middeleeuwen waren dat de resultaten van met name de heidense filosofie van o.a. Plato en Aristoteles. De filosofie, waaronder de logica een eerste plaats innam, werd aldus de bril, waardoor men de Heilige Schrift las en de tradities van de kerk (die overwegend uit deformatieverschijnselen bestonden) bezag. Het laat zich licht bevroeden hoezeer de uitkomst hiervan afweek van de eenvoudige schriftuurlijke wijsheid. Bewerende wijs te zijn werd men dwaas.

6.5 Dialektische methode in strijd met apostolische bevelen.

De vermenging, die door de scholastiek plaats vond, werd ook in de hand gewerkt door de dialektische methode welke men daarbij bezigde.
Men plaatste tegenover elkaar de uitspraken van bijvoorbeeld enerzijds een Griekse wijsgeer en anderzijds de Schrift (dat was dan een these en een antithese, een stelling en een tegenstelling) en trachtte vervolgens beide met elkaar te verzoenen in een hogere ("wetenschappelijke") eenheid (:de synthese, lett: samenstelling).
De Schrift waarschuwt ons op verschillende plaatsen om het afwijkend onderwijs van buitenstaanders te mijden (zie o.a. Rom. 16:17).
De apostel Paulus schrijft aan Timotheüs (1 Tim. 6:20):

> "O Timotheüs, bewaar wat u is toevertrouwd, houd u buiten het bereik van de onheilige holle klanken en de tegenstellingen ("antitheseis") der ten onrechte zo genoemde kennis ("gnosis", de Statenvertaling heeft: "wetenschap").

En in 2 Tim. 2:16 gebiedt hij nadrukkelijk:

> "Maar vermijd de onheilige, holle klanken; want zij zullen de goddeloosheid nog verder drijven, en hun woord zal voortwoekeren als de kanker."

Ik weet wel, dat de hierbedoelde "gnostiek" overwegend een "mystieke kennis" was - d.w.z. een intuïtief gevoelsmatig en niet verstandelijk verworven "wetenschap" - maar dat doet niets af aan het punt van treffende overeenkomst, namelijk, dat de apostel gebiedt elke vermenging te vermijden.
In Hand. 19:19 lezen we daarom, dat de Efeziërs die toverkunsten hadden bedreven, hun boeken bijeenbrachten en ze ten aanschouwen van allen verbrandden. Dit was geen geringe zaak. Die boeken waren niet alleen een kapitaal waard, maar het waren ook hoog vereerde voorwerpen van kunst en wetenschap. Ook in de middeleeuwen was het zo, dat als iets geschreven stond, het op zijn minst dubbele eer waardig geacht werd.
Hiervan geldt echter wat de apostel Paulus in een ander verband opmerkt:

> "Maar alles wat mij winst was, heb ik om Christus' wil schade geacht. Voorzeker, ik acht zelfs alles schade, omdat de kennis (Griekse grondtekst: "gnosis", Latijnse vertaling: "scientia") van Christus Jezus, mijn Here, dat alles te boven gaat. Om zijnentwil heb ik dit alles prijs gegeven en houd het voor vuilnis, opdat ik Christus moge winnen ..." Phil. 3:7-8.

In de oude kerk is dit voorbeeld overwegend nagevolgd.
Zo klagen de historici, dat o.m. de gnostieke dwalingen alleen nog maar te kennen zijn uit christelijke weerleggingen van hun geschriften; de boeken van de gnostieken zelf heeft men vernietigd! En hetzelfde deed men meestal met de geschriften van vele heidense wijsgeren. De scholastieken hebben daarom de grootste moeite gehad om bijvoorbeeld de werken van Aristoteles weer in de juiste vorm te pakken te krijgen. Dit toont dan ook wel aan, dat zij - de scholastieken - het ware christelijke en schriftuurlijke spoor verlaten hebben en in strijd met de apostolische bevelen de door God zelf gezette vijandschap van Gen. 3:15 hebben genegeerd.

6.6 Het oordeel van Gods Woord over de voortgaande negatie van deze apostolische bevelen.

Helaas moet worden geconstateerd, dat, ofschoon men later de ergste uitwassen van de scholastiek wel heeft afgewezen, deze fundamentele afwijking van de apostolische bevelen in de kerk vrijwel steeds is voortgezet. Zeker in onze eeuw stonden er in de boekenkasten van de meeste gereformeerde theologen vele misleidende geschriften van notoire ketters. Want zij zagen hen niet als dwaalleraars, die zij mijden moesten, maar als collega's in de "wetenschap der theologie", tegenover wie zij zich weliswaar antithetisch opstelden, maar die zij juist daarom terwille van het hoge "wetenschappelijke" peil van hun eigen gereformeerde "theologie" niet negeren konden. De apostel Paulus zegt evenwel:

"Indien iemand een andere leer verkondigt en zich niet voegt naar de gezonde woorden van onze Here Jezus Christus en de leer der godsvrucht, dan is hij opgeblazen, hoewel hij niets weet ..."
(1 Tim. 6:3-4a)

De echte theologie of Godgeleerdheid komt daarom nooit ook maar één stap verder door "de valselijk genaamde wetenschap" (vgl. St.vert. 1 Tim. 6:20) van zulke opgeblazenen die toch niets weten. Integendeel, door dergelijke vermenging verstrikt men zich in allerlei problemen en valse dilemma's, waardoor men aan zijn werkelijke taak niet meer toekomt. Wie aldus ongehoorzaam is aan het apostolisch bevel moet niet denken, dat hij de valselijk genaamde wetenschap kan heiligen tot Gods dienst in de beoefening van de ware theologie. Want inplaats daarvan wordt hijzelf onrein (vgl. Haggaï 2:12-15), wordt ook hijzelf opgeblazen en onwetend, terwijl dan óók van hèm gaat gelden wat de apostel zegt in het vervolg van 1 Tim. 6 (vers 4b-5):

"... en heeft hij een zwak voor geschillen en haarkloverijen, een bron van nijd, twist, lasteringen, kwade vermoedens, en geharrewar bij mensen die niet helder meer zijn van denken en het spoor der waarheid bijster geraakt zijn, daar zij de godsvrucht als iets winstgevends beschouwen."

Dit laatste is wèl ontdekkend! Dergelijke "theologen" gaat het ten diepste om een goede baan en de eer. Net zoals die andere "theologen": de schriftgeleerden en Farizeeën, van wie Christus eens zei:

"Zij houden van de eerste plaats bij de maaltijden en van de erezetels in de synagogen, en van de begroetingen op de markten en om door de mensen rabbi genoemd te worden." (Matth. 23:6-7).

Dit is niet een mensenoordeel, maar dit is het wat het Woord van God openbaart omtrent de diepste intentie van zulke "theologen" (die zichzelf daarvan meestal nog niet eens bewust zullen zijn). Dit geldt daarom van de magistri en doctores van de scholastieken, van de gereformeerde professoren en dominees die in de zeventiende en achttiende eeuw de kerk belastten met hun geleerde "theologische" betogen vanaf de kansels alsmede met hun voetiaanse en coccejaanse twisten, en het geldt ook van de vrijgemaakte "theologen" die zo nodig de geschriften van de heren Kuitert en Wiersinga moesten bestuderen en bestrijden.

6.7 Echte wetenschap is een goede gave van God.

De scholasticus, die door middel van zijn verstand tot God trachtte op te klimmen, gebruikte daarbij dus de toenmalige "wetenschap" als ladder. We zetten hier "wetenschap" tussen aanhalingstekens omdat alles wat in strijd is met Gods Woord onwaar is en dus de naam "wetenschap" niet verdient. Dit geldt dus zowel de heidense filosofische "theologie" als bijvoorbeeld de hedendaagse evolutie-theorie. Dat is allemaal "valselijk genaamde wetenschap".
Maar dit neemt natuurlijk niet weg dat er ook wetenschap zònder aanhalingstekens bestaat. En de vraag is hoe wij dáár tegenover staan.
Welnu, echte wetenschap is een heel goed ding en komt daarom, evenals iedere gave, die goed, en elk geschenk dat volmaakt is, van de Vader der lichten; Jak. 1:17.
Dit is iets, dat we goed moeten beseffen, omdat de mensen het meestal laten voorkomen alsof de wetenschap, evenals kunst en techniek, een product van de mens zelf is en niet iets dat hij van God heeft gekregen.
In Jes. 28:23-29 gaat het over het werk van een boer. Voor dat werk is ook wetenschap nodig. Want ook dat gaat niet zomaar; daar is inzicht en verstand voor nodig. Elk gewas moet op zijn eigen manier gezaaid, geoogst en bewerkt worden.
Weet een boer nu uit zichzelf hoe hij dat doen moet?
Nee, zegt de Schrift:

"En zijn God onderricht hem over de juiste wijze en onderwijst hem."

God heeft alle dingen geschapen naar zijn aard, en Hij geeft de mens daarom ook de kennis daaromtrent en de wetenschap die deze nodig heeft.
De conclusie luidt daarom:

"Ook dit gaat van de HEERE der heerscharen uit;
Hij is wonderbaar van raad, groot van beleid."
Hetzelfde lezen we ook wanneer Bezaleël en Aholiab worden aangewezen om de tabernakel en alle toebehoren te maken; Exodus 31:1-11. God had Bezaleël - zo staat er - vervuld met zijn Geest: met wijsheid, inzicht en kennis, en dat voor allerlei werk, om ontwerpen te bedenken, om die uit te voeren en werkzaam te zijn in allerlei arbeid. De HEERE zegt daarbij:

"in het hart van ieder die kunstzinnig is, heb Ik wijsheid gelegd."

Dit wordt hier speciaal gezegd met het oog op de tabernakel, de ark enzovoorts, maar het is duidelijk, dat dit ook in het algemeen geldt van alle wetenschap, kunst en techniek. De mens ontvangt alle inzicht, kennis en praktische wijsheid enkel van God. En ten overvloede: dat geldt voor <u>alle</u> mensen, voor heidenen en ongelovigen net zo goed als voor gelovige christenen.

<u>6.8 Ontwikkeling van wetenschap en techniek niet te danken aan menselijke evolutie maar aan regering van de Allerhoogste</u>.

Dit heeft een aantal konsekwenties, waarop we hier, zij het terloops, toch willen wijzen. Men denkt zich de ontwikkeling van wetenschap en techniek vandaag vaak evolutionair: de mens komt dank zij zijn eigen inspanningen op een steeds hogere trap van ontwikkeling. Het is duidelijk: dit is een illusie en geheel onjuist. Gòd is het, die in toenemende mate aan de mensen wetenschappelijke kennis en technisch kunnen toebedeelt. Dat bijvoorbeeld Nebukadnezar het nog met paard en wagen moest doen, terwijl wij vandaag auto's, tanks en vliegtuigen hebben, dat komt omdat God de mensen heden het inzicht en de mogelijkheid geeft om auto's, tanks en vliegtuigen te maken, maar hun dat in de tijd van Nebukadnezar nog onthield. En hetzelfde geldt van duizend en één kleine en grote dingen meer.
Het voorbeeld van Nebukadnezar is overigens niet helemaal willekeurig. Want dat was de man wiens hart zwol van trots om wat hij gepresteerd had. Als staatshoofd (hij was "het gouden hoofd" van Dan. 2:37-38), in wie al Babels kennen en kunnen samenviel, sprak hij:

"Is dit niet het grote Babel, dat ik gebouwd heb...?" (Dan. 4:30).

God, de Allerhoogste, sloeg hem toen met krankzinnigheid, zodat hij niets meer wist en tot het peil van de dieren neerzonk, opdat voor eens en altijd vast zou staan, dat alle heerschappij en luister, die de mens over de geschapen dingen heeft of hebben kan, enkel en alleen van de almachtige God afkomstig is.
Ook in de tegenwoordige wereld lasteren de meeste mensen de God des hemels en achten zij het verwerpelijk God te erkennen als de Schepper en Gever van alle goeds. Want ook thans schrijven zij alle wetenschap, techniek en kunst aan hun eigen kennen en kunnen toe. Ja, zelfs hun ontstaan als mensen menen zij aan hun eigen evolutie te danken te hebben. Zo eren zij zichzelf en het schepsel boven de Schepper, die te prijzen is in eeuwigheid. God zou daarom volkomen rechtvaardig zijn, indien Hij hen ook in zoverre aan hun eigenwaan en hartstochten overgaf, dat zij met behulp van atoombommen en dergelijke zelf een eind maakten aan hun zogenaamde evolutie, doordat de gehele beschaafde wereld in puin zou komen te liggen en de overlevenden tot een beestachtig peil zouden neerzinken. Zie Rom. 1:24-32.

<u>6.9 Gods regering door Christus met haast op weg naar de jongste dag</u>.

Het feit dat alle echte wetenschap en technisch en artistiek kunnen gaven van God zijn, werpt ook een helder licht op Gods leiding en regering van alle dingen.
Daarbij moet men bedenken, dat God de wereld regeert in en door <u>Christus</u>. Want Christus heeft ontvangen alle macht in hemel en op aarde; Matth. 28:18. Hij is de Koning der koningen en de Heer der heren; Openb. 19:16. Zonder Christus, de Logos, door wie alle dingen geworden zijn (Joh.1), kan er ook geen enkele ware wetenschap zijn.

Welnu, dat God in Christus de wereld regeert is het duidelijkst bewijs, dat alles draait om de vergadering van de kerk en de komst van het koninkrijk Gods. Want Christus is Jezus, dat is Zaligmaker van zijn volk. Wanneer daarom Christus vandaag zoveel meer wetenschappelijke kennis en technisch kunnen aan de mensen schenkt dan voorheen, dan doet Hij dat als Zaligmaker en Verlosser van zijn volk, als de "Leidsman hunner behoudenis" (Hebr. 2:10). Daarbij is het nu zo, dat hoe meer gaven Christus aan de wereld schenkt, hoe sneller zij de maat van haar ongerechtigheid vol maakt. Bijvoorbeeld van de uitvinding van de boekdrukkunst is terecht gezegd, dat het een reuzenstap was naar de hemel maar ook naar de hel. Het zal duidelijk zijn waarom dit zo is.
Hetzelfde geldt in meerdere of mindere mate van andere uitvindingen. Indien Gods goede gaven niet in zijn dienst gebruikt worden, maar worden aangewend in de eigen zondedienst, helpen zij enkel mee om de maat der ongerechtigheid des te spoediger vol te maken. Immers: van wie veel gegeven is, zal veel gevraagd worden (Luk. 12:48b, vgl. ook Matth. 11:20-24). En wanneer de maat der ongerechtigheid vol is (vgl. Gen. 15:16), zal de Jozua van het nieuwe verbond zijn volk voorgoed binnenvoeren in het hemelse land der rust.
In de razendsnelle ontwikkelingen van deze eeuw zien we daarom de haast van Christus om te komen tot de jongste dag. Hij stuwt alles op, opdat wie vuil is, nog vuiler worde, en wie heilig is, nog meer geheiligd worde (Openb. 22:10-12). In dit verband denken we ook aan wat de apostel Petrus schrijft (2 Petr. 2:9):

<u>De Here weet</u>

> "de godvruchtigen uit de verzoeking te verlossen en de onrechtvaardigen te bewaren om hen op de dag des oordeels te straffen ...".

De Here "weet", dat wil zeggen: Hij heeft er verstand van hoe Hij dat moet doen en Hij heeft het volkomen in zijn macht. Dat "bewaren" is ook niet enkel iets passiefs, integendeel: het is een heel actief werk des Heren. Hij maakt de onrechtvaardigen klaar voor het oordeel; de zaak tegen hen komt "rond". Tegelijkertijd "weet" de Here ook de godvruchtigen uit de verzoeking te bewaren; wie heilig zijn, worden door Hem nog meer geheiligd.
Aldus regeert Christus naar twee kanten, zodat wanneer de laatste verkorene tot bekering is gekomen (vgl. 2 Petr. 3:9) tevens de maat der ongerechtigheid van de verworpenen vol zal zijn geworden. De stroomversnelling in de ontwikkeling van de moderne wereld, die de ongelovige wereld roemt als haar eigen prestatie, is daarom ook een teken van de spoedige komst van Christus op de wolken des hemels. En die wederkomst zal, hoe verschrikkelijk ook voor de wereld van ongelovigen en goddelozen, voor kerk en kosmos (Rom. 8:19-23) de volkomen verlossing brengen en de vervulling van al de beloften des HEEREN.

<u>6.10 Ongelovige minderwaardigheidsgevoelens en fin de siècle-stemming</u>.

De houding van christenen tegenover de echte wetenschap en het technisch en artistiek kunnen mag en moet dus uiterst <u>positief</u> zijn.
Inplaats daarvan heeft dit bij hen echter niet zelden minderwaardigheidsgevoelens en een verkeerd soort van "fin de siècle-stemming" opgeroepen.
Over die minderwaardigheidsgevoelens het volgende.
Zoals in het voorgaande reeds werd opgemerkt, geeft de Here meestal de grootste gaven op het gebied van wetenschap, kunst en techniek aan wereldlingen. Dat is al begonnen met de zonen van Lamech: Jabal, Jubal en Tubal-Kaïn (Gen. 4:20-22). Bovendien acht de wereld het verwerpelijk God te erkennen als de Oorsprong en Gever van al dat goede en schrijft zij dat alles aan zichzelf of haar afgoden toe. Christenen raken hiervan dan soms onder de indruk of worden daar zelfs door geïntimideerd. Hun fout is dan echter, dat zij vergeten of niet beseffen, dat al die goede gaven van hun eigen Here en Heiland afkomstig zijn. Christenen zijn nooit klaplopers op hetgeen de wereld zichzelf verworven heeft. Integendeel,

de wereld, die Christus' gaven besteedt in de eigen zondedienst, pleegt diefstal. De leugen draait hier, zoals gewoonlijk, de zaken precies om! Voorts, dat Christus vaak zoveel meer geeft aan de wereld dan aan de kerk: dat is opdat wie roemt zou roemen in de Here en omdat Gods kracht zich eerst ten volle openbaart in zwakheid (1 Cor. 1:31 en 2 Cor. 12:5-10). Hoe groter en hoe meer gaven de wereld ontvangt, des te minder is zij te verontschuldigen, des te eerder is de maat van haar ongerechtigheid vol en des te zwaarder is haar oordeel. Maar hoe geringer en hoe minder gaven de kerk ontvangt, des te heerlijker en te groter is de overwinning van Gods trouw wanneer Hij de zijnen behoudt en zijn koninkrijk doet komen. De wereld zal straks in het oordeel niet kunnen klagen, dat God hun zijn goede gaven onthield, maar de kerk zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên.

Wat de bedoelde "fin de siècle-stemming" betreft: ook deze komt voort uit kleingelovigheid ten aanzien van Christus' macht en regering aller dingen. Men heeft dan het gevoel, dat alles verkeerd gaat, dat het Christus uit de hand zal lopen, indien Hij niet spoedig wederkeert om daarmee een eind te maken aan de ontwikkeling van de wereld. Juist een christen behoeft evenwel ook voor de allernieuwste ontwikkelingen niet bang te zijn! Want hij weet, dat in al die dingen Christus regeert ook al roemt de wereld nog zozeer in zichzelf. Een fin de siècle-stemming past meer bij de wereld, die haar zelfvertrouwen en de beheersing van wat zij beschouwt als haar eigen kunnen en kennen af en toe verliest. Wie afgaat op berekeningen en voorspellingen als die van de club van Rome moet haast wel in een fin de siècle-stemming komen. Maar een christen weet, dat deze wereld nog honderden jaren kan voortbestaan indien Christus dat wil. Want Hij kan de mensen wetenschappen en technieken schenken waardoor ongedachte mogelijkheden geopend worden.

We moeten wat dit betreft nooit vergeten, dat ook hiervan geldt wat Paulus zegt in 1 Cor. 13, namelijk, dat in deze bedeling ons kennen altijd onvolkomen of ten dele zal blijven en dat het daarom zal hebben afgedaan als het volmaakte komt (zoals de trekschuit en de postkoets hebben afgedaan nu er treinen en vliegtuigen zijn). Het surplus, waaruit Christus altijd weer putten kan is oneindig groot en zal dat ook altijd blijven tot aan de jongste dag, hoéveel de mensen dan ook van Hem zullen hebben ontvangen aan gaven van wetenschap, artisticiteit en techniek.

Daarom moet men ook niet denken, dat bijvoorbeeld een menselijke wereldatoomoorlog het einde van de wereld en de komst van Christus zou betekenen. Dit is een schromelijke overschatting van het menselijk kunnen en een menselijk denken van de almacht Gods, terwijl het leidt tot valse profetie als waartegen Jezus waarschuwt in Matth. 24:23-28. Christus komt op een uur dat de wereld het niet verwacht. Het zal dan zijn als in de dagen van Noach, dat wil o.m. zeggen: de mensen zullen bezig zijn met de gewone dingen van alledag, juist alsof er niets aan de hand is: eten en drinken en trouwen (Matth. 24:36-44 e.a.p.).

Christus is immers ook niet ten hemel gevaren met behulp van een door mensenhanden gemaakt en door menselijke kunstvaardigheid ontworpen en bedacht vlieg-tuig. Welnu: Hij zal op dezelfde verheven en volmaakte wijze wederkomen als de discipelen Hem ten hemel hebben zien varen; Hand. 1:11.

6.11 Vermenging met het ongeloof leidt tot valse leer over natuur en genade.

Alle echte wetenschap en technisch en artistiek vermogen komt dus van God. En de Schrift zegt, dat alle mensen dat kunnen weten. "God heeft het hun geopenbaard", zegt de apostel Paulus in Rom. 1:19. Ook tot de heidenen in Lystra zei Paulus, dat God zich jegens hen niet onbetuigd gelaten had, maar hen had welgedaan door hun van de hemel regen en vruchtbare tijden te geven en aan hun harten overvloed van spijs en vrolijkheid te schenken; Hand. 14:16-17. En op de Areopagus zei hij tot

de Atheners, dat God voor alle mensen de hun toegemeten tijden en de grenzen van hun woonplaatsen heeft bepaald:

> "opdat zij God zouden zoeken, of zij Hem al tastende vinden mochten, hoewel Hij niet ver is van een ieder van ons. Want in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij ..." (Hand. 17:26-28a).

In artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt daarom beleden, dat wij God kennen door twéé middelen - de schepping en de Bijbel. En dan wordt "de schepping, onderhouding en regering der gehele wereld" zelfs in de <u>eerste</u> plaats genoemd; dus nog vóór de Bijbel. Van die schepping, onderhouding en regering van de gehele wereld staat er dan zo mooi:

> "overmits deze voor onze ogen is als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, grote en kleine, gelijk als letteren zijn, die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen, namelijk zijn eeuwige kracht en goddelijkheid, zoals de apostel Paulus zegt, Rom. 1:20."

De ellende is echter, dat de wereld dit niet ziet en erkent (Rom. 1:21-23)."Zij achten het verwerpelijk God te erkennen", zegt Paulus ironisch; Rom. 1:28. Zij vereren en dienen het schepsel boven de Schepper. Zij verheerlijken en danken de evolutie van de wereld en de mens, de menselijke rede, de menselijke onderhouding en regering van de wereld, het menselijk artistiek genie, heel het menselijk kennen en kunnen. Op deze wijze worden dan alle dingen van God afgetrokken en ontvreemd. Het evangelie openbaart ons nu, dat God alle dingen heeft onderworpen aan en regeert <u>door Christus</u>. "Alle dingen hebben hun bestaan in Hem; en Hij is het hoofd van het lichaam, de gemeente", Col.1:17b-18a. Christus is de Logos, het Woord door hetwelk alle dingen geworden zijn; Joh. 1. Dus ook alle wetenschap, kunst en techniek zijn en komen van God in Christus. In deze zin kunnen we dus dat alles CHRISTELIJK noemen. Welnu, wanneer de wereldse mensen alle dingen van God aftrekken en ontvreemden, doen ze dat dus speciaal ook <u>van Christus</u>. Inplaats van als CHRISTELIJK beschouwen zij ze als WERELDS.
Men moet nu vooral goed beseffen: sedert de zondeval denkt van nature ieder mens zo. Het gaat in tegen de zondige natuur van elk mens om in alle dingen God te erkennen en te danken. Vandaar dat het ook zo goed te begrijpen is waarom de scholastieken - en velen na hen - op dit punt zijn betoverd door de wereldse opvatting. Dit werd bovendien bevorderd door de scholastieke methode van these contra antithese, voerend tot een hogere synthese. Aldus vond ook op dit fundamentele punt een principiële vermenging plaats. Deze bestond hierin, dat, terwijl men enerzijds vasthield aan de schepping en onderhouding van alle dingen door God, men anderzijds het terrein van "de natuur" beschouwde als WERELDS in plaats van als CHRISTELIJK in de bovenbedoelde zin. In reactie op de valse pretentie van de wereld werd het daarom feitelijk als de roeping van de christenen opgevat om datgene wat van de wereld was, voor Christus te gaan winnen en veroveren. Op die manier verkreeg men dan een "christelijke" wetenschap, een "christelijke" kunst, "christelijke" politiek, enzovoort. In feite echter was deze zogenaamde kerstening van de wereld gebaseerd op een verloochening van Christus. Men beschouwde alle geschapen aardse dingen als het eigendom en werkterrein van de duivel, "de overste dezer wereld". Heel "de natuur" was zondig, werelds, duivels, of althans op zijn best profaan en ongewijd. Pas wanneer iets werd geheiligd - of gewijd - en dat geschiedde dan meestal "sacramenteel", zoals we eerder hebben gezien - kon het gaan behoren tot het terrein van "de genade": dan werd het "christelijk". Thomas van Aquino, wellicht de grootste van alle scholastieken, heeft deze leer over "natuur en genade" uitgewerkt en "wetenschappelijk" (d.w.z. "theologisch") gefundeerd.

<u>6.12 De gevolgen en de doorwerking hiervan tot op de huidige dag</u>.

Deze wereldbeschouwing - want dat is het - heeft tot op de huidige dag een enorme invloed gehad.

Ook velen van hen, die na de Grote Reformatie de onderscheiding tussen natuur en genade als "rooms" bestempelden en afwezen, hebben zich niet kunnen ontworstelen aan de dieper liggende fundamentele kijk op de wereld, waaruit dit kwaad geboren werd.
Vooral doperse invloeden hebben bewerkt, dat ook vele gereformeerden op verschillend gebied gingen doen aan wereldmijding. Er staat wel geschreven: "Hebt de wereld niet lief en hetgeen in de wereld is" (1 Joh. 2:15), maar dit slaat niet op de wereld, zoals die door God geschapen is en onderhouden wordt. Immers, de apostel geeft in het volgende tekstvers ogenblikkelijk aan wat hij bedoelt met "de wereld en wat daarin is", namelijk: "de begeerte des vleses, de begeerte der ogen en een hovaardig leven" (1 Joh. 2:16). Maar van Gods geschapen wereld - hoewel sedert de zondeval gevloekt en aan de dienst der vergankelijkheid onderworpen (Gen. 3:17-19; Rom. 8:19-22) - staat er, dat God aan de mens beval: "vervult de aarde en onderwerpt haar" (Gen. 1:28, vgl. 9:1 en 7). Dit tot mensen Gods tot kerkmensen gerichte bevel - dat wel "het cultuurmandaat" is genoemd - betekent dus, dat christenen Gods wereld en alles wat daarin is, uitgenomen de zonde, mogen en moeten liefhebben. Al Gods beloften hebben juist betrekking op deze aarde: de HEERE belooft zijn volk niet een hemel, waarin zij als geesten zullen zweven, maar een nieuwe aarde, waarop zij zullen wandelen als vernieuwde complete mensen - "de zielen tezamen gevoegd en verenigd zijnde met haar eigen lichaam, in hetwelk zij zullen geleefd hebben", belijdt art. 37 N.G.B. naar de Schriften.
De wereldmijding van de dopersen was grotendeels een reactie op het bovenbedoelde, vanuit Rome geleide, "christelijke" cultuurimperialisme. Want zoals te verwachten viel, was het christianiseringsproces vooral gedurende de vijftiende eeuw uitgelopen op wereldgelijkvormigheid op grote schaal.
In feite zien we tot op de huidige dag één aaneenschakeling van actie en reactie. Het "natuur en genade"-schema is te beschouwen als een reactie op de valse pretenties van de wereld, die God niet erkent maar alles aan zichzelf en de eigen afgoden toeschrijft. De doperse wereldmijding kan gezien worden als reactie op de wereldgelijkvormigheid, waarop de toepassing van het "natuur en genade"-schema noodwendig was uitgelopen.
Tegen de doperse wereldmijding in afvallige gereformeerde kring ontwierp dr. A. Kuyper eind vorige eeuw, zijn leer over de "gemene gratie". Dit staaltje van gereformeerde scholastiek leidde evenals voorheen tot een activistisch winnen van alle terreinen van het leven voor Christus. En ook nu weer liep dit uit op grote wereldgelijkvormigheid.
Na de Vrijmaking van 1944 heeft men feitelijk in kleine kring deze vervallen kuyperiaanse wereld gerestaureerd, zij het dat het thans een besloten en ommuurde wereld voor alleen Vrijgemaakten werd. In dit laatste openbaart zich dus toch weer een geest van doperse reactie.
Doch niet alleen naar rechts, ook naar links ontstond er reactie. Reeds in de zestiende eeuw waren er de humanisten en libertijnen, die begonnen te tornen aan de gechristianiseerde wereld. Maar vooral het rationalisme van de Verlichting in de achttiende eeuw heeft een enorm saeculariseringsproces op gang gebracht, dat tot op de huidige dag nog doorgaat. Van de "christelijke" wereld, zoals deze aan het eind van de middeleeuwen bestond, zijn vandaag nog slechts enkele, ook intern aangetaste enclaves over, en die slinken nog steeds.
Deze verwereldlijking is dus ook reactie. Het woord "verwereldlijking" zegt het al: wat "christelijk" was (d.w.z. wat van "de natuur" was overgebracht naar het terrein van "de genade"), werd opnieuw "werelds" gemaakt. Dit is hetzelfde als de scholastieken deden maar dan in omgekeerde richting.
Heel deze fuga van actie en reactie wordt tegenwoordig tot klinken gebracht in wat men de "democratie" noemt. Want de zogenaamde "democratisering" gaat veel verder dan de politiek alleen. Behalve de regering wordt immers in principe alles "gedemocratiseerd": de maatschappij, het

onderwijs, de wetenschap, de kunst, enzovoort. Iedere richting probeert op die manier een wereldje van een eigen stempel te scheppen - krijgt daarvoor ook uitdrukkelijk de ruimte - en "democratie" is het systeem om ze toch allemaal met elkaar in één verband te laten functioneren. Uiteindelijk menen we in deze "democratie" daarom te mogen zien een toepassing in breder verband van de oude scholastieke methode om van stelling (these) en tegenstelling (antithese) te komen tot samenstelling (synthese). En synthese betekent vermenging, (in de politiek spreekt men dan van "het compromis"), welke voor de wereld en de valse kerken geen ramp is, maar voor de ware kerk altijd in strijd is met de gezette vijandschap van Gen. 3:15. Wie vasthoudt aan het ware evangelie kan zich dan ook nooit laten inschakelen bij dit democratiseringsproces. Want een echt christen zal er nooit genoegen mee mogen nemen wanneer hem in de tegenwoordige democratisering aller dingen wordt toegestaan zijn evenredig partje te christianiseren. Integendeel, een christen komt als getuige te staan tegenover een democratie, die hem slechts voor zijn evenredig deel God wil laten erkennen en danken. Immers hij houdt vol: alle dingen van deze wereld zijn reeds van God in Christus; wij behoeven ze niet eerst "christelijk" te maken. De wereld en het valse christendom mogen zich nog zo zeer beijveren om zich wederrechtelijk een zo groot mogelijk stuk van Gods wereld toe te eigenen en aan eigen kracht en vermogen toe te schrijven: dat zijn valse pretenties! Want niemand - hoezeer hij zich ook inspant - kan ooit iets veranderen aan het feit zelf, dat de wereld en haar volheid des Heren is. Iedere mens - ook elke ongelovige van welke partij dan ook - zal daarom straks rekenschap moeten afleggen van alles wat hij of zij met Gods gaven gedaan heeft. Immers, er is geen overheid dan door God, Rom. 13:1, er is geen wetenschap of kennis dan door God, er is geen technisch en artistiek vermogen dan door God, er is geen adem in uw neus, geen licht in uw ogen, geen klop van uw hart dan door God.

"Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen:
Hem zij de heerlijkheid tot in alle eeuwigheid! Amen." Rom. 11:36.

En daarom zal het altijd oorlog zijn tussen ons en wie dit niet erkennen. Want in de ogen van de gehele wereld voeren wij een belachelijke pretentie en verbinden daaraan voor iedereen de zwaarste konsekwenties. Zelf mogen wij met open ogen door deze wereld gaan in de vrijmoedige en blijmoedige zekerheid: "alles is uwe, doch gij zijt van Christus, en Christus is van God", 1 Cor. 3:22-23. Maar al is het, dat God ook dagelijks zijn zon doet opgaan over alle ongelovigen, toch zijn zij juist daarom stuk voor stuk klaplopers en dieven en rovers in Gods wereld, profiteurs en misbruikers van de vele goede gaven van God, die bezig zijn om de maat van hun ongerechtigheid vol te maken. En indien iemand nu nog mocht vragen wat het dan betekent, dat de duivel de overste dezer wereld genoemd wordt, is het antwoord daarom dit: het wil zeggen, dat hij de overste is van alle dieven, rovers, klaplopers en profiteurs! Het deel van alle leugenaars (want de ongelovigen draaien de zaken precies om en beschouwen juist de christenen als de klaplopers en profiteurs in hún wereld) is in de poel, die brandt van vuur en zwavel; Openb. 21:8.

"De zondaren zullen van de aarde vergaan,
en de goddelozen zullen niet meer zijn.
Loof de HEERE, mijn ziel. Hallelujah." (Ps. 104:35).

6.13 Het gebruik van het woord "christelijk".

Er zijn hier dus drie manieren, waarop het woord "christelijk" gebruikt wordt.
In de eerste plaats wanneer we, zoals in het voorgaande, zeggen dat alle goede scheppingsgaven van God christelijk zijn. Daarmee belijden we Christus als de Logos, door wie alle dingen geschapen zijn, de zichtbare en de onzichtbare, Col. 1:15, vgl. Ef. 1:21. "Christelijk" wil dan dus zeggen, dat al die dingen van Christus zijn, niet alleen van Hem afkomstig, maar ook zijn eigendom.

De tweede manier waarop het woord "christelijk" gebruikt wordt, is in feite de negatie van het eerste. Het kan zijn dat men nog wel erkent, dat God alle dingen door Christus geschapen heeft, maar men beschouwt het dan toch zo, dat sedert de zondeval alles als het ware aan God in Christus onteigend is en ofwel neutraal is geworden ofwel eigendom van de satan en zijn demonen. Wanneer nu door God of mensen iets uit dat neutrale of satanische terrein wordt weggenomen of "geheiligd" tot Gods dienst, wordt het volgens deze opvatting "christelijk". Dit begrip "christelijk" kan men dan nog nader specificeren in bijvoorbeeld: (Rooms)Katholiek, Luthers, Calvinistisch, Gereformeerd, etc.
In de derde plaats wordt het woord "christelijk" gebruikt wanneer de goede gaven Gods op de rechte wijze naar Gods gebod worden aangewend in Gods dienst. Maar dan gaat het dus niet meer over de dingen zelf maar over <u>het gebruik</u> van de dingen.
Om verwarring en misverstanden te voorkomen moest dit wel even worden opgemerkt. De eerste en de derde manier om het woord "christelijk" te gebruiken zijn akkoord, maar de tweede manier is fundamenteel onschriftuurlijk.
Misschien denkt iemand, dat we nu toch wel heel erg ver zijn afgedwaald van ons onderwerp: de scholastiek. Toch is dit niet zo. Juist omdat de scholastiek ons westers denken zo ontzaglijk diepgaand heeft beïnvloed is het nodig deze zo fundamentele zaken op te halen. Wanneer men tot op de huidige dag daarover haast algemeen zo verkeerd denkt, is dat alleen maar een bewijs temeer hoe ernstig dat stuk kerkbederf was dat scholastiek heet.

6.14 De scholastiek kwam tot stand door de inschakeling van het natuurlijk verstand en leidde kerk en wereld opnieuw de nacht in.

In de scholastiek werd dus het natuurlijk menselijk verstand - d.w.z. het door de zondeval bedorven menselijk intellect - als kenbron genomen naast Gods Woord en de traditie van de kerk. Dit leidde tot een valse theologie, niet alleen omdat daarin alle in vorige eeuwen ontwikkelde deformatieverschijnselen werden opgenomen en "wetenschappelijk" uitgewerkt en vastgelegd, maar vooral ook omdat de natuurlijke mens niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn, 1 Cor. 2:14. Plato, Aristoteles en de "wetenschap" van andere filosofen en denkers kunnen nooit helpen - ook niet langs de weg van de antithese - om kennis over God en onszelf te verwerven. Een aldus ontwikkelde "wetenschappelijke theologie" is altijd een dwaasheid voor God. Dit was nu echter juist wèl de opzet van de scholastiek. Prof.Dr. A.D.R. Polman geeft in "Geschiedenis van de Kerk", 2e druk, deel 4, blz. 34/35, de volgende omschrijving van de scholastiek:

> "Onder scholastiek verstaat men het stelselmatig aanwenden van de rede en de wijsbegeerte, om de geopenbaarde waarheden der Heilige Schrift te verstaan, systematisch uiteen te zetten en de gezonde redelijkheid ervan te bewijzen ..."

En dr. C.C. de Bruin schrijft in "Handboek der Kerkgeschiedenis", 5e druk, deel II, blz. 85:

> "De scholastieke methode is kenmerkend geworden voor de geest van een onderwijs, dat beoefening van de dialectiek voorrang verleende, en langs de weg van de dialectische redenering overeenstemming trachtte te bereiken tussen de filosofie en de theologie, tussen de natuurlijke kennis en de Openbaring."

Wanneer hierbij gesproken wordt over "natuurlijke kennis" en "natuurlijk verstand" moet men goed begrijpen wat daarmee bedoeld wordt. Het is zeker <u>niet</u> zo, dat het geschapen menselijk intellect op zichzelf verkeerd is. Er is geen sprake van, dat nadenken niet zou mogen en dat het verstand verworpen moet worden. Het is een ernstige dwaling, dat het geloof zou moeten komen in de plaats van het verstand. Er bestaat geen tegenstelling tussen denken en geloven. Het menselijk intellect is wel degelijk een goede gave van God, die gebruikt moet worden in Gods

dienst; óók om te verstaan wat God ons openbaart. Die openbaring Gods beperkt zich zelfs niet alleen tot de Bijbel, maar is ook gegeven in de ganse schepping (art. 2 N.G.B.). De apostel Paulus spreekt in Rom. 1:19 uitdrukkelijk over "openbaring" die God schenkt ook aan heidenen buiten de Bijbel om. Gods eeuwige kracht en goddelijkheid wordt sedert de schepping der wereld uit zijn werken met het verstand doorzien, schrijft hij in Rom. 1:20.
Maar wat doet nu de mens, die zijn verstand vaak zo schitterend weet te gebruiken als het gaat om de aangelegenheden van deze wereld (denk bijv. aan de technische ontwikkeling in de moderne wereld)?
Zodra het gaat over God en zijn dienst weigert hij zijn verstand te gebruiken en wordt hij volkomen dwaas! Dan gaat hij afgoden maken; Rom. 1:22-23. Hoe dwaas en onverstandig dat wel is wordt bijvoorbeeld heel duidelijk aangetoond in Jesaja 44:9-20. En precies hetzelfde geldt voor allerlei moderne afgoden. Wie ook maar even echt zijn verstand gebruikt, zal de dwaasheid daarvan inzien.
Maar dat is nu juist het eigenaardige: na de zondeval doet geen mens dat meer uit zichzelf.
De apostel Paulus schrijft, dat de mensen integendeel de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden, Rom. 1:18; het wordt duister in hun onverstandig hart, Rom. 1:21; bewerende wijs te zijn worden zij dwaas, Rom. 1:22.
En daarbij is niet één gunstige uitzondering. Geen mens komt uit zichzelf tot iets anders en weet op dit punt zijn verstand goed te gebruiken:

> "... er is niemand, die verstandig is, niemand, die God ernstig zoekt; allen zijn afgeweken, tezamen zijn zij onnut geworden; er is niemand, die doet wat goed is, zelfs niet één." Rom. 3:11-12.

Oorzaak hiervan is de door de zondeval totaal bedorven natuur van de mens. Al Gods goede gaven - en dat zijn er zeer vele, waaronder ook het menselijk verstand - gebruikt de mens daardoor als het ware automatisch tégen God en zijn dienst. Verstand en kennis zijn op zichzelf dus niet verkeerd maar juist goed. Doch zodra het gaat om de HEERE en zijn dienst wordt het natuurlijk verstand en natuurlijke kennis, dat wil zeggen: wordt het onverstand en dwaasheid.
Dit zit zo ontzaglijk diep en is zozeer verweven met het hele menselijk bestaan, dat de Schrift zegt, dat de mens, wil hij op dit punt veranderen, opnieuw geboren moet worden. De oude, natuurlijke mens moet sterven; en dat helemaal. Niet het kleinste stukje van de natuurlijke mens is geschikt om nog iets goeds voort te brengen en kan gespaard worden.
Dat is de reden waarom alleen een door Gods Geest wedergeboren mens in staat is om zijn verstand en kennis goed te gebruiken en wijs te worden tot zaligheid of redding. Daarom ook kan het natuurlijk verstand en de natuurlijke kennis van mensen - al zijn zij nog zo "wijs" en "geleerd" - nooit en te nimmer dienstbaar zijn voor de ontwikkeling van de ware theologie, de echte Godgeleerdheid. Wie dat toch probeert, zoals de scholastieken, wordt ook zelf volkomen dwaas en onverstandig. De scholastiek is daarom in al zijn eigendunkelijke wijsheid een ramp geworden voor kerk en wereld beide. Het licht des Geestes werd verduisterd en Europa en de wereld ging de nacht in. De wedergeboorte uit de Geest werd uiteindelijk vervangen door een renaissance, een wedergeboorte, van het oude klassieke heidendom. Van de scholastici en hun navolgers geldt daarom wat de apostel Petrus zegt van de dwaalleraars in zijn dagen:

> "Hun is overkomen wat een waar spreekwoord zegt:
> Een hond, die teruggekeerd is naar zijn uitbraaksel, of:
> een gewassen zeug naar de modderpoel." 2 Petr. 2:22.

6.15 Blijvende kerkstrijd tegen het vertrouwen op het natuurlijk verstand.

De middeleeuwse scholastiek beleefde zijn bloeitijd vóór het jaar 1500. Maar zijn invloed werkt door tot op de huidige dag. En dat heus niet alleen in Rooms Katholieke kring. De middeleeuwse scholastiek was ook

slechts één openbaring - zij het een zeer karakteristieke - van de menselijke hoogmoed die tracht door de eigen wijsheid van het onwedergeboren verstand kennis te verkrijgen over God en goddelijke zaken. Alle eeuwen door zijn er in de kerk mensen geweest, die het natuurlijk intellect hebben willen gebruiken om te komen tot een "wetenschappelijke" theologie. De apologeten en een man als Origenes hebben reeds in de eerste eeuwen na Christus getracht de wijsheid Gods aannemelijk te maken voor het natuurlijk verstand van het heidendom.
Na de Grote Reformatie ontstond een "gereformeerde scholastiek" van theologen, die de kerk mede rijp hebben gemaakt voor enerzijds het rationalistisch ongeloof van de achttiende en negentiende eeuw en anderzijds voor de reactie daarop van de mystiek, waarbij het natuurlijk menselijk gevoel op de troon werd verheven. Eind vorige eeuw is dezelfde zaak opnieuw aan de orde gekomen tussen o.a. dr. A. Kuyper, stichter van de Vrije Universiteit te Amsterdam, en prof. L. Lindeboom, docent aan de Theologische School van de Gereformeerde Kerken te Kampen. Dr. Abraham Kuyper wilde de oude gereformeerde theologie in ere herstellen. Daarbij had hij echter geen of onvoldoende oog voor de gevaren van de gereformeerde scholastiek. Zijn prediking van de "antithese" betekende wel degelijk een opnieuw binnenhalen van de dialektiek en het eren van ongelovigen en van "moderne theologen" als beoefenaars van echte wetenschap. In verband daarmee wilde hij de theologie als wetenschap zien beoefend en onderwezen aan een universiteit, staande onder de zorg van particulieren, die zowel het wetenschappelijk peil als het christelijk of gereformeerd karakter moesten waarborgen.
Prof. Lucas Lindeboom kwam op tegen dit valse wetenschapsideaal.
Er is sedert dien in de Gereformeerde Kerken wat de opleiding van predikanten betreft tot aan de Vrijmaking van 1944 toe een controverse gebleven tussen de V.U. en "Kampen". Ongetwijfeld is dit niet in alle delen een zuiver conflict geweest en kwam er van beide kanten veel vlees en wereld bij. Maar ten diepste ging het hierin opnieuw om de aloude kerkzonde die scholastiek heet, de verafgoding van het menselijk verstand en de dusgenaamde wetenschap. Dat is ook wel slag op slag bewezen en gebleken in de strijd tegen de kuyperiaanse leerconstructies over kerk, verbond en doop.
In 1893 hield prof. Lindeboom in Kampen een rectorale rede onder de titel "Godgeleerden". Omdat wat hij daarin heeft gezegd ook in het algemeen van groot belang is voor ons onderwerp, de scholastiek, wil ik daaruit hieronder enkele gedeelten citeren.

6.16 Onderwijs van prof. Lucas Lindeboom over "theologen" en "theologie".

Prof. Lindeboom begint met een onderzoek naar het woord "theoloog". Hoewel het een Grieks woord is, welbekend in het Griekse spraakgebruik ten tijde van het ontstaan van het Nieuwe Testament, komt het niet in de Bijbel voor. De Grieken noemden de sprekers en schrijvers over de goden en hun verering "theologen". De eerste theologen waren bij hen de dichters, die zongen over de wording van de goden en over hun dienst.

> "Later kregen de philosophen dien naam, en dan beteekent theologia de wijsgerige leer aangaande de goden".

Waarom geeft nu de Schrift, geeft dus Godzelf, aan geen enkel mens uit Adam geboren de naam theoloog?

> "Zou dit niet de reden zijn, dat niemand, zelfs niet Apostelen en Profeten, iets van God kan weten uit zich zelven, maar dat allen alleen uit de volheid van Christus, door den Heiligen Geest, de kennis Gods hebben verkregen, gesproken en in schrift gesteld?... Zou de Heere niet, door dit woord der Grieken ter zijde te zetten, ons willen leeren, dat niet eenig mensch maar alleen Hij de kennis Gods heeft en dat de heidenen, zich uitgevende voor wijzen en godgeleerden, daarin slechts hunne dwaasheid, verblinding en overmoed hebben ten toon gesteld?" a.w. blz. 14 en 15.

Hoe is dan tóch de titel theoloog in de kerk gangbaar geworden?

> "Door de Grieksche Kerkvaders"!

De apostel Johannes in het bijzonder werd door hen "de theoloog" genoemd omdat hij in het bijzonder de Godheid van de Zaligmaker in het licht stelt. Voorts noemden zij met die naam ook al de andere schrijvers van het Oude en Nieuwe Testament, die door Gods Geest onfeilbaar gedreven door God over God hebben gesproken en geschreven. Vervolgens werd Gregorius van Nazianze, een der Griekse kerkvaders, de erenaam "theoloog" gegeven uit dankbare waardering voor zijn strijd tegen de Arianen, die de Godheid van Christus loochenden.

> "Zoo is allengs deze naam overgegaan op hen die onder de leeraars der Gemeenten uitmuntten in kennis en ijver, in leering en verdediging der in de Schrift geopenbaarde waarheid... Met het verval der Kerk werd deze naam meer algemeen.
> Van de leer aangaande God ging de benaming theologie allengs over op geheel de Christelijke leer.
> In de middeleeuwen is theoloog dan ook de benaming van hen die zich wijden aan de studie der Schriften, en aan eene meer of minder wetenschappelijke behandeling der leer.
> Sedert Abaelardus, in de 12de eeuw, een leerboek uitgaf met den naam Theologia Christiana werden "theologia" en "theoloog" algemeen. Als "technische termen" hebben deze namen dus ook weder een andere beteekenis dan waarin zij het eerst door de Kerkvaders zijn gebruikt. Niet meer het woord der waarheid en deszelfs heilige schrijvers worden er door aangeduid, maar "theologie" heet nu de leer, die gewone leeraars naar hun inzicht in zekere stelselmatige orde onderwijzen; en deze leeraars heeten nu theologen. 'k Behoef u slechts de Scholastieken te noemen, om u te herinneren dat deze leerstelsels, op de leest der heidensche wijsbegeerte geschoeid, al spoedig ontaardden in eene kunstige en spitsvondige uit- en inelkanderzetting van leeringen Gods, vermengd met leeringen die geboden van menschen zijn".
>
> a.w. blz. 9/10

Prof. Lindeboom refereert verder, hoe de reformatoren in de zestiende eeuw deze termen weliswaar hebben behouden, maar alleen de ware schriftgeleerden "theologen" en alleen de verkondiging van de schriftuurlijke waarheid "theologie" hebben willen noemen. Hij constateert dan echter tevens hoe in zijn tijd zelfs lieden, die de Godheid van Christus loochenen, zich "theologen" noemen, zij het dan "moderne theologen".

> "Op de vraag: wie en wat heeten Godgeleerden? zou dus het antwoord moeten luiden: tegenwoordig dienen zich als "Godgeleerden" aan, allen die meenen te kunnen medespreken over God; hetzij ze al of niet bouwen op het fundament der Apostelen en Profeten; hetzij ze de Kerk van Christus liefhebben en dienen òf haar verwoesten; hetzij ze voor God Drie-eenig en Zijn Woord beven òf zelfs het bestaan van God loochenen." (a.w. blz. 11/12).

Indien het mogelijk was zou prof. Lindeboom daarom de namen "godgeleerden" en "godgeleerdheid" of "theologen" en "theologie" buiten gebruik willen stellen:

> "Om daardoor allen hoogmoed der wereldwijzen te ontmaskeren en terneder te werpen, en om de oprechte dienaren van God te manen tot diepen ootmoed en heilig beven in het denken en spreken over God, den Heilige, den Oneindige, "die alleen onsterfelijkheid heeft, en een ontoegankelijk licht bewoont; Wien geen mensch gezien heeft noch zien kan; Denwelken zij eer en eeuwige kracht. Amen" 2 Tim. 6:16" (a.w. blz. 15).

Dit acht hij evenwel toch praktisch niet uitvoerbaar.
Het is met deze woorden als met vele andere, zoals "sacrament", "voorzienigheid", "drieëenheid": zij zijn door eeuwenlange dienst onafzetbaar en onmisbaar geworden en we zouden onverstaanbaar worden, ja van gedachtenwisseling over de kennis Gods met wat daaraan hangt moeten afzien, indien wij ze afschaften. Daarom zegt hij:

> "omdat ze in gebruik zijn, ook bij de oprechte dienaren des Woords, reeds eeuwen lang, leggen we ons er bij neer".

Maar dan wel onder voorwaarde, dat de betekenis en inhoud van die woorden wordt genormeerd aan de waarheid der Schrift.
In den brede bespreekt prof. Lindeboom vervolgens wat naar Gods Woord dan godgeleerdheid of theologie mag heten en wie de naam godgeleerden of theologen mogen dragen. Helaas kunnen we dat hier niet allemaal overnemen. We moeten volstaan met het citeren van enkele conclusies.

"De naam "godgeleerde" moet daarom aan allen worden ontzegd, die niet onvoorwaardelijk de Schrift vasthouden als het Woord van God. Ik weet het, de z.g. godgeleerde wetenschap lacht om zulke dwaze taal. Maar met al haar hoogheid en zelfroem kan zij toch niets zekers van God zeggen; al hare weefselen kunnen de armoede en de naaktheid niet bedekken van den mensch zonder de openbaring Gods. Indien niet de Schrift ons God leert kennen; indien niet al wat de Schrift zegt, waarheid is, dan is er geen Godskennis mogelijk, en mag er van Godgeleerdheid geen sprake zijn. "Niemand heeft ooit God gezien": daarom zal ten geenen tijde iemand der menschen, hij heete theoloog of philosoof, of welken geleerden naam hij ook drage, kunnen zeggen, wat we God aangaande mogen en moeten gelooven. Geheel de "Godgeleerdheid" wordt, op dat standpunt der arme en waanwijze inbeelding, een tasten en zoeken, een gissen en missen. Kleedt uwe gedachten en overleggingen in 't gewaad van innigteedere mystiek of van hooggeleerde wijsheid; vent ze uit als de taal en de vrucht van het gezond verstand, van het goed geweten, van het reine hart - gij, theologen en philosofen, alle gij wijzen der wereld, zijt en blijft predikers, dienaars en dienstknechten van den gevallen mensch en zijne verdorvene gedachten, niet van God en van Zijn eeuwig Evangelie!" a.w. blz. 22/23.

"Hoe bevoorrecht is dan ieder kind van God! Voorwaar, een iegelijk die God kent, is wijzer, is voortreffelijker dan zijn naaste. Kinderen des lichts zijn al de geloovigen, schijnende als lichten temidden der duisternis, waarin een krom en verdraaid geslacht zich rijp maakt voor het eeuwig verderf. En allen geven Gode de eer. Allen, onder O. èn onder het N.T., zingen van ganscher harte, dankbaar en blijde:

Door U, door U alleen
Om 't eeuwig welbehagen!

Alzoo - hoor ik u zeggen - zouden dan alleen de ware geloovigen Godgeleerden kunnen genoemd worden.
Goed begrepen, M.H.; alleen zij." a.w. blz. 28.

"Alle geloovigen Godgeleerden - deze stelling bevreemdt u immers niet?
In Jezus' dagen hadden de Pharizeeën en Schriftgeleerden een diepe klove gegraven tusschen de mannen der Wetgeleerdheid en de onbestudeerde schare, "die de wet niet weet." Joh. 7:49. Rome maakt een scheidende onderscheiding tusschen "geestelijken" en "leeken". Met de verbastering van de Kerken der Reformatie wierd al spoedig de predikant in veler oog een man boven het volk, een geleerde, wien de ongeleerde gemeenteleden vrij spel hadden te laten.
De wijsheid der wereldsche hoogescholen heeft Katheder en Kansel gescheiden en van de Godgeleerdheid een wetenschap gemaakt, waarvan - de meeste predikanten niet veel, de meeste ouderlingen zeer weinig, en gewone leden der gemeente zoo wat niets begrijpen; een wetenschap, tegenover welke de Gemeente onmondig en machteloos is. Die hiërarchie der wetenschap, geboortig niet uit den Geest maar uit het vleesch, niet uit de vrije maar uit de dienstbare, Gal. 4: 29-31, is nog veel meer te vreezen dan die der roomsche geestelijkheid. Allerminst op het erf der Geref. Kerken mag de miskenning van de eenheid der Godskennis van alle geloovigen, tot stelsel worden gemaakt. Van de daken moet het worden gepredikt, zóó dat ook de minst kundige het versta en zich geroepen voele om dit pand te verdedigen; dat elk geloovige een geestelijk mensch en daarom een Godgeleerde is; en dat ieder die daarop iets afdingt, in de theorie

of in de practijk, het lichaam van Christus te na komt, Gods oogappel kwetst." a.w. blz. 31/32.

"De... ware Godgeleerdheid is aan de Gemeente gegeven en haar gewaarborgd door den Geest, die bij haar blijft tot in der eeuwigheid". a.w. blz. 34.

"... een Theologie als wetenschap, die iets anders en hoogers wil zijn dan de kennis Gods uit den Heiligen Geest, kan de Gemeente noch in noch buiten zich erkennen; daartegen zal zij getuigen, daarvoor zich hoeden! De verst gevorderde Theoloog en de minst kundige belijder zijn alleen onderscheiden in graad en mate van de kennis van God. ...Elk geloovige leert de geheele Theologie verstaan in hare eenheid, onmisbaarheid en dierbaarheid. Wat den wijzen en verstandigen verborgen is, is allen kinderkens, hetzij ze mannen en vrouwen van wetenschappelijke studiën of ongeleerde menschen zijn, "geopenbaard". ...Omdat zij allen van God geleerd, theodidaktoi zijn. Omdat zij de zalving hebben van den Heilige, weten zij alle dingen, 1 Joh. 2:20-27, dat is: kennen zij de waarheid, het ééne systeem der Godsgedachten, en hebben zij niet van noode dat iemand hen leere... het hoogste Godgeleerd onderwijs brengt niets nieuws; niets, dat ook de minst kundigen niet hebben ontvangen in het Woord en in het geloof des Geestes. Want het kan ook niet. Alle geloovigen kennen God en Jezus Christus, dien Hij gezonden heeft. Wat zou enig Godgeleerde meer kunnen weten dan die kennis Gods?" a.w. blz. 35/36.

"Uit het gezegde bleek u reeds, G.H., dat er ook kinderen Gods zijn die in bizonderen zin, 'k bedoel: in hoogere mate dan anderen, Godgeleerden mogen heeten. Een iegelijk geloovige moet en kan, door de leiding des Geestes, opwassen in de genade en kennis van onzen Here en Zaligmaker Jezus Christus, 2 Petr. 3:18; 1 Petr. 2:2. Aan sommige geloovigen geeft God een bizondere gave van kennis, 1 Kor. 12:8-12. Maar behalve die algemeene kennis des geloofs en die bizondere gaven, die ook der Gemeente in haar geheel ten goede komen, heeft de Heere ook "leeraars" aan de Gemeente beloofd: mannen bekwaam en door de liefde van Christus gedrongen om haar den weg Gods de kennis van God en Zijnen wil in alle dingen zoowel des tijdelijken als des eeuwigen levens, te onderwijzen.
't Is met die leeraars als met de leden: niet allen hebben dezelfde gaven; niet allen beijveren zich in de zelfde mate om toe te nemen in "kennis en alle gevoelen"; niet allen worden tot even veelomvattend werk en even uitgebreiden werkkring geroepen. Maar - deze gave is voor hen allen onmisbaar: dat zij anderen kunnen onderwijzen, en dus meer dan anderen, en voldoende voor de onderwijzing, gevorderd zijn in de kennis der Schriften en in de kennis van God." a.w. blz. 36/37.

Prof. Lindeboom gaat dan na welke naar de Schrift de vereisten zijn voor dergelijke godgeleerden in bijzondere mate, zoals ouderlingen en speciaal de leraars of predikanten. Hij wijst er op dat ook art. 8 van de Dordtse Kerkenordening voluit erkent, dat de Here de herders en leraars ook wel zonder opleiding kan en wil toerusten. Maar in geordende tijden is in de kerk toch Gods gewone weg, dat die toerusting wordt verkregen door een opleiding en geregelde studie. Die studie mag daarom gerust een wetenschappelijke studie genoemd worden en men mag spreken van een wetenschappelijke theologie. Prof. Lindeboom zegt:

"Daarom verdedigt elk goed Gereformeerde tegen alle Dooperij de onmisbaarheid van degelijk wetenschappelijke, geheiligde studie voor de bediening des Woords." a.w. blz. 39.

Maar het wetenschappelijk karakter daarvan ligt dan met name in de geregelde ordening, de methodische en systematische aanpak, en niet in de inhoud en het karakter van die godgeleerdheid als zodanig.
Over het veld van die theologische wetenschap schrijft prof. Lindeboom:

"Wij hebben de belijdenis der Gemeente. Wij hebben een schat van heilige wetenschap, dien God in den loop der eeuwen aan de Gemeente

heeft geschonken, door Kerkvaders en Hervormers en door Godgeleerden van latere eeuw. Doch daarbij mag de Gemeente niet blijven staan. Wel mag en moet zij daarmede rekenen. Geen Theoloog is hij, die zou meenen, zelf alles van voren aan te kunnen en te moeten zoeken en vinden. De Heilige Geest blijft altijd in Zijne eigene historische lijn. Daarom is ook de studie van de Godgeleerdheid van vroegere en latere tijden noodig; en zoo wordt de kring der theol. wetenschap al grooter en grooter.
De geschiedenis van den Bijbel, het ontstaan en de verzameling der H. Schriften, de bestrijding, de bewaring en verbreiding; de geschiedenis der Kerk, der leer en der belijdenisschriften; van haar inwendig leven en organisatie, van haar arbeid en strijd en overwinning naar buiten; van afdwalingen en verval zoowel als van reformatie en herleving - de grondige en geordende kennis en studie van dat alles en nog veel meer noemen wij eene wetenschap, de wetenschap der heilige Godgeleerdheid." a.w. blz. 41.

Men ziet het dus: "de grondige en geordende kennis en studie van dat alles" dàt noemen wij een <u>wetenschap</u>. De godgeleerdheid als zodanig blijft daarbij aan de gemeente en aan elk waar gelovige geschonken naar de mate van Gods vrijmachtig welbehagen. Deze wetenschappelijke studie is alleen dienstbaar om de kennis van de dienaren des Woords in de eerste plaats, maar dientengevolge ook de kennis van de ganse gemeente en al haar leden afzonderlijk, te bouwen en te bevestigen. Zoals de apostel schrijft in Ef. 4:12 e.v.:

"om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, tot opbouw van het lichaam van Christus, totdat wij allen de eenheid des geloofs en der volle kennis van de Zoon Gods bereikt hebben, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom der volheid van Christus."

<u>6.17 Lindebooms strijd tegen Kuypers wetenschapsidee.</u>

Op grond hiervan wijst prof. Lindeboom de manier, waarop dr. Kuyper en anderen de theologie als een "wetenschap" beschouwden, volstrekt van de hand. Want dr. Kuyper kwam met een vals wetenschapsideaal. Om dat te kunnen handhaven tegenover Lindeboom c.s. maakte hij nu een onderscheiding - of beter: een <u>scheiding</u>, want dat was het in werkelijkheid - tussen "theologie als <u>Godskennis</u>" en "theologie als <u>wetenschap</u>".
Wat Lindeboom en anderen theologie noemden en aan hun "seminarie" te Kampen onderwezen, dat verdiende volgens Kuyper niet de naam "wetenschap", het was slechts "theologie als <u>Godskennis</u>". De "wetenschap" - ook de "theologische wetenschap" - kon toch niet aan onwetenschappelijke lieden als eenvoudige gereformeerde dominees en ouderlingen en hun synodes worden toevertrouwd, zoals met "Kampen" het geval was!
Volgens Kuyper was daarvoor een Universiteit nodig, zoals de V.U., welker statuten voldoende waarborg boden voor de handhaving en beoefening van de ware "wetenschap". Zoals men bijvoorbeeld een slager niet het werk moet laten regelen van een architect, en omgekeerd, zo ook hier. In dit verband sprak Kuyper van "souvereiniteit in eigen kring". Zo was volgens hem "de wetenschap" ook "souverein in eigen kring".
Tussen haakjes: deze redenering van dr. A. Kuyper is op zichzelf reeds een voorbeeld van scholastiek. De schriftuurlijke wijsheid van Lindeboom wordt totaal ontkracht doordat het wordt ingepast in een spitsvondige en quasi-wetenschappelijke indeling van wat Kuypers natuurlijk oog aan verschijnselen meent waar te nemen.
Prof. Lindeboom merkt hiertegenover op:

"... die leer van een "tweeërlei Theologie" kan ik niet anders dan hoogst bedenkelijk achten. De zoogenaamde "Souvereiniteit der Wetenschap", waarmede zij in 't nauwste verband staat, schijnt mij toe meer uit den gedachtenkring van Cartesius en Spinoza dan uit het Woord Gods te zijn ontsproten. In geheel de Schrift lees ik geen enkel woord van kennis of wetenschap als zelfstandige macht, veel min van een theologische wetenschap buiten en boven de Gemeente, die "de vervulling is Desgenen die alles in allen vervult", in wie

Christus woont, door den Geest, met de volheid aller wijsheid en kennis." a.w., blz. 33.

Men ziet hierin het opmerkelijk verschil in denken. Prof. Lindeboom gaat zonder vooropgezette eigen mening eerst naar de H. Schrift en zoekt daar in ootmoed de wijsheid en het inzicht; zo laat hij zijn verstand normeren door Gods openbaring alleen. Dr. Kuyper daarentegen gebruikt zijn "wetenschappelijk" gevormd verstand om inzicht te verkrijgen, met als gevolg dat de Schrift wordt gebruikt - of liever: misbruikt - om het eerst gevormde stelsel van Kuypers meningen (dat dan voor "wetenschap" wordt uitgegeven) achteraf te bevestigen.

Prof. Lindeboom was van komaf een eenvoudige dominee uit de kerken der Afscheiding; hij ontving in Kampen zijn opleiding en werd reeds op 21-jarige leeftijd, in 1866, door prof. Helenius de Cock bevestigd in zijn eerste gemeente, 's-Hertogenbosch. Dr. A. Kuyper evenwel was groot geworden in een domineesgezin temidden van de valse Ned. Hervormde Kerk en was in Leiden "wetenschappelijk" gevormd door o.a. de "moderne theoloog" prof. J.H. Scholten. Juist door zijn latere antithetische opstelling is hij echter nooit wezenlijk van deze achtergrond losgekomen. Terecht schrijft prof. Lindeboom dan ook met betrekking tot Kuypers wetenschapsidee:

"Zou het niet kunnen wezen, dat dit begrip met den aankleve van dien is meegebracht van de wereldsche Universiteiten, en dat het oog nog niet is geopend voor de noodzakelijkheid, de roeping, om ook op dit gebied de reformatie ter hand te nemen en het juk der dienstbaarheid af te werpen?" a.w. blz. 34.

Het rationalisme van de Verlichting uit de achttiende eeuw kwam tot een verheerlijking van de goddelijke Rede. Daarbij is de wetenschap niet maar een ordelijke methode en systeem van onderzoek en verwerving van een geheel aan kennis en inzicht, maar een zelfstandige grootheid, die zo hoog wordt gesteld, dat het een afgod is. Alleen wat kan bestaan voor de rechtbank van de rede of ratio, geldt en wordt als object voor "wetenschap" erkend. Bij het rationalisme zit daarom het (natuurlijk) menselijk verstand op de troon. In het voorgaande werd reeds verklaard, dat dit rationalisme in feite niets anders was dan de saecularisatie of de verwereldlijking van de oude scholastiek. Dr. A. Kuyper c.s. hebben nu echter de klok weer teruggedraaid. Wanneer men bijvoorbeeld naleest wat dr. A. Kuyper junior in 1929 schrijft in de eerste druk van de "Christelijke Encyclopedie" in het artikel over "wetenschap", kan men heel duidelijk zien hoe zij op hun beurt, in reactie op het ongelovig rationalisme, opnieuw komen tot de ontwikkeling van een "wetenschap", welke in feite een herleving is van het aloude scholastieke ideaal, zij het thans geen middeleeuwse, "roomse" scholastiek, maar een moderne "gereformeerde" scholastiek of "wetenschap". Dr. A. Kuyper en de zijnen hebben dus niet het ongelovig rationalisme willen handhaven, maar wel hebben zij dat willen christianiseren. Tegenover de ongelovige "wereldse wetenschap" hebben zij opnieuw een "christelijke wetenschap" willen ontwikkelen.

Prof. Lindeboom heeft goed gezien dat dit een vermenging was met de ongelovige wereld en een indragen in de kerk van puur ongelovige uitgangspunten en probleemstellingen.

6.18 Niets nieuws onder de zon.

Deze strijd, die prof. Lindeboom en anderen hebben gestreden tegen de kuyperiaanse gedachtenwereld blijft actueel in een wereld, die haar "wetenschap" steeds meer vereert en dient boven de Schepper, die te prijzen is tot in eeuwigheid; Rom. 1:25. En tevens kan dit dienen om het wezen en karakter van de oude middeleeuwse scholastiek beter te doorzien. Want er is niets nieuws onder de zon en daarom kunnen we uit het meer recente ook nog beter het oude, i.c. de oude scholastiek, leren kennen en begrijpen. Het is de oude strijd van slangenzaad tegen vrouwenzaad, die zich ook openbaart op het terrein van de wetenschap.

Voorts moet hierbij worden opgemerkt hoezeer het vandaag nodig blijkt de christelijke waarheid in het licht te stellen alvorens men in staat is de ongelovige leugen te doorzien. Prof. Lindeboom zag zich daarom genoodzaakt het overgrote deel van zijn rede te wijden aan een uiteenzetting van wat naar christelijke overtuiging theologie is en wie theologen zijn, wilde hij kunnen duidelijk maken waarom de gedachten van dr. A. Kuyper dienaangaande onschriftuurlijk waren. We hebben op dit vlak kennelijk meer moeite met de vraag hoe het naar Gods Woord wèl is dan om aan te geven hoe het niét is en waarin de dwaling bestaat van de scholastiek en van de daaraan verwante moderne ongelovige wetenschapsidee. Mijns inziens blijkt daaruit hoe overweldigend sterk op dit punt de macht der dwaling is.

6.19 Job 28.

Daarom wil ik dit gedeelte over de scholastiek besluiten met wellicht ten overvloede te wijzen op enkele Schriftwoorden.
Om te beginnen is daar Job 28.
Dit hoofdstuk is een onderdeel van Jobs laatste verdedigingsrede (lopend van Job 26 t/m 31) tegen de hem veroordelende leer van zijn drie slechte vrienden. Elifaz zegt in 6:7 "Zie, dit hebben wij nagespeurd, zó is het". Zij beweren dus niet zomaar wat, doch geven voor, dat zij het als het ware "wetenschappelijk" hebben onderzocht en vastgesteld. Zij komen dus om zo te zeggen met een "wetenschappelijke theologie". Deze komt er op neer, dat God de goddelozen en onrechtvaardigen in dit leven altijd straft naar hun daden en de rechtvaardigen altijd vergeldt naar hun gerechtigheid. Uit de feiten van Jobs ellende konden zij daarom volgens hun theologie precies afleiden op welke punten Job gezondigd had.
Job zit vandaag naakt op de mesthoop, en dus heeft hij de klederen der armen ten pand genomen; Job 22:6. Job versmacht in zijn lijden en dus is hij onbarmhartig geweest jegens hongerigen en dorstigen; Job 22:7. Job is van goederen beroofd en dus is hij er oneerlijk aangekomen; Job 22:8. Job heeft zijn kinderen verloren en dus is hij wreed geweest jegens weduwen en wezen; Job 22:9. Hun wijsheid, hun theologische wetenschap stelt hen dus niet alleen in staat om precies vast te stellen wie op welk punt rechtvaardig of goddeloos geweest is, maar vooral ook om zelf het eigen lot te bepalen. Want men kan volgens hen God naar zijn hand zetten, Hem laten doen wat men zelf wenst: wil men het goede genieten, dan moet men het goede doen; doet men het kwade, dan krijgt men dat op zijn eigen hoofd terug. Zo hebben zij God niet echt lief maar maken zij tot hun eigen profijt gebruik van Hem en van zijn wetten.
Dit is "natuurlijke theologie", voortkomend uit de onwedergeboren oude mens, die het kruis van Christus loochent; het is in wezen puur heidens.
Job betuigt hiertegenover steeds weer zijn onschuld. Wanneer hij in hoofdstuk 19:6 en elders zegt, dat God hem zijn recht onthoudt, valt hij in feite in de strik van de valse theologie van zijn vrienden.
In hoofdstuk 21 evenwel weerlegt hij hun "wetenschap" met de feiten als hij aantoont, dat het zovele goddelozen niet slecht maar juist goed gaat. Daarmee wil hij overigens niet een tegenovergestelde "wetenschap" vestigen, alsof het de goddelozen altijd goed zou gaan. Want in hoofdstuk 27 toont hij aan, dat het de goddelozen toch niet goed gaat en dat het slecht met hen afloopt.
Maar dan komt hoofdstuk 28.
Daarin zegt Job, dat de mens wel heel veel kan, maar dat hij niet in staat is om met zijn natuurlijk verstand of met het beste wat hem dit kan verschaffen de ware wijsheid ofwel de zuivere theologie te vinden. Het is niet mogelijk dat de gevallen mens "wetenschappelijk" de ware theologie uitvindt en ontwikkelt, zoals zijn vrienden meenden. De ware wijsheid komt slechts van God zelf: "Hij stelde haar op haar plaats en doorgrondde haar". Het is dus zoals ook prof. Lindeboom zei: alleen God is de echte Theoloog. En alleen mensen die zich houden aan Gods Woord - zijn openbaring -, de godvrezenden, zijn wijs en hebben inzicht; vers 28.

In dit hoofdstuk 28 begint Job dus met te zeggen, dat de mens veel kan en veel weet. Job noemt daartoe juist dié wetenschap en techniek, die in zijn dagen het toppunt van menselijk kunnen en kennen vertegenwoordigde, namelijk de mijnbouw. Tot vandaag toe immers deelt men de tijd daarnaar in als men spreekt van: het stenen, het bronzen en het ijzeren tijdperk. Job stemt dus zonder enige terughouding toe hoeveel de mens weet en kan. Tegenwoordig, in het atoomtijdperk, zouden wij daarom nog ontzaglijk veel meer kunnen noemen. De mens heeft nu op de maan gestaan en zijn oog ziet en speurt tot in de oneindige diepten van het heelal. Hij onderzoekt de materie ook tot in haar kleinste substanties. En de manier, waarop hij van die wetenschap steeds meer gebruik leert te maken, is voor velen zelfs beangstigend. De medische wetenschap maakte het mogelijk om binnen een eeuw de gemiddelde menselijke leeftijd te verdubbelen. De economische en sociale wetenschap stelt de mens steeds beter in staat om ongehoord ingewikkelde samenlevingen ondanks veel te doen voortbestaan in welvaren. En och, wat zou er niet allemaal meer te vermelden zijn. Als Job nu nog eens om het hoekje kon kijken: hij zou er van achterover slaan! Wij merken hierbij op, dat, zoals we eerder zagen, elders uit de Schrift blijkt, dat niet alleen het menselijk verstand Gods schepping is, maar dat ook alle wetenschap en praktische kennis door God in Christus aan de mens geschonken wordt.
Maar de menselijke natuur is tot in zijn diepste wezen bedorven door de zondeval in het paradijs. Zo komt het dat, zoals Job verder zegt, de mens, ondanks al zijn schitterende gaven van verstand, wetenschap en techniek, de wijsheid niet meer vinden kan. Zodra het erom gaat alles wat hij is, heeft en kan op de juiste manier te gebruiken - en dat is in Gods dienst, in liefde tot God en de naaste - brengt de mens er totaal niets meer van terecht. Dan wordt zijn verstand verduisterd, kent hij van niets meer de zin en het doel, tobt hij rond in een stikdonkere nacht, de nacht van de leugen en de dwaasheid. Wat baat hem dan alles wat hij heeft en kan: het is al ijdelheid, zoals de Prediker zegt.
Hoe ontzaglijk belangrijk is dus de wijsheid.
Doch met al zijn wetenschap en techniek en met al zijn schatten die deze de mens kunnen verschaffen, kan hij toch de wijsheid niet meer vinden of verkrijgen.
Dit betekent dus ook de volstrekte nekslag voor alle scholastiek en wijsbegeerte. De steen der wijzen is nooit of te nimmer te vinden langs de weg van intellectuele inspanning. Elke "natuurlijke theologie" is tot mislukken gedoemd en eindigt in de grootste dwaasheid.
Het is op zichzelf reeds wijsheid indien men dit inziet en erkent.
Wat Job hier zegt is dan ook geinspireerde waarheid; het is niet uit Job zelf maar van God afkomstig.
Tenslotte verklaart Job in dit hoofdstuk, dat de wijsheid bij God is en daarom van God moet komen. Door openbaring - en deze is thans uitsluitend gegeven in de Heilige Schrift van Oude en Nieuwe Testament - wil God die wijsheid ook aan de mens leren. Maar ook dan blijft die wijsheid "ten dele" (1 Cor. 13:9) en is het een zaak van geloof en niet van aanschouwen (2 Cor. 5:7). Dat blijkt uit Jobs besluit in vers 28:

"Maar tot de mens zeide Hij:
Zie, de vreze des Heren - dat is wijsheid,
en van het kwade te wijken is inzicht."

Job zelf kreeg er geen verklaring van waarom Gods weg met hem zo door de diepte moest. Toch was des HEEREN werk wijs, ook ten aanzien van Job. En Job moest blijven geloven - uitsluitend op grond van Gods openbaring - dat het wijsheid was om God te vrezen en van het kwade te wijken. Want in mensenoog schoot hij daar niet alleen niets mee op maar kwam hij er zelfs helemaal verkeerd mee uit. Dit is daarom iets wat de natuurlijke mens nooit aanvaardt. Hij vertrouwt God niet omdat naar zijn natuurlijk verstand Gods wijsheid louter dwaasheid is. Een rechtvaardige als Job in de diepste ellende op de mesthoop: hoe kan dat nu wijsheid Gods zijn! Een gekruisigde Christus: welk een dwaasheid! Getuigen wier lijk ligt op

de straten van de grote stad alwaar ook hun Here gekruisigd werd: een volkomen verloren zaak! Maar dan zegt de Schrift toch:

"het dwaze van God is wijzer dan de mensen en het zwakke van God is sterker dan de mensen." (1 Cor. 1:25).

Zo blijkt hier uit Gods Woord, dat de mens slechts wijsheid kan ontvangen door de openbaring - dat is de Heilige Schrift - indien hij tevens gelooft of wedergeboren is door de Geest van God (1 Cor. 2:6-16), Joh. 3:3-6). Het is dus nooit ook maar voor het kleinste deel uit de mens, maar van A tot Z uit God, die zich ontfermt en verkiest.
En daarom blijft het:

"Wie roemt, roeme in de Here" (1 Cor. 1:31).

6.20 Mattheüs 11:25-26.

Verder wijzen we nog speciaal op Matth. 11:25-26.

"Te dien tijde hief Jezus aan en zeide:
Ik dank U, Vader, Heer des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verborgen hebt, doch aan kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want zo is het een welbehagen geweest voor U."

Uit het verband blijkt, dat de Here hier met "wijzen en verstandigen" kerkmensen bedoelt, bondelingen, die ongelovig waren, onwedergeboren. Hun wijsheid en verstandigheid lag dus bepaald ook in het theologische vlak. Het betrof mensen als de toenmalige schriftgeleerden en farizeeën met hun aanhangers. Voor hen zijn de dingen van Gods koninkrijk, is de wijsheid, verborgen. Theologen op de manier van de schriftgeleerden, de scholastieken en de "wetenschappelijk" gevormde dominees (= "heren") zoals Kuyper c.s. kunnen dus nooit "voorbeelden der kudde" zijn naar 1 Petr. 5:3. De kerk, die haar toekomstige herders en leraars wel laat opleiden in allerlei schoolse kennis en hen daarop toetst in zware examens, terwijl zij niet of nauwelijks onderzoekt of zij leven vanuit een oprecht en kinderlijk geloof, levert zichzelf aan de afval en deformatie over. Het kerkvolk, dat hoog opziet tegen hun wetenschappelijk gevormde theologische leidslieden, maar het schriftuurlijk vermaan van eenvoudige broeders veracht, gaat verloren door gebrek aan kennis.
Bernard van Clairvaux heeft de scholastieken eens gewaarschuwd, dat wetenschappelijke kennis, die ergens in de hersenen rondzweefde, niets dan opgeblazenheid kweekte en niets baatte om de ware wetenschap des levens te ontdekken. De apostelen, zo zei hij, hadden van de Heiland niet geleerd Plato te lezen of de subtiliteiten van Aristoteles te ontwarren. Christus haalde zijn leerlingen niet van de scholen der wetenschap (vgl. prof. dr. A.D.R. Polman in "Geschiedenis van de Kerk", 2e druk, deel 4, blz. 35).
Maar het is nog sterker: Christus zèlf liet Zich niet opleiden in de school der schriftgeleerden en farizeeën, terwijl dat toen toch gold als de aangewezen weg voor iemand die de leraar van Israël wilde worden. Men moet hiertegen niet inbrengen, dat Jezus uit hoofde van zijn Godheid zulk een opleiding niet nodig had. Want Hij is geworden onder de wet, zijn broeders in alles gelijk, uitgenomen de zonde (Gal. 4:4, Hebr. 2:17, 2 Cor. 5:21). En ook zijn discipelen nam Hij niet uit degenen die door de schriftgeleerden waren opgeleid (een opleiding door heidense filosofen ligt dan al helemaal buiten de horizon).
Dit betekent natuurlijk niet, dat een wetenschappelijke opleiding in de theologie voor aanstaande herders en leraars op de goede manier waarop prof. Lucas Lindeboom dat bedoelde, verkeerd of niet nuttig zou zijn. Maar wèl is het zo, dat wie op grond van zulk een opleiding meent wijs en verstandig te zijn en zich verheven acht boven zijn broeders die niet een dergelijke wetenschappelijke studie gevolgd hebben (de farizeeën spraken dan van: "de schare die de wet niet kent"), zich zeer vergist (Gal. 6:3)en, zo God het niet verhoedt, het oordeel bewerkt voor zichzelf en anderen. Dergelijke heren theologen zijn steeds weer een pest geweest voor de kerk. Want van hen geldt dit woord van Christus, dat de dingen van Gods Koninkrijk voor hen verborgen zijn. Een kerk, die door

zulke lieden geleid wordt, vergaat het tenslotte als Chorazin, Bethsaïda en Kapernaüm, van wie de Heiland moest zeggen, dat het Tyrus en Sidon en het land van Sodom draaglijker zou zijn in de dag des oordeels dan hen (Matth. 11:20-24).
Hoe groot het gevaar is van deze verblindende hoogmoed die vóór de val komt, kan men zelfs zien aan de discipelen. Want hoewel zij merendeels eenvoudige en ongeschoolde mensen waren, begonnen zelfs zij, toen ze een tijdje met de Here Jezus verkeerd hadden, zich te verheffen en braken er onder hen twisten uit wie van hen de meeste was (Matth. 18:1-11 e.a.p.). De Here plaatste toen een kind in hun midden en zei tot hen:

"Voorwaar, Ik zeg u, wanneer gij u niet bekeert en wordt als de kinderen, zult gij het Koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan. Wie nu zichzelf gering zal achten als dit kind, die is de grootste in het Koninkrijk der hemelen. En een ieder, die zulk een kind ontvangt in mijn naam, ontvangt Mij. Maar een ieder, die één dezer kleinen, die in Mij geloven, tot zonde verleidt, het zou beter voor hem zijn, dat een molensteen om zijn hals was gehangen en hij verzwolgen was in de diepte der zee.
Wee der wereld om de verleidingen tot zonde. Want er moeten verleidingen komen, maar wee dien mens, door wien de verleiding komt.
Indien uw hand of voet u tot zonde verleidt, houw hem af en werp hem weg. Het is beter voor u verminkt of kreupel ten leven in te gaan, dan met twee handen of twee voeten in het eeuwige vuur geworpen te worden.
En indien uw oog u tot zonde verleidt, ruk het uit en werp het van u. Het is beter voor u met één oog ten leven in te gaan, dan met twee ogen in het hellevuur geworpen te worden.
Ziet toe, dat gij niet één dezer kleinen veracht. Want Ik zeg u, dat hun engelen in de hemelen voortdurend het aangezicht zien van mijn Vader, die in de hemelen is."

Een "theologie" op de manier van de scholastiek, waarbij het Woord Gods wordt vermengd en verminkt met mensenleringen en "natuurlijke theologie" van allerlei lieden tot heidense filosofen toe, is op zichzelf reeds verkeerd en verderfelijk. Maar zelfs een goede en ècht wetenschappelijke opleiding tot de Dienst des Woords zoals prof. Lindeboom voorstond, kan beter worden afgeschaft indien zij in de kerk aanleiding geeft tot hoogmoed en aanstoot (en ook dàt is telkens weer het geval geweest in de kerkgeschiedenis). Want dan ontstaat daardoor verblinding, waardoor het werk van Christus tot verlossing en bewaring van zijn volk niet meer gezien wordt, ja zelfs tenslotte wordt toegeschreven aan Beëlzebul (vgl. Matth. 12:22-37). De profeten en wijzen en schriftgeleerden, die Christus tot zijn volk zendt om hen terug te roepen tot het ware kinderlijke geloof, worden dan gedood en buiten de synagoge geworpen en vervolgd van plaats tot plaats (Matth. 23:34). De kinderen van God worden in dat geval niet slechts veracht maar zelfs vermoord! Dat betekent dan echter, dat zulke hoogmoedigen worden tot valse kerk. Want de HEERE neemt het voor zijn kinderen op en Christus zegt: wat ge één van deze kleinen doet, dat doet ge Mij; daarom hebt ge Mij buiten uw synagoge geworpen en is uw kerk van nu aan niet meer mijn kerk, maar een synagoge des satans. Hoe getrouw en barmhartig is daarom onze enige Hogepriester wanneer Hij de Vader dankt, dat Hij deze dingen voor wijzen en verstandigen heeft verborgen doch aan kinderkens geopenbaard. En dit welbehagen des Vaders zal door zijn hand gelukkig voortgang hebben tot aan het einde der eeuwen (vgl. Jes. 53:10). Wie kinderlijk geloven maakt Hij tot profeten en wijzen en schriftgeleerden, ja tot koningen en priesters, om de wijzen te beschamen (Matth. 23:34, 1 Petr. 2:4-10, 1 Cor. 1:27).
Daarom schrijft ook de apostel Johannes aan eenvoudige en merendeels ongeletterde mensen van wie de meesten waarschijnlijk zelfs analfabeet waren:

"<u>Kinderen</u>, het is de laatste ure;
en gelijk gij gehoord hebt, dat er een antichrist komt, zijn er nu ook vele antichristen opgestaan, en daaraan onderkennen wij, dat

het de laatste ure is. Zij zijn van ons uitgegaan, maar zij waren uit ons niet; want indien zij uit ons geweest waren, zouden zij bij ons gebleven zijn: maar aan hen moest openbaar worden, dat niet allen uit ons zijn. Gij echter hebt een zalving van den Heilige en gij weet dat allen." 1 Joh. 2:18-20.

Hoezeer de Here kiest vóór de eenvoudige gelovigen en tegen de hoogmoedigen, die wijs en verstandig zijn in eigen oog, heeft Hij ook wel bewezen door geboren te willen worden uit de maagd Maria en op te willen groeien als de zoon van een timmerman uit Nazareth. Met Maria zullen wij daarom de HEERE groot maken en ons verblijden over God, onze Heiland. Want:

"Hij heeft hoogmoedigen in de overlegging huns harten verstrooid;
Hij heeft machtigen van de troon gestort en eenvoudigen verhoogd,
hongerigen heeft Hij met goederen vervuld en rijken heeft Hij ledig weggezonden.
Hij heeft Zich Israël, zijn knecht, aangetrokken, om te gedenken aan barmartigheid, - gelijk Hij gesproken heeft tot onze vaderen - voor Abraham en zijn nageslacht in eeuwigheid." (Lucas 1:46-55).

6.21 Slotopmerkingen.

Over de inhoud van de scholastiek, de vele ontwikkelde leringen en gedachtensystemen, is tot nu toe weinig of niets gezegd. Maar dat behoeft ook niet. Gelúkkig niet. Want met een dergelijke arbeid zou men gemakkelijk een mensenleeftijd kunnen vullen. Het zou niet meer opleveren dan een enorme vermoeiïng des vleses (Pred. 12:12). Omdat het leringen van mensen zijn, zou men er niets wijzer van worden. Maar wel kan men daardoor worden afgebracht van de eenvoudige waarheid en wijsheid van de Schrift.

De reformatoren hebben de scholastiek voornamelijk afgewezen en veroordeeld wegens haar spitsvondigheden. Toch waren dat in feite slechts uitwassen. Misschien dat dit daarom één van de redenen is dat de gereformeerden later ook zelf weer tøt een gereformeerde scholastiek vervallen zijn.

In het voorgaande is getracht duidelijk te maken waarin en op welke wijze de scholastiek afweek van de Heilige Schrift en één van de krachtigste oorzaken werd van de ontrouw en deformatie van de kerk.

De kwesties die daarbij wel ter sprake moesten komen, zijn uiteraard niet "dogmatisch" of op scholastieke wijze behandeld. Wie geen vreemde is in Jeruzalem, zal het wel bekend zijn, hoe zwaar er getheologiseerd en gepolemiseerd is over zaken als: "de kleine overblijfselen" of "vonkskens" van het natuurlijk licht (art. 14 N.G.B.), die volgens Trigland door sommigen werden opgeblazen tot een groot vuur; over de daarmee samenhangende "natuurlijke theologie"; de algemene genade of gemene gratie en nog meer; waarbij men dan van het een op het ander komt.

Terwijl we ons hiervan verre hielden is getracht de eenvoudige wijsheid van de Schrift te laten spreken. Dat is de enige manier om verder te komen en de verwarring door allerlei valse probleemstellingen te boven te komen. Ik meen, dat dan ook blijkt, onder welk een dikke laag stof de schat van het Woord Gods in de loop der eeuwen is bedekt geraakt.

In theorie hebben de christenen bijvoorbeeld altijd wel geweten, dat de aarde en haar volheid des HEEREN is, maar in de praktijk hebben zij dat zelden tenvolle beleefd. De gevolgen, in de vorm van hetzij wereldgelijkvormigheid, hetzij doperse mijding en angst voor de wereld, zijn niet uitgebleven. In onze moderne tijd is het wellicht meer dan ooit noodzakelijk ook op dit vlak de leugen te doorzien en te leven vanuit de schriftuurlijke waarheid, opdat de kerk haar roeping om een licht op een berg en een zoutend zout te zijn tenvolle kan vervullen.

Tenslotte is het duidelijk, dat de zonde van de scholastiek niet beperkt is tot de tijd van de late middeleeuwen. Steeds weer opnieuw hebben christenen meer vertrouwd op hun natuurlijk verstand, hun "wetenschappelijke theologie" en "dogmatiek" dan op het eenvoudige Woord van God.

Dergelijke "theologenwijsheid" heeft de kerk bij herhaling van het spoor der waarheid afgevoerd en is een bron geweest van geschillen, haarkloverijen, nijd, twist, lasteringen, kwade vermoedens en geharrewar bij mensen die niet helder meer waren van denken (sic!) - 1 Tim. 6: 4-5. Deze hoogmoed en afgoderij met het bedorven menselijk verstand komt daarin overeen met het dienen van de afgoden van de Kanaänieten onder oud Israël. Over Israël kwam om die reden steeds weer de vloek en de wraak van het verbond. De apostel Paulus waarschuwde in 1 Cor. 10 de nieuwtestamentische kerk:

> "Dit is hun overkomen tot een voorbeeld voor ons en het is opgetekend ter waarschuwing voor ons, over wie het einde der eeuwen gekomen is. Daarom, wie meent te staan, zie toe, dat hij niet valle".

Telkens wanneer in de nieuwtestamentische kerk de dusgenaamde wetenschap van de "theologen", die tevens hiërarchen zijn, meer macht en autoriteit wordt toegeschreven dan het Woord van God, komt daarom ook thans de verbondswraak, waardoor de hoogmoedigen ten val komen en worden tot valse kerk.

7. MYSTIEK.

7.1 De mysticus gaat af op zijn natuurlijk gevoel, óók t.a.v. de Schriftuitleg.

Terwijl de scholastiek kennis over God tracht te verwerven door middel van het redelijk verstand, probeert de mystiek hetzelfde via het intuïtieve gevoel. Haast nog sterker dan de scholastiek is de mystiek een uiting van de oerhoogmoed van de mens, die als God wil zijn. Nu gaat het er niet om, dat de mens die God dient, zijn gevoel moet onderdrukken en doden. Dat mag net zo min als dat een Christen zijn verstand moet uitschakelen (zoals we bij de scholastiek zagen). Evenmin als er een tegenstelling bestaat tussen geloven en weten bestaat er een tegenstelling tussen geloof en gevoel. Daarom kan men ook niet volstaan met te zeggen, dat de mysticus dáárin verkeerd is, dat hij de Bijbel, het geopenbaarde Woord Gods, als de enige bron voor de Godskennis terzijde zet en miskent en in plaats daarvan zijn gevoelservaringen en intuïtieve inzichten laat spreken. De kwestie is ook bij de mystiek, dat de natuurlijke mens niet verstaat de dingen die des Geestes Gods zijn. De hele mens is door de zondeval in het paradijs bedorven. Niet alleen met zijn verstand maar ook met zijn gevoel en wil is hij sedert dien onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Dè zonde van de mysticus is daarom, dat hij afgaat op wat zijn natuurlijke, onwedergeboren hart hem ingeeft, waarbij hij dan in onderscheiding van de scholasticus vooral zijn gevoel laat spreken. Dat doet hij óók wanneer hij de Bijbel leest; hij interpreteert deze dan toch naar zijn langs mystieke weg gevormde inzichten, zodat de ware betekenis van Gods openbaring hem ontgaat en hij de Schrift verdraait. Zowel de scholastiek als de mystiek hebben daarom in de loop der eeuwen een menigte dwalingen en Bijbeluitleggingen (of liever: Bijbelverdraaiingen) opgeleverd. Het gezag van de heilige Schrift heeft hierdoor bij velen ernstig ingeboet; immers bij zoveel uitleggingen kan men met Pilatus sceptisch vragen: "Wat is waarheid?" (Joh. 18:38). De apostel Petrus neeft echter nadrukkelijk voorzegd dat er ook onder het Nieuwe Testament vele valse leraars zouden opstaan en daarbij ernstig gewaarschuwd:

> "Dit moet gij vooral weten, dat geen profetie der Schrift een eigenmachtige uitlegging toelaat; want nooit is profetie voortgekomen uit de wil van een mens"
>
> - zoals bij scholastiek en mystiek steeds het geval is.
>
> "maar door de heilige Geest gedreven, hebben mensen van Godswege gesproken." (2 Petr. 1:20-21).

7.2 Scholastiek en mystiek lijken vaak tegengestelden maar gaan meestal samen.

Het is meermalen voorgekomen, dat mystici hun afkeer van de scholastiek

uitspraken. Zo kwam in het voorgaande bijvoorbeeld reeds een uitspraak van Bernard van Clervaux ter sprake, waaruit bleek dat hij niets moest hebben van de scholastiek uit zijn dagen. Een ander mysticus, van later eeuw, Jodocus van Lodensteijn, zei het eens zo: "de geleerdsten zijn dikwijls de verkeerdsten". Ongetwijfeld hadden zij daarin gelijk, maar hun motivering was mystiek, en daarom verkeerd. Ook in het gewone leven zien we dat gevoelsmensen soms botsen met verstandsmensen. Dat moge psychologisch verklaarbaar zijn, een principiële tegenstelling is het niet. Scholastici en mystici zijn hoogstens "feindliche Brüder". Want al vertrouwt de één meer op zijn redelijk verstand en laat de ander zich leiden door zijn mystiek gevoel, beiden gaan uit van het onwedergeboren, natuurlijke hart. We zien dan ook, dat dikwijls scholastiek en mystiek zich vermengen en hand in hand gaan. Eén van de grootste scholastici uit de middeleeuwen, Thomas van Aquino, was tevens een echt mysticus. De scholastiek heeft veelal de mystiek in zich opgenomen en "wetenschappelijk" in systeem gebracht. Iemand die veel studie had gemaakt van de verhouding tussen scholastiek en mystiek, heeft het eens ongeveer aldus onderwoorden gebracht:

> "De mystiek is het geloof van de scholastiek,
> en de scholastiek is de leer van de mystiek."
> (Prof. dr. M. van Rhijn blijkens G. Puchinger in "Theologische Persoonlijkheden", blz. 136)

Hoe het ook zij, hieruit blijkt in ieder geval wel hoe nauw scholastiek en mystiek zich telkens weer verbinden. Ook de kuyperiaanse leer van de veronderstelde wedergeboorte, die in 1944 door de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland bindend werd opgelegd en aldus de Vrijmaking veroorzaakte, was de scholastiek uitgewerkte leer van een mystieke levenspraktijk. En nergens wordt vaak zwaarder dogmatisch geredeneerd dan in de mystieke hoek van de zogenaamde "gereformeerde gezindte".

7.3 In de mystiek onttrekt men zich aan een ellendige werkelijkheid.

Een eigenaardigheid van de mystiek is, dat zij in de regel ontstaat wanneer de vooruitzichten en omstandigheden in kerk of wereld somber zijn en geen hoop op uitkomst bieden. Men sluit zich dan af van de uitwendige wereld en keert in tot de inwendige, "geestelijke" werkelijkheid. De tegenstelling inwendig - uitwendig, innerlijk - uiterlijk is kenmerkend voor de mystiek. In zijn rede over "Mystiek en Bevinding in het Gereformeerd Protestantisme" lezen we van prof.dr. S.van der Linde deze woorden:

> "Een element dat vooral niet moet worden vergeten is, dat mystiek niet optreedt als iets oorspronkelijks, maar dat ze pleegt te reageren tegen een bestaande situatie, die als onbevredigend wordt ervaren. In het oude India treedt het Brahmanisme op als reactie op de naar de wereld open religie van de Veda's, die godengestalten kent en vreugde in het leven schept. Door wat oorzaak dan ook is men tot het besef gekomen dat dit levenspatroon niet bevredigen kon en dan leidt de reflectie over de verhouding wereldgeest-mensengeest tot de aangewezen mystiek. Die heeft dus veel van frustratie en wanhoop weg, wat we zien terugkeren in de tijd van het Hellenisme met zijn honger naar verlossende mysteriegodsdiensten en niet anders in onze moderne tijd." (Bundel "Mystiek en Bevinding", blz. 47).

In de middeleeuwen waren het de sociale en kerkelijke ellende, veroorzaakt door de kruistochten, pest- en andere epidemieën, het verval en bederf van de kerkelijke hiërarchie en de algemene zedenverwildering, die de mystiek deden bloeien in kloosters en bij devoten van verschillende signatuur.
De mystiek van de piëtisten en de lieden van de Nadere Reformatie in ons land ontstond eveneens in reactie op de tuchteloosheid en overheidsbemoeiing in de gereformeerde staatskerk van de zogenaamde Gouden Eeuw.
In onze eigen eeuw is het de dusgenaamde kerkelijke verdeeldheid en

gebrokenheid, die velen verleidt tot het mystieke ongeloof van één onzichtbare of geestelijke kerk van alle gelovigen in alle kerkgenootschappen en secten, welke dan op uiteenlopende wijze wordt onderbouwd door allerlei scholastieke redeneringen. De mystiek komt aldus openbaar als een vorm van eigenwillige zelfverlossing uit verschillende soorten van ellende. Mystiek is dus echt een vorm van hypostolisch ongeloof. Daarom is mystiek ook altijd weer een bron van scheurmaking geweest.

7.4 Nadere omschrijving van de mystiek en de mystieke techniek.

De poging om kennis over en gemeenschap met God te bereiken langs de weg van het gevoel is algemeen menselijk. Mystiek is daarom bepaald niet beperkt tot het christendom. Het is eerder zo, dat de mystiek juist uit het heidendom afkomstig is en vaak van buitenaf in de kerk is doorgedrongen. De oude afgodendiensten van de heidenen, reeds in het Oude Testament, waren mystiek van oorsprong en uitwerking. Prof.dr. H. Bavinck schrijft in zijn "Gereformeerde Dogmatiek", deel II (3e druk, blz. 601) over de mystiek o.m. het volgende:

> "Ze heeft ... overal waar zij voorkomt, in Indië of Arabië, onder Joden of Grieken, bij Roomsen of Protestanten verschillende karaktertrekken gemeen, en kenmerkt zich in het algemeen daardoor, dat zij langs ongewonen weg en met behulp van buitengewone krachten eene hoogere kennis van en eene inniger gemeenschap met het goddelijke nastreeft, dan die door middel van de orthodoxie bereikbaar is. Niet zelden bedient zij zich daarbij van de geheimzinnige natuurkrachten, welke magie, mantiek, en theurgie, hypnotisme, spiritisme en theosofie (in het algemeen het occultisme) aan de hand doen. Maar ook, waar zij alleen gebruik maakt van die krachten welke in openbaring en religie liggen opgesloten, gaat ze dikwerf gepaard met extasen, visioenen, en allerlei vreemde verschijnselen (stigmatisme, bilocatie enz.) en vervalt niet zelden tot eene pantheïstische vermenging van het goddelijke en menselijke (niet alleen in het Brahmanisme, Neoplatonisme, Sufisme enz., maar ook binnen het christendom bij Scotus Erigena, de broeders van den vrijen geest, Böhm, Weigel enz.)."

Ook het volgende is ontleend aan wat Bavinck schrijft.
De mystiek tracht "met behulp van eene buitengewone werking der goddelijke genade tot eene hoogere kennis van en eene inniger gemeenschap met God door te dringen, dan die voor een gewonen geloovige is weggelegd" (a.w., blz. 602).
De theorie van de mystiek onderscheidt drie trappen of stadia in het mystieke leven, ofwel drieërlei techniek of praktische oefening om het doel van de mystiek te bereiken:

1. ascese, purificatie, purgatio of katharsis. Dat is: "dat de ziel zich door gebed, boete, gebruik der sacramenten, onthouding, zelfkastijding enz. van de zonde reinigt en van al het aardsche terugtrekt" (a.w. blz. 602).
2. meditatie, illuminatie of phootismos.
   Dat is: "de ziel concentreert zich met al haar denken en willen op één bepaald punt, bijv. op het lijden van Christus, op zijne wonden, op de hemelsche zaligheid, op de liefde of de heiligheid Gods" (a.w.,blz. 602).
3. extase, contemplatie, vereniging, unio of epopteia.
   Dat is: "de ziel wordt ten innigste vereenigd en als het ware vereenzelvigd met het voorwerp, waaraan zij door meditatie ten volle zich overgaf; zij geraakt dan in een toestand, die volgens alle mystici eigenlijk voor geene beschrijving vatbaar is en daarom met verschillende namen aangeduid wordt" (a.w., blz. 602).

We kunnen nu ook wel de conclusie trekken, dat het een verregaande vereenvoudiging is als we zeggen, dat de mystiek een poging is om God te kennen door middel van het natuurlijke gevoel. Wanneer we hierbij spreken van "het gevoel", is dat slechts een zeer globale aanduiding van een heel complex aan menselijke mogelijkheden. Tegenwoordig tracht men in

de psychologie en de parapsychologie daarover meer inzicht te verwerven. Maar dit neemt niet weg, dat op dit punt nog heel veel onbekend en raadselachtig is. Ongetwijfeld gaat het hierbij om vermogens, die de mens bij de schepping zijn gegeven, en die op zichzelf dus goed zijn. Maar nog veel meer dan het redelijk verstand is dit "gevoel" sedert de zondeval misbruikt en in dienst gesteld van de vader der leugen. Juist het mysterieuze van allerlei verschijnselen op dit vlak maakt ze geschikt om ze uit te leggen als bovennatuurlijk of goddelijk. Sedert het begin van de wereld is dat dan ook door allerlei afgodendienaars gedaan. Ook de zogenaamde "christelijke" mystiek staat daarom in wezen gelijk met de afgoderijen en toverpraktijken van heidense medicijnmannen en tovenaars. De HEERE heeft vanouds zijn volk verboden zich in te laten met tovenaars, waarzeggers en afgodendienaars (bijv. Deut. 18:9-14). Onder oud Israël moest overtreding van dat verbod worden gestraft met de kerkelijke ban door middel van steniging (Ex. 22:18; Lev. 19:26, 31; 20:27, Deut. 13 en 18:20). Daaruit kunnen wij dus reeds weten hoezeer de HEERE toornt over alle mystiek. Al wordt de mystiek dikwijls beschouwd als uiterst vroom en godsdienstig, het is toch niet anders dan pure bondsbreuk en een dodelijk kwaad in de ogen des HEEREN.

7.5 Trinitarische onderscheiding van de mystiek binnen het christendom.

Binnen het christendom kan de mystiek ook nog trinitarisch worden onderscheiden.

De Godsmystiek of Zijnsmystiek richt zich op God de Vader, de Almachtige, Schepper van hemel en aarde. Het woord van Paulus op de Areopagus; "in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij" (Hand. 17:28), wordt daarbij mystiek pantheïstisch verdraaid. Het wezen, het "zijn" van alle dingen is volgens deze mystiek God zelf. Een dergelijk soort mysticus voelt zich, wanneer hij in extase is, samen met alle dingen opgenomen in God en met Hem verenigd, althans wat de kern van het bestaan betreft. Wanneer men dit zo nuchter ziet staan doet het nogal vreemd aan. Maar toch is dit een vermoeden, dat diep leeft in vele mensen, en waardoor zij zich in de grond uiteindelijk geruststellen en vrede hebben met het bestaan (men spreekt daarom niet voor niets van "quietistische", d.w.z. zich geruststellende, tot volkomen kalmte of berusting brengende mystiek). Het is het soort gevoel dat bij een mens kan opkomen als hij een mooie zonsondergang beleeft of goede muziek ondergaat. Het is dus niet zo gek als het lijkt, integendeel, van nature is ieder mens hiertoe geneigd.

In de tweede plaats is er de Christusmystiek of Bruidsmystiek. Hierbij richt men de ziel op Jezus tot men in extase meent met Hem wezenlijk verenigd te zijn. Bekend is hoe enkele mystici het daarbij zover wisten te brengen, dat zij de stigmata Christi, de wondtekenen van Christus aan het kruis, gingen vertonen in hun eigen lichaam. Ook de valse leer, dat bij het heilig avondmaal brood en wijn wezenlijk veranderen in lichaam en bloed van Christus, is vrucht van deze mystiek. Dat men hierbij spreekt van Bruidsmystiek, vindt zijn oorzaak in de vergelijking, die bijvoorbeeld in Ef. 5:22-33 wordt gemaakt, tussen de verhouding van Christus en de gemeente enerzijds en die van man en vrouw in het huwelijk anderzijds. Deze mystiek maakt nu Christus tot de "Bruidegom der ziel". Zoals bekend, wordt in het Bijbelboek Hooglied de liefde tussen een man en vrouw bezongen, teneinde ons te leren hoe schoon God ook het seksuele leven van de mens geschapen heeft en dat Hij daarin door ons gevreesd en gediend wil worden in het verbond der genade. De mystieke ascese beschouwt dit deel van het mensenleven echter als te ongeestelijk en daarom wordt dan het Hooglied "vergeestelijkt". Via een allegorische of zinnebeeldige exegese, past men dit Schriftgedeelte bij uitstek toe op de verhouding tussen Christus en de ziel. Het lijdt geen twijfel, dat vele mystici op deze wijze hun onderdrukte seksuele gevoelens hebben gesublimeerd. Deze vorm van sensuele mystiek over "Jesu zoet" is daarom zowel zielig als walgelijk.

In de derde plaats is er dan de Geestmystiek.
Hierbij verbeeldt de mysticus zich zodanig met de Heilige Geest verenigd te zijn, dat Deze onmiddellijk - dus buiten het geopenbaarde Woord, de Heilige Schrift om - in hem spreekt. Een extreem voorbeeld van een dergelijke soort mystiek is Joseph Smith, de stichter van de secte der Mormonen, wiens visioenen en openbaringen werden opgetekend in het boek van Mormon. Minder duidelijk, maar veel algemener, is bijvoorbeeld het bekende "krijgen van teksten". De mysticus wordt daarbij op mysterieuze wijze bepaald bij een zekere Bijbeltekst, die dan dikwijls op vreemde en gewrongen manier wordt uitgelegd en toegepast op zijn concrete situatie. Er zijn heel wat "bekeringsgeschiedenissen" waarin we dit zien gebeuren. Vele gereformeerde Nederlanders zijn soms levenslang zwaar "bekommerde zielen" gebleven, omdat zij pas dorsten te geloven dat Gods genade ook voor hen persoonlijk was, wanneer zij op een dergelijke mystieke "bevinding" konden bogen. Het hun zo duidelijk gepredikte evangelie van Gods genade in Christus Jezus, en de hun in de doop betekende en verzegelde verbondsbelofte des HEEREN, achtten zij dus onvoldoende. Hun geloof was dan ook niet gegrond op het bekende Woord van God, maar op een soort persoonlijke openbaring of geestelijke ervaring. Deze vorm van mystiek heeft in de kerk in Nederland eeuwen lang geheerst en vele slachtoffers gemaakt. En wat de oude kerk betreft: wie kent niet het verhaal van keizer Constantijn de Grote, die christen werd nadat hij een kruis aan de hemel zag en een stem hoorde: "Door dit teken zult gij overwinnen"? Hoe bekend is ook niet het verhaal over "kerkvader" Augustinus, die een stem vernam met de woorden: "Tolle, lege!", neem en lees?
Deze soort van mystiek is vaak kritiekloos aanvaard en beschouwd als een kenmerk van het ware! Maar zelfs in zijn onschuldigste vorm is dit toch zeer bedroevend voor de Geest van God. Immers, terwijl God ons zijn volle Woord geschonken heeft, doen de mensen steeds weer alsof dat onvoldoende is, en willen zij zichzelf beroemen op persoonlijke openbaringen. Dit is dan ook niets anders dan ongeloof en hoogmoed!

7.6 Voortbrengselen van de mystiek ondanks vrome schijn te allen tijde slechts boos.

De mystiek is altijd een bron geweest van velerlei dwaling.
Het aantal valse leringen en hun variaties dat op deze wijze kan ontstaan, is vrijwel oneindig. Daarom is het onbegonnen werk om te proberen, de dwalingen die uit de mystiek zijn voortgekomen, te beschrijven.
De mystiek verhindert een mens altijd weer om echt te luisteren naar en te verstaan wat de HEERE in zijn Woord zegt. Hiervan geldt wat de HEERE zag van de boosheid van de mensen in de wereld van vóór de zondvloed namelijk dat al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos was; Gen. 6:5. Want dit geldt ook en vooral wanneer dit geschiedt onder vrome schijn. Dikwijls heeft men onderscheid willen maken tussen slechte en goede mystiek of "bevinding".
Maar er bestaat geen goede mystiek.
Mystiek is altijd en onder alle omstandigheden een groot kwaad. Elke ervaring, die Gods kinderen in het leven des geloofs kunnen hebben, kan enkel een bevestiging zijn van wat de HEERE duidelijk en nuchter heeft gezegd en beloofd in zijn geopenbaarde Woord, dat is de Heilige Schrift. Alles wat daar bovenuit gaat is uit den boze! Mystiek, of verborgen of bedekt, is het evangelie alleen bij hen die verloren gaan, bij ongelovigen, wier overleggingen de god dezer eeuw met blindheid heeft geslagen (vgl. 2 Cor. 4:3-4). Wie echt gelooft en de HEERE vreest: aan hem of haar maakt de HEERE zijn verbond en woorden juist bekend (vgl. Ps. 25:14). Voor hem of haar is er dus niets mystieks meer bij. Mystiek is altijd een openbaring van het ongelovige, hoogmoedige, onwedergeboren, natuurlijke hart.

7.7 Mystiek in de bijbelse tijd.

In de kerkgeschiedenis zien we vanaf de vroegste eeuw de mystiek aan het werk.

De hellenistische wereld van het Romeinse keizerrijk wemelde van allerlei soorten mystici. Wanneer Paulus spreekt op de Areopagus, hoort men hem aan totdat hij gaat spreken over een opstanding van doden; Hand. 17: 32. Toen hij daarover begon, wilde men niet verder meer luisteren. Want volgens de mystieke filosofie van de Grieken, moest de ziel juist van de stof worden verlost. Bij het sterven ontsnapte de ziel aan het lichaam, zoals een vogeltje uit zijn kooi. Een opstanding der doden betekende dan dus weer een enorme stap terug. Volgens hun besef was dat daarom een ongeestelijke leer, die in strijd was met het heil en de verlossing die zij zichzelf hadden uitgedacht en die zij voor de ware wijsheid hielden. De opstanding der doden was de Grieken een dwaasheid.
In 1 Cor. 15 lezen we hoe ook in de christelijke gemeente werd geleerd, dat er geen opstanding der doden is. Daar zien we dus reeds de invloed van de Griekse mystiek binnen Gods kerk. Verder ontmoeten we in de Schrift de mystiek van sommigen, die de tegenstelling tussen het aardse, stoffelijke, uitwendige bestaan en het geestelijke, inwendige leven zover dreven, dat zij vervielen tot puur antinomianisme (anti-nomos = tegen-de-wet). Zij leerden daarom wat de apostel Paulus in Romeinen aldus omschrijft: Laten wij zondigen opdat de genade toeneme. Met name in 2 Petr. 2 en in de brief van Judas wordt gewaarschuwd tegen deze soort van valse leraars en dromenzieners, die hun vlees bezoedelen en naar hun boze begeerten wandelen.
Aan de andere kant horen we ook reeds van mystici, die zich in ascese aan het aardse, uitwendige leven onttrokken en die daarom:

> "het huwelijk verbieden en het genot van spijzen, welke God toch geschapen heeft om met dankzegging te worden gebruikt door de gelovigen, die tot erkentenis der waarheid gekomen zijn", 1 Tim. 4: 1-3.

Vooral in de brieven van Johannes bemerken we voorts de strijd tegen de opkomende gnostiek, waartegen de kerk in de eerste eeuwen op leven of dood heeft moeten vechten. Ook die zogenaamde gnostiek was een samenraapsel van allerlei mystieke "kennis", een ratjetoe van hellenistische en oosterse mystiek.

7.8 Mystiek in de oude kerk en in de middeleeuwen.

Hoe sterk reeds in de eerste eeuwen van de oude christelijke kerk de mystiek de overhand heeft verkregen zal direkt duidelijk zijn, indien men bedenkt, dat de ascese behoort tot de techniek van de mystiek. Hoeveel kluizenaars, monniken en nonnen trokken zich niet terug om een "geestelijk" leven te gaan leiden! En ook het heilig avondmaal werd steeds meer opgevat als een mystieke vereniging met Christus.
De liturgie - vooral in de kerk van het oosten, waar bisschop Cyrillus van Jeruzalem op dit punt grote invloed had - was uitgesproken mystiek.
Bij een man als Origenes verbonden zich reeds mystieke en scholastieke elementen.
Ook bij Augustinus, die een geweldige invloed heeft uitgeoefend op het denken in de christelijke kerk van het westen, is sprake van een mystieke grondtoon in zijn theologie. Het ging bij hem om een neoplatonische zijnsmystiek, volgens welke ten diepste ergens een soort eenheid aanwezig is van God en de menselijke ziel. Vandaar zijn bekende woorden: "Deum et animam scire cupio", dat is: God en de ziel begeer ik te kennen. In zijn veelgelezen "Confessiones" analyseert hij daarom minitieus de bewegingen van zijn eigen ziel. Dit mag dan ook een mystiek geschrift heten. Onder deze en dergelijke invloeden droeg al met al de vroomheid in de middeleeuwse kerk overwegend een mystiek karakter. Hierbij hebben we dus nog niet eens het oog op bepaalde uitwassen (zoals bijv. bij de pseudo Dionysius de Areopagiet en Meister Eckhard), die soms zelfs de kerkleiders in de middeleeuwen nog te gortig waren, maar op de algemene toestand in de kerk des Heren. Ook bij de meest oprechte vromen, die begeerden in alle ootmoed naar de Schriften te leven, zoals bijvoorbeeld

iemand als Thomas à Kempis, bemerken we hoezeer alles doortrokken is van de mystieke sfeer, waardoor Gods Woord onder een bedeksel ligt en men niet meer verstaat wat men leest.

7.9 Mystiek als zonde tegen het tweede gebod bezocht in de geslachten.

De mystiek is typisch een zonde tegen het tweede gebod van de wet des HEEREN. We zien daarom ook, dat de HEERE de misdaad van de mystiek bezoekt in de lijn der geslachten. De christelijke kerk, het nieuwtestamentisch verbondsvolk des HEEREN, werd gaandeweg steeds meer een volk, dat in duisternis wandelde. Daarin kwam over haar de verbondsvloek naar o.m. Jes. 6:9-10:

"Toen zeide Hij: Ga, zeg tot dit volk:
Hoort aldoor - maar verstaat niet,
en ziet aldoor - maar merkt niet op.
Maak het hart van dit volk vet,
maak zijn oren doof
en doe zijn ogen dicht kleven,
opdat het met zijn ogen niet zie
en met zijn oren niet hore
en opdat zijn hart niet versta,
zodat het zich niet bekere en genezen worde."

De zonde van de mystiek heeft bewerkt, dat ongetwijfeld vele duizenden kerkleden voor eeuwig zijn verloren gegaan en soms met een ingebeelde hemel naar de hel zijn gevaren.
En onafwendbaar kwam de totale verwoesting en uitroeiing nader en vrat het oordeel Gods zich door, naar Jesaja 6:11-13.
Indien de HEERE der heerscharen niet enige weinige ontkomenen had overgelaten: de christelijke kerk zou als Sodom geworden zijn, aan Gomorra gelijk, Jes. 1:9. Het is een groot wonder van Gods genade geweest, dat in zo grote duisternis het licht van Gods Woord opnieuw is opgegaan, en dat er een rest naar de verkiezing der genade is overgelaten in de kerken der Reformatie. Maar overal waar de kerk de duisternis liever heeft gehad dan het licht, is de kandelaar weggenomen. Op vele plaatsen, ja soms in hele landen - we denken daarbij mede aan het oosten - is geen kerk meer overgebleven. De mystiek is daarvan wel de voornaamste oorzaak geweest. Mystiek is altijd verachting van Gods Woord. En ik meen, dat Calvijn terecht heeft gezegd, dat geen zonde God meer vertoornt dan de verachting van zijn Woord.

8. ONDANKS BONDSBREUK DE KERK TOCH BEWAARD.

8.1 Bij zo grote deformatie toch nog kerk?

De deformatieverschijnselen die hier tot nu toe werden genoemd geven reeds een beeld van de kerk waarbij men zich kan afvragen, of dit bij zo'n grote verwoesting nog wel kerk van Christus of verbondsvolk van de HEERE mocht heten. En hoe meer men de feiten van de kerkgeschiedenis tot aan de Grote Reformatie nagaat en daarbij ook het leven van de doorsneechristen in zijn beschouwingen betrekt, hoe meer die vraag gaat klemmen. Er zijn dan ook sommige wederdopers geweest, die gezegd hebben, dat er ongeveer veertienhonderd jaar lang helemaal geen kerk geweest is, maar alleen een vervloekt Babel van de antichrist.

8.2 Het antwoord van de Heilige Schrift.

Het antwoord hierop vinden we echter in de Heilige Schrift.
Want kijk eens naar de toestand van Israël onder het Oude Verbond: wat een ontrouw en afval!
Dat begint al direkt na het wegvallen van Jozua in de richterentijd; lees Richt. 2. Er kwam toen een geslacht op, dat de HEERE niet kende en dat deed wat kwaad is in de ogen des HEEREN. Die Israëlieten gingen de Baäls en de Astartes dienen. De HEERE kwam daarover weliswaar met zijn verbondsvloek, maar ook in die gedeformeerde staat bleef Israël steeds het verbondsvolk des HEEREN. En als we de richters beschouwen blijkt

toch wel, hoezeer zelfs zij dikwijls met veel zonden bevlekt waren en lang niet altijd een helder inzicht hadden in wat de HEERE in zijn verbond vroeg en had geopenbaard. Toch worden zij in Hebr. 11 als geloofsgetuigen aangevoerd, ons ter aanmoediging.
Na de richterentijd volgde de tijd van de koningen. Toen was het dikwijls haast nog erger. Zelfs onder vrome koningen, zoals David en Hiskia, was het in velerlei opzicht maar droevig gesteld met de dienst des HEEREN. Want in 2 Kon. 23:25 lezen we over koning Josia:

"Vóór hem is er geen koning geweest, die zich zo tot de HEERE keerde met zijn ganse hart, zijn ganse ziel en zijn ganse kracht, naar de gehele wet van Mozes; en na hem stond zijns gelijke niet op."

Toch moet men in de boeken Koningen en Kronieken eens nalezen hoe vaak de HEERE zelfs het ontrouwe Israël van de tien stammen onder uitgesproken goddeloze koningen nog noemt: "mijn volk Israël", en hoe dikwijls ook dan nog de HEERE wordt genoemd: "de God van Israël".
Trouwens, als men de profeten leest, is het nog veel duidelijker hoezeer de HEERE de Joden, niettegenstaande hun ontrouw en bondsbreuk, toch blijft beschouwen en behandelen als zijn verbondsvolk. Al heel treffend komt dit uit in Ezech. 16:20. Daar noemt de HEERE de kinderen, die door hun Israëlietische ouders aan de afgoden geofferd werden: "de zonen en dochters die gij Mij gebaard hadt".
Voorts, hoe ontrouw was Gods volk, de kerk, ook niet toen de Here Jezus op aarde kwam?! Toch staat er dat Christus kwam tot het zijne en dat de zijnen Hem niet hebben aangenomen; Joh. 1:11. De Here heeft het gedeformeerde Joodse volk van die tijd erkend als het volk van God, waarover Hij was gezalfd tot koning.
Later zien we hoe de apostel Paulus, wanneer er in de gemeente van Corinthe zeer ernstige zonde voorkomt en men daar ingrijpende valse leringen aanhangt, hen toch aanspreekt als: "de gemeente Gods te Corinthe"; 1 Cor. 1:2 en 2 Cor. 1:1. Ook de meeste gemeenten in Openbaring 2 en 3 waren in verschillende opzichten ontrouw, maar toch worden ze gerekend tot de gouden kandelaren, te midden waarvan Christus wandelt; Openb. 1:12-13 en 2:1.

8.3 "Indien wij ontrouw zijn, Hij blijft getrouw".

De ontrouw der mensen doet Gods trouw niet te niet; Rom. 3:3.
Dat betekent niet alleen, dat de HEERE bij de bediening van zijn verbondswraak om zijns naams wil een rest, een overblijfsel bewaart, dat Hij bekeert en getrouw maakt. Het betekent óók, dat de HEERE in de tijd, dat de kerk gedeformeerd of ontrouw is, haar blijft erkennen als zijn volk, zijn kerk. Dit geldt niet alleen van Israël onder het Oude Verbond maar ook van de kerk in de nieuwtestamentische geschiedenis. Maar juist omdat de HEERE ook bij deformatie de kerk als de zijne blijft erkennen, toornt Hij zozeer over haar zonden en afval. Zijn trouw jegens haar betekent dan, dat Hij haar zonden bezoekt en haar de rechten van het verbond bedient in vloek en wraak (vgl. Lev. 26 en Deut. 28). Zoals er onder het Oude Verbond in dat geval vele doden vielen, zo gebeurt dat ook tijdens het Nieuwe Testament; zij het niet in schaduwachtige vorm maar naar de werkelijkheid van Christus. Denk daarbij aan wat hierover in het eerste deel gezegd is. Ook in de eerste vijftien eeuwen van de nieuwtestamentische kerkgeschiedenis heeft Hij dat gedaan: de waarheid daarvan zal op de jongste dag nader blijken en gezien worden. Maar toch: zolang er uit de ontrouwe kerk nog geen valse Roomse Kerk ontstaan was, zolang bleef het kerk van Christus, verbondsvolk des HEEREN.

8.4 Wat Gods trouw betekent voor de kinderen in een ontrouwe kerk.

In de eerste plaats was Gods trouw van levensbelang voor alle kinderen der kerk. Calvijn heeft wat dit betreft gewezen op de kracht van het gebleven verbond, waarbij hij met name verwijst naar Ezech. 16:20.
We citeren uit zijn Institutie, IV.II. 11 (vert. dr. A. Sizoo):

"Met de Joden had God eenmaal zijn verbond gesloten; dit verbond hield meer stand, doordat het steunde op zijn eigen kracht en daarmee streed tegen de goddeloosheid, dan dat het door hen bewaard werd. Het verbond des Heren bleef dus onder hen door de zekerheid en standvastigheid van Gods goedheid, en zijn trouw kon door hun trouweloosheid niet uitgewist worden, en de besnijdenis kon door hun onreine handen niet zo ontheiligd worden, of tegelijkertijd was ze toch het ware teken en sacrament van dat verbond. Daarom noemde de Here, die kinderen die hun geboren werden, de zijne (Ezech. 16:20), die zonder zijn bijzondere zegen tot Hem in geen betrekking zouden gestaan hebben. Zo heeft Hij ook, daar Hij zijn verbond in Frankrijk, Italië, Duitsland, Spanje en Engeland heeft in bewaring gegeven, toen die landen door de tyrannie van de antichrist onderdrukt zijn, opdat zijn verbond onschendbaar zou blijven, in de eerste plaats zijn Doop daar bewaard, het getuigenis des verbonds, die, door zijn mond geheiligd, in spijt van de goddeloosheid der mensen, zijn kracht behoudt; vervolgens heeft Hij door zijn voorzienigheid bewerkt, dat ook andere overblijfselen bleven bestaan, opdat de kerk niet geheel ten onder zou gaan. En evenals gebouwen dikwijls zo verwoest worden, dat de fundamenten en de bouwvallen blijven, zo heeft Hij niet geduld, dat zijn kerk of tot het fundament toe werd omvergeworpen, of met de bodem gelijkgemaakt, hoewel Hij, om de ondankbaarheid der mensen, die zijn Woord veracht hadden, te straffen, een vreselijke schokking en verwoesting heeft laten plaats vinden, maar Hij heeft gewild, dat ook na de vernieling een halfingestort gebouw overbleef."

Het feit, dat de HEERE vóór de Grote Reformatie in de gedeformeerde kerk zijn verbond heeft bewaard, betekende dus onder meer, dat van alle in haar geboren en gedoopte kinderen gold, dat zij in Christus geheiligd waren. Bedenk in dit verband ook hoe Christus, volgens Marcus 10:16, de kinderen van het merendeels ontrouwe bondsvolk van zijn dagen op aarde heeft omhelsd, de handen opgelegd en gezegend. Daarom: de kinderen die in de tijd van kerkdeformatie vóór de Reformatie gestorven zijn vóórdat zij Gods beloften in ongeloof hadden kunnen verwerpen, zijn behouden geworden. Hoeveel miljoenen zullen er dat in die eeuwen van grote kindersterfte niet geweest zijn?!

8.5 Gods trouw jegens de volwassenen in een ontrouwe kerk "wier hart den HEERE volkomen was toegewijd".

In de tweede plaats de ouderen in de kerk.
Al hebben vele generaties van hen in dwaling verkeerd: de crisis was - althans voor de gehele kerk - nog niet gekomen vóór de Grote Reformatie. Vele eenvoudige kerkleden hebben daarom wel in onwetendheid gezondigd (vgl. 1 Tim. 1:13). Ondanks de zonden van de kerk, waaraan zij deel hadden, heeft de Here Zich zeker over hen ontfermd. Want alle eeuwen door zijn er kerkleden geweest, die de HEERE oprecht hebben liefgehad en die soms hun leven hebben gegeven in dienst van de Heiland. Hoewel zij misschien ook wel gestorven heiligen hebben aangeroepen, vele malen de mis hebben bijgewoond, de paus hebben beschouwd als de opvolger van Petrus en dergelijke dingen hebben gedaan, zullen vele kerkleden uit die eeuwen van kerkverval toch vergeving ontvangen en met de schare die niemand tellen kan, juichen voor Gods troon, omdat zij hun gewaden ondanks alles toch gewassen hebben in het bloed van het Lam (Openb. 7:9-17). Staat er zo ook niet van koning Asa, dat, hoewel de offerhoogten niet verdwenen, zijn hart, zolang hij leefde, "den HEERE volkomen was toegewijd" (1 Kon. 15:14, 2 Kron. 15:17)? Ook in de duistere middeleeuwen zijn er in de kerk ongetwijfeld oprechte vromen geweest, wier hart den HEERE volkomen was toegewijd.

8.6 Gods trouw in de verlossing uit velerlei dwaling en ketterij.

In de derde plaats moet men ook niet vergeten hoe menigmaal Christus zijn kerk in de eerste vijftien eeuwen van haar nieuwtestamentisch

bestaan ondanks haar zonden toch heeft verlost en gered uit velerlei dwaling en afval. Vanwege doel en strekking van dit geschrift viel in het voorgaande alle nadruk op de ontrouw en dwaling van de kerk, maar dit neemt natuurlijk niet weg, dat er ook veel trouw en goeds was. Zo is het bijvoorbeeld een groot wonder van Gods genade geweest en een blijk van Christus' kerkbewarende trouw, dat, terwijl er reeds in de eerste eeuwen zoveel dwaling was en met name in de exegese van de Heilige Schrift de wonderlijkste exemplarische en allegorische uitleggingen gangbaar waren, toch allerlei ketterijen over God en de drieëenheid krachtig zijn weerlegd en afgesneden. En zo zou er nog veel meer te noemen zijn. Ook daarin zien we, dat Christus, zelfs ook in de meest duistere middeleeuwen, toch zijn kerk heeft bewaard.

8.7 Door de ontrouw meer mensen verloren gegaan dan desondanks behouden.

Maar met dit alles willen of kunnen we natuurlijk volstrekt niet de ontrouw en zonden goedpraten of vergoelijken. Want reken ook maar, dat er heel wat meer kerkmensen tengevolge van de ontrouw van de kerk zijn verloren gegaan dan er desondanks zijn behouden geworden! Immers, de Heilige Geest werkt het geloof in de harten door de verkondiging van het heilig evangelie en sterkt het door het gebruik van de sacramenten (Heid.Cat., antw. 65). Wanneer daarom Gods Woord en de sacramenten niet zuiver worden bediend, en de tucht niet overeenkomstig Gods gebod wordt gehandhaafd, zullen vele kerkleden de ingevingen van hun boze hart volgen en ongewaarschuwd en onbestraft voor zichzelf leven en goddeloosheid bedrijven en zo afvallen van de levende God en voor eeuwig verloren gaan. Aldus zullen vele kinderen des koninkrijks buitengeworpen worden (Matth. 8:12) en zijn het slechts weinigen die behouden worden (Luc. 13: 23-24, Matth. 7:14).

8.8 De beslissende betekenis van de Reformatie.

Vooral echter willen we hier waarschuwen tegen het gelijkstellen van de tijd vóór de Grote Reformatie met die daarnà.
Wat vóór de Reformatie in vele gevallen nog wèl vergeeflijk was, dat is dat daarna beslist niét meer. Christus zond in de zestiende eeuw profeten en wijzen en schriftgeleerden om zijn vervallen kerk tot bekering op te roepen. Toen zij de ontrouw en valse leer weerlegden en bestraften kwam heel de kerk tenslotte voor de keus te staan. Zij die zich toen hebben verhard, hebben daarmee de maat volgemaakt. Het overtuigingswerk van de Heilige Geest heeft ook in die tijden de kerkleden tot erkentenis der waarheid gebracht, waardoor zij die zich verhardden, vervielen tot een opzettelijk zondigen (Hebr. 10:26). Wie bijvoorbeeld vóór die tijd Maria aanriep en de mis bijwoonde, die wist meestal niet beter (natuurlijk was dat altijd een schuldige onwetendheid, maar toch: het was onwetendheid). Maar wie dat deed nàdat het getuigenis van de reformatoren en anderen tot hem gekomen was, die wist wèl beter. En daarom was zijn zonde veel en veel groter (vgl. Lucas 12:47-48). Door wat nu opzettelijke zonde geworden was, hebben zij die zich in de kerk verhardden, de maat volgemaakt. Toen zijn zij tot valse kerk geworden, hetgeen inhoudt, dat zij met hun ongelovig nageslacht uit Gods verbond en gemeente zijn uitgeroeid. De Grote Reformatie is daarom van beslissende betekenis geweest voor hen die tot valse kerk werden. Hun rechtspositie is fundamenteel gewijzigd.
Van bondelingen werden zij tot niet-bondelingen, van kerkleden tot niet-kerk-leden.

8.9 De gevolgen van de beslissing voor de rechtspositie van kinderen e.a.

Dit betekent concreet, dat wij van geen enkel kind dat sterft in de valse Roomse Kerk ooit mogen geloven, dat het behouden is. Immers zo'n kind behoort niet tot het verbondsvolk en heeft Gods belofte niet in geloof kunnen aannemen. Vóór de Grote Reformatie waren zulke kinderen in de kerk behouden omdat hun Gods verbondsbelofte toekwam en zij die nog niet door eigen ongeloof hadden kunnen verwerpen (vgl. Dordtse Leerregels, I, art. 17).

Maar ná de Reformatie kwamen hun die beloften als niet-bondelingen niet meer toe. (Zij werden daarom ook ten onrechte gedoopt. Hoewel de doop steeds evangelie-bediening in een plaatje blijft en een verzekering van de waarachtigheid van de beloften van het evangelie, waarom ze ook niet behoeft te worden overgedaan als men later tot geloof komt en zich bij de kerk voegt.)
Daarom mag niemand van de jonggestorven kinderen in de valse Roomse Kerk na de Reformatie zeggen, dat zij behouden zijn omdat zij gedoopt werden.
Want zij hebben de in hun doop betekende en verzegelde belofte van God niet door het geloof kunnen aannemen.
Let goed op dit verschil tussen verwerpen en aannemen.
Een kerklid moet niet verwerpen wat hij in Christus HEEFT.
Maar iemand van buiten de kerk moet eerst de belofte van het evangelie door het geloof aannemen. Anders gezegd: een kerklid moet oppassen door ongeloof niet kwijt te raken wat hij HEEFT, maar een niet-kerklid moet in de weg van geloof nog verkrijgen wat hij NIET HEEFT.
In het geval van kleine kinderen, geestelijk onvolwaardigen of gestoorden en dergelijken - die (nog) niet zelfstandig kunnen geloven - is dat van beslissend belang. Aangezien Gods verbond bepalend is, en niet het geloof of ongeloof van de ouders, noch een beweerd of verondersteld geloof of geloofskiem in die kleine kinderen e.a., daarom zijn zulke kerkleden behouden als zij sterven, maar hebben wij voor niet-kerkleden in het overeenkomstige geval geen enkele grond om te zeggen, dat zij behouden zijn.
Indien ergens dan blijkt hier toch wel de ingrijpende ernst van de Reformatie !

8.10 De gevolgen van de beslissing voor de volwassenen.

Wat hierbij geldt ten aanzien van de kleine kinderen, geldt tot op zekere hoogte ook voor de volwassenen. Natuurlijk is het zo, dat de deformatie van de kerk velen binnen de kerk tot ongeloof en goddeloosheid heeft gebracht. Zulke mensen zijn niet behouden geworden omdat zij wegens de tuchteloosheid van de kerk tot hun dood toe als leden van de kerk hebben kunnen voortleven: de kerk maakt beslist niet zalig. Maar toch: tijdens de eeuwen van kerkdeformatie voordat de Reformatie kwam zijn er stellig ook vele kerkleden geweest, wier hart, evenals dat van koning Asa, den HEERE volkomen was toegewijd. Ook al hebben zij tijdens hun leven door schuldige onwetendheid deel genomen in de zonden van de kerk - ook dié zonden werden hun om Jezus' wil niet toegerekend. Want als leden van de kerk, voor welke Christus zijn bloed heeft gestort, zijn zij behouden geworden. En daarin blijkt Góds trouw !
Voor wie echter geen leden van de kerk zijn maar van de valse kerk, is hun eventuele onwetendheid er echter juist de oorzaak van, dat zij zich niet bekeren en tot geloof komen en zich voegen bij de ware kerk.
Bij zulke mensen ligt het dus ongeveer gelijk als bij de heidenen tot wie het evangelie helemaal niet kwam en die daarom eveneens door hun onwetendheid zich nooit voegen bij het Sion dat behouden wordt.
Wie zich hieraan ergert, neemt aanstoot aan Gods vrijmachtige verkiezing en verwerping.

8.11 Onwetendheid verandert niets aan de beslissing: Christus vergadert zijn kerk nog wel UIT maar nooit meer IN de valse kerk.

Het is dus in ieder geval zo, dat de volwassenen in de valse Roomse Kerk nooit meer een beroep kunnen doen op hun onwetendheid. Want de Heilige Geest heeft in de Grote Reformatie zijn overtuigingswerk verricht en heel de kerk tot erkentenis der waarheid gebracht. De mensen van de valse kerk staan met hun kinderen buiten het verbond van God en zolang zij zich niet bekeren en zich voegen bij de ware kerk, worden zij er ook niet weer in opgenomen.
Diegenen, die ten tijde van het overtuigingswerk van Gods Geest zó weinig kerkelijk meeleefden, dat zij ondanks alles als ònwetenden in de valse kerk terechtkwamen, zullen daarmee toch nooit dat werk van Gods Geest, dat in hun dagen rond hen heen plaats vond, kunnen ontkennen. Juist wegens hun ònwetendheid trof hun in dit geval dan ook persoonlijk de verbondswraak des HEEREN.
Indien er binnen de valse Roomse Kerk oprechte gelovigen komen, zal de Here als de Goede Herder hun ontferming bewijzen door hen uit de valse kerk uit te leiden en te brengen tot de ware kerk, dat is: de kudde van de negen en negentig andere schapen; 1 Tim.1:13-16, Joh.10:1-8, Matth.18:12-14.

Het verbond Gods gaat binnen de kerk door in de lijn der geslachten. Maar daar waar het verbroken wordt, doordat men zich in bondsbreuk aan de kerk onttrekt of over gaat naar de valse kerk, breekt de lijn af. Evenmin als de Ismaëlieten of de Edomieten bondelingen waren, evenmin zijn de leden van de valse Roomse Kerk dat. Dat is de beslissende betekenis van de Reformatie geweest, ook in de lijn der geslachten.

8.12 Valse profetie gemaakt van Calvijns woorden.

Calvijns woorden in zijn Institutie IV.II.11, hierboven geciteerd, mogen dus nooit op de valse Roomse Kerk van ná de Reformatie worden toegepast. Dat wordt wel veel gedaan, maar dat is dan niets minder dan valse profetie en verloochening van het kerkbewarende en -verlossende werk des Heren.

9. DE GROTE REFORMATIE.

9.1 Ook bij de Grote Reformatie waren er perioden en tijdstippen.

Volgens vele jaartallenboekjes vond de Grote Reformatie plaats in het jaar 1517. Zelfs de dag weet men te noemen, namelijk 31 oktober, "Hervormingsdag", de dag dat Luther om 12 uur 's middags zijn 95 stellingen op de hoofddeur van de Slotkerk te Wittenberg nagelde.
Dit is echter in elk opzicht onjuist.
Zoals er in de eerste eeuw tijden en gelegenheden waren voor het herstel van het koningschap voor Israël (Hand. 1:7), zo was het ook bij de Grote Reformatie. Het is een scheve voorstelling van zaken wanneer men voorgeeft, dat de Reformatie in heel de wereld van de ene op de andere dag tot stand is gekomen, en dat alle kerken onder de roomse hiërarchie in één jaar tegelijk tot valse Roomse Kerk zijn geworden. Over de gehele wereld bezien is de Grote Reformatie veeleer een proces geweest dat vele tientallen jaren heeft geduurd. Want als in de ene plaats de Reformatie plaatsvond dan was het in de andere plaats nog niet zover. En zeker was er groot tijdsverschil indien we letten op de verschillende landen. De communicatiemiddelen waren in die tijd niet te vergelijken met die van thans. Wanneer in de hoofdsteden de beslissing reeds gevallen was, dan was de Reformatie nog lang niet doorgedrongen tot alle achteraf-plaatsjes op het platteland. Wat de roomse hiërarchie betreft viel de definitieve beslissing pas met het concilie van Trente (1545-1563). Wanneer men de vergadering in Emden 1571 niet meetelt, werd de eerste provinciale synode van de Gereformeerde Kerken in de noordelijke Nederlanden pas gehouden op 15 juni 1574 te Dordrecht, en de eerste nationale synode van 3-18 juni 1578 eveneens te Dordrecht. De tachtigjarige oorlog (1568-1648) was toen pas 10 jaren oud.
Indien men de Reformatie in de Nederlanden zou willen beschrijven, zou men van plaats tot plaats moeten nagaan gedurende welke tijd en hoe aldaar het getuigenis uitging en op welk tijdstip de definitieve beslissing viel. Dat is, zeker na zoveel tijd, geen gemakkelijke, zo niet een onmogelijke taak.
In ieder geval moet men beseffen dat het zo was, dat wanneer op de ene plaats de Reformatie had plaatsgevonden, en daar een ware Gereformeerde Kerk stond tegenover een valse Roomse Kerk (indien die er nog was tenminste), op een andere plaats de beslissing dikwijls nog niet gevallen was. Plaatselijk is er dus wel sprake van een tijdstip en een jaartal, waarop de Reformatie plaatsvond, maar landelijk niet; en zeker niet over de gehele wereld gerekend.
Wat 31 oktober 1517 betreft: dit was voor Luther hoogstens een belangrijke datum in zijn publieke strijd tegen de valse leer en ontrouw binnen de gedeformeerde kerk. De dag, waarop hij volgens de overlevering voor de Rijksdag te Worms uitriep: "Hier sta ik; ik kan niet anders; God helpe mij!", was van veel beslissender betekenis.
Want daarin herkennen wij hetzelfde criterium als in Hand. 4:19-20 en 5:29, namelijk het moment, waarop de beslissing viel om Gode meer gehoorzaam te zijn dan de mensen.

9.2 Uitkijken met zogenaamde "voorlopers der Hervorming".

In veel kerkgeschiedenisboeken worden "voorlopers der Hervorming" genoemd. Men heeft dan het oog op mensen als John Wyclif, Johannes Hus en Wessel Gansfort. Zij hadden op verschillende punten oog voor de gebreken der kerk en bestreden die ook, zonder dat zij over heel de linie de valse leer en ontrouw onderkenden. Vooral echter kwamen zij niet los van de mystiek. Zo beschouwde Wyclif de kerk als de onzichtbare gemeenschap van de gepredestineerden en bleef Hus een aanhanger van de transsubstantiatieleer. Deze "voorlopers" waren meer geleerden, die een dichter bij de Schrift aansluitende leer ontwikkelden, dan dat zij echt profetisch getuigden tegen de valse leer en de ontrouw in de kerk.
De mystiek legt altijd het waarlijk profetisch getuigenis lam.
Bij de volgelingen van Wyclif in Engeland - de Lollarden - en die van Hus in Bohemen - de Hussieten, onderling nog weer verdeeld in verschillende groepen - speelden sociaal-economische en politiek-nationalistische motieven een grote rol. Hun afscheiding droeg geen reformatorisch maar een sektarisch karakter.

9.3 "Goede voorzichtigheid" geboden.

Het is gevaarlijk om allen die op bepaalde punten de roomse dwaalleer onderkenden, als "voorlopers" of medestanders van de Reformatie te beschouwen. Denk in dit verband maar aan een man als Erasmus, de vader van de humanistische richting, en aan de verschillende soorten Wederdopers. Hoewel zij op het eerste gezicht zoveel gemeenschappelijk hadden met de Reformatie, heeft de historie bewezen welk een groot gevaar juist zij voor de kerk hebben betekend. Vooral de Dopersen waren hier in Nederland zeer sterk vertegenwoordigd. Toen de Reformatie in ons land zich doorzette, hebben vele Dopersen en humanistisch georiënteerden zich bij de Gereformeerde Kerken gevoegd. In het vervolg van de kerkgeschiedenis zal blijken, dat de rationalistisch-humanistische en mystiek-doperse invloeden grote moeiten en nieuw verval binnen de Gereformeerde Kerken hebben veroorzaakt. Natuurlijk wil hiermee niet gezegd zijn, dat met name vele Dopersen die zich bij de kerk voegden, zich niet echt bekeerd hadden van hun dwalingen. Integendeel, velen van hen waren dwalende schapen, die door de Goede Herder werden terecht gebracht. Maar toch hebben velen door de overeenkomst op diverse punten zich laten verleiden om de verschillen minder belangrijk te achten.
In ieder geval zien we hier toch, dat bij de uittocht van de Gereformeerden uit het Egypte van de valse Roomse Kerk (vgl. Openb. 11:8), ook een menigte van allerlei slag is meegetrokken, zoals eens met de Israëlieten; Exodus 12:38.
Datzelfde zien we trouwens bij elke Reformatie geschieden.
Het "gemengd volk" dat met Israël uittrok uit Egypte, heeft stellig grote invloed ten kwade op de Israëlieten uitgeoefend (vgl. Num. 11:4, Lev. 24:10, Amos 5:25-26). Zo is het ook geweest met vele humanistische intellectuelen en Dopersen van afkomst, die in ons land per slot van rekening maar met de Reformatie zijn meegegaan.
Overigens zijn de Dopersen als typische scheurkerken in ons land blijven bestaan; vaak onderling weer verdeeld. De tegenwoordige Doopsgezinde Broederschap is, hoewel thans overwegend vrijzinnig, hun historische voortzetting. Daarnaast zijn de Baptisten Gemeenten ontstaan en diverse andere als dopers te kwalificeren groepen (Zevendedags-Baptisten, Zevendedags-Adventisten, Pinkstergemeenten e.a.). In de tijd van de Grote Reformatie waren er ook vele van dergelijke groepen. Het overgrote deel daarvan is in de loop der tijd in het niet verdwenen, maar er werden ook steeds weer nieuwe gevormd. Het gaat meestal om mensen die zich dicht bij de Bijbel willen aansluiten en vroom willen leven, en die zich daarom afscheiden van de kerk of van de valse kerk. Met reformatie heeft dit nooit iets te maken. Het zijn altijd mensen die hypostolisch-doen, die zich onttrekken aan wat de HEERE waarlijk vraagt, en daarom in eigenwilligheid hun eigen wegen kiezen en volgen. Maar oppervlakkig bezien lijkt hun scheurmakingsactie dikwijls heel veel op de afscheiding

van de valse kerk door de Gereformeerden. In de tijd van de Grote Reformatie werden de Gereformeerden daarom vaak op één hoop geworpen met de Wederdopers. Voor Calvijn was dit ook de aanleiding tot het schrijven van zijn Institutie. En De Brès stelde mede daarom de Geloofsbelijdenis op, waarin we deze woorden vinden:

"Wij geloven, dat men wel naarstiglijk en met goede voorzichtigheid, uit het Woord Gods, behoort te onderscheiden, welke de ware kerk zij; aangezien dat alle sekten, die heden ten dage in de wereld zijn, zich met de naam der kerk bedekken." (art. 29 N.G.B.).

"Waar de Here zijn kerk bouwt, daar zet de duivel er zijn kapelletje tegenover", heeft Luther eens ongeveer gezegd. En ook dit: "De duivel is de aap van God".

Maar alle boze aanslagen hebben toch niet kunnen verhinderen, dat Christus in de Grote Reformatie zijn kerk heeft vergaderd, beschermd en onderhouden. Hij heeft uit de Stad des HEEREN uitgeroeid alle bedrijvers van ongerechtigheid (Ps. 101:8), doch een overblijfsel naar de verkiezing der genade in het leven behouden (Rom. 11:5). Die rest vormde in Nederland de Gereformeerde Kerken. En zij alleen waren daarna het verbondsvolk des HEEREN in Nederland.

"Dit werk is door Gods alvermogen,
door 's HEEREN hand alleen geschied.
Het is een wonder in onz' ogen:
wij zien het, maar doorgronden 't niet."
(Psalm 118 vers 11b berijmd)

II. VAN DE REFORMATIE T/M DE AFSCHEIDING

1. DE VREDE VAN HET BEGIN.

Eén van de grootste wonderen in de geschiedenis van de mensheid is geweest het ontstaan van het doorzicht en inzicht in de rechte leer der zaligheid bij de Gereformeerden in de zestiende eeuw.
Hoe ontzaglijk en alomvattend was immers de verwording en de duisternis tengevolge van de valse leer en ontrouw in de christelijke kerk. Ook de geloofsmoed om te breken met zoveel verkeerde kerkelijke praktijken en om het totaal anders te gaan doen is buitengewoon groot geweest. Wij kunnen ons daarvan maar nauwelijks een voorstelling vormen. Niet het doorstaan van de vervolgingen en het aanvaarden van de marteldood zijn het meest bewonderenswaardig geweest, maar de overwinning van consciëntiebinding en valse leringen. Dat heeft velen zozeer in geestdrift ontstoken, dat zij er met recht voor door het vuur zijn gegaan. Het is dit geloof, dat de wereld heeft overwonnen en een geheel nieuwe tijd in de geschiedenis heeft ingeluid. Dit wonder is niet het werk van mensen geweest maar dit was het werk des HEEREN door zijn Woord en Geest.
Dikwijls worden hierbij alleen de namen van de grote reformatoren genoemd, zoals Luther, Zwingli en Calvijn. Maar het zijn toch overwegend geen aanzienlijke en geleerde maar eenvoudige mensen geweest door wie dit in de Nederlanden plaatsvond. Onder degenen die vanuit de verborgen Gereformeerde Kerken optreden als voorgangers, vindt men tijdens de Hagepreken mensen als: Gelein Jansz. d' Hoorne, schrijnwerker, knopdraaijer, kuiper van beroep; Adriaan Jeroensz. Obry, schoenmaker, door Alva spottend bijgenaamd "Dr. Leest"; Sampsom de Moreijs, timmerman; Pieter Gabriël de Vlaming, een gevluchte en gehuwde monnik; Jan Arendszoon, de mandemaker (Dr. G.J. Vos Azn. in "Geschiedenis der Vaderlandsche Kerk, blz. 79/80). En de meeste martelaren waren ook eenvoudige en ongestudeerde mensen.
Zo ontstonden op vele plaatsen Gereformeerde Kerken met ouderlingen en diakenen en veelal eigen herders en leraars, tezamen in elke plaats vormend een consistorie of raad der kerk (art. 30 N.G.B.).
Eén van die herders en leraars was Guido de Brès, die in 1561 de Nederlandse Geloofsbelijdenis opstelde en in 1567 de marteldood stierf.
In deze Gereformeerde Kerken - meestal "onder het kruis", d.w.z. door de overheid vervolgd - was het overwegend echt goed. Want wie zich afscheidde van de valse Roomse Kerk en zich voegde bij de ware Gereformeerde Kerk, deed dat in het geloof, zoals art. 28 N.G.B. zegt: "ook ofschoon het zo ware, dat de Magistraten en plakkaten der Prinsen daartegen waren, en dat de dood of enige lichamelijke straf daaraan hing". Natuurlijk waren er ook toen wel hypocrieten en kwamen er ook grove zonden en ketterijen voor. Slechte mensen en wargeesten, valse broeders en veel "gemengd volk" hebben juist in het begin erg veel moeiten veroorzaakt. Maar daarbij werd naar het Woord Gods de kerkelijke tucht geoefend (art. 32 N.G.B.), het evangelie zuiver gepredikt en de sacramenten rein bediend overeenkomstig de merktekenen van de ware kerk (art. 29 N.G.B.). Ondanks alle druk en vervolging had de Gereformeerde Kerk daarom vrede. De vrede met God in Christus, waarvan de apostel in Phil. 4:7 zegt, dat zij alle verstand te boven gaat.

De verbondswraak des HEEREN was gekomen over de gedeformeerde kerk, maar de Gereformeerden waren bewaard naar de verkiezing der genade. Over hen deed de HEERE zijn aangezicht lichten en gaf hun VREDE. Hoe paradoxaal het ook klinken moge, zij konden zingen met de later aldus berijmde Psalm 85:

"Gij hebt uw land, o HEER, die gunst betoond,
dat Jakobs zaad opnieuw in vrijheid woont.
De schuld uws volks hebt G' uit uw boek gedaan,
ook ziet Gij geen van hunne zonden aan.
Gij vindt in gunst en niet in wraak uw lust,
de hitte van uw gramschap is geblust.
O heilrijk God, weer verder ons verdriet,
keer af uw wraak en doe uw toorn te niet!"

2. DE KWADE INVLOED VAN DE POLITIEK.

Aanvankelijk zijn in ons land dus door individuele afscheiding van de Roomse Kerk overal (geheime) gemeenten ontstaan, die zichzelf naar schriftuurlijke regel ouderlingen en diakenen kozen. Zoals bekend, fungeerden keizer Karel V en koning Filips II als handlangers van de valse Roomse Kerk. Hierdoor betrok de hoge overheid de zaak der kerk in haar politiek en liet zij de burgers niet vrij om God te dienen naar zijn Woord, maar ging zij over tot vervolging van de ware kerk. Uit de vaderlandse geschiedenis weet men hoe dit leidde tot de tachtigjarige oorlog en de afzwering van Filips II in 1581.
Prins Willem I was een voorstander van vrijheid van Godsdienst.
En art. 13 van de Unie van Utrecht bepaalde:

"dat een yder particulier in sijn religie vrij sal moegen blijven ende dat men nyemant ter cause van de religie sal moegen achterhaelen ofte ondersoucken".

Maar in de met veel pijn en moeite aan het Spaanse juk ontworstelde provincies werden de zetels in Staten en Raden steeds meer bezet door Gereformeerden. Men kan zich ook wel voorstellen dat, waar de strijd ten diepste ging tegen de vervolging door de valse Roomse Kerk, de roomse magistraten en overheidspersonen niet helemaal vertrouwd werden (en vaak terecht). Reeds ten tijde van de Pacificatie van Gent in 1576 werd de gereformeerde religie in Holland en Zeeland als de heersende erkend. Wat dit betekende wordt duidelijk als men nagaat, dat in Amsterdam de roomse magistraat en dé roomse geestelijken buiten de stad werden gezet. We zien hier dus de oorsprong van de latere regel, dat iemand die een functie als overheidspersoon wilde bekleden, Gereformeerd moest zijn. Uit vleselijke reactie werd aldus ook in de bevrijde Nederlanden op verkeerde wijze de godsdienst in de politiek betrokken. Dit bleef ook niet beperkt tot bepalingen ten aanzien van de vereisten voor overheidspersonen. Het was bepaald niet zo, dat het volk in de bevrijde provincies overwegend Gereformeerd was. Zelfs in de provincie Holland schatte men nog in 1587 het aantal Gereformeerden op niet meer dan een tiende deel van de bevolking. De volgende stap was nu, dat de gereformeerde overheden het als hun taak gingen zien om de Reformatie te bevorderen in het gebied waarover zij de zeggenschap hadden verkregen. Hoe dat ging lezen we bijvoorbeeld in het boek "Van Strijd en Overwinning" van dr. L.H. Wagenaar, blz. 78:

"Een met overheidsgezag bekleed kerkelijk Inspector kwam (n.l. op een plaats waar de Reformatie nog niet geweest was, P.d.V.) en werd verwelkomd door de Schout en door de "liefhebbers der Gereformeerde religie". Eerst moest de koster voorkomen en kreeg bevel om in plaats van langer afgodisch met de klok te kleppen, plechtig te luiden, zoals alom in de "Gereformeerde plaatsen" geschiedde. Dan moest de schoolmeester beloven, dat hij de jonge jeugd de Catechismus zou inplanten en psalmen leren zingen; vervolgens verschenen de kerkmeesters en werd "de tempel gezuiverd". Er werden "diakonieblokken" gezet, doopboeken aangelegd, verordeningen gesteld op 't trouwen en 't begraven. Zo mogelijk werd voorts - als de oude pastoor geweigerd had, zich door de classis te laten

examineren of reeds was ontweken - een Dienaar ontboden, die een poos op proef kwam preken, om als "de liefhebbers der Gereformeerde religie" hem begeerden, er te worden bevestigd. De "weem" of pastorie werd hem tot woning aangeboden en het tractement vastgesteld. Zo werd dorp bij dorp, dat niet uit eigen beweging reformatie zocht, van overheidswege gereformeerd...".

Op dergelijke wijze werd niet alleen op ongeestelijke manier de Reformatie doorgevoerd maar trok de overheid ook taken aan zich, die tot de regering der kerk behoren. Eeuwen lang behielden plaatselijke grootheden als ambachtsheren en dergelijke nog het recht om uit te maken welke dominee er zou beroepen worden etc. Provinciale en nationale synodes mochten alleen gehouden worden met goedkeuring van de hoge overheid. En in vele andere opzichten trok de overheid in kerkelijke zaken de zeggenschap aan zich. Uiteraard lieten de echte Gereformeerden zich dat niet allemaal voetstoots welgevallen. Zo ontstond er meer en meer een tegenstelling tussen "politieken" en "kerkelijken". Deze tegenstelling groeide steeds meer uit tot een andere, namelijk die tussen "rekkelijken" en "preciezen". Want zoals te begrijpen is, stroomden op deze manier de Gereformeerde Kerken vol met mensen, die niet oprecht bekeerd waren. Dikwijls kwam dat ook tot uitdrukking in hun leer en/of leven. Krachtens Gods Woord moest in dat geval de Gereformeerde Kerk daarover de kerkelijke tucht oefenen. Het spreekt vanzelf, dat die meelopers en hypocrieten dat ervoeren als een ondraaglijke tyrannie. Vooral de vele "rijken en edelen" die op deze manier met de Reformatie waren meegegaan, voelden dit zo aan. Men denke zich in: daar zul je bijvoorbeeld 's zondags geen zin hebben om naar de kerk te gaan en met wijntje en Trijntje de bloemetjes eens willen buitenzetten - en dan kerkelijk vermaand worden en gevaar lopen onder censuur te komen, waardoor je dan ook nog eens je voordelige regentenbaan kwijt raakt! En dat door mensen, over wie jij denkt als regent het nodige te zeggen te hebben!

Volgens vele "politieken", die niet bereid waren om naar het pijpen van het consistorie te dansen, moest de kerk het daarom niet zo "precies" nemen met de kerkelijke tucht en meer "rekkelijk" zijn ten aanzien van leer en leven.

Begrijpelijk ook, dat men die "rekkelijken" niet alleen onder de regenten vond maar eveneens onder het volk, dat uiteindelijk dan wel in meerderheid Gereformeerd was geworden, maar zeker niet altijd van harte. En dit is iets dat in de geslachten heeft doorgewerkt: in de zeventiende eeuw horen we vele "precieze" predikanten klacht op klacht uiten over de soms verregaande tuchteloosheid en wereldgelijkvormigheid onder het gereformeerde kerkvolk. Aldus zijn het politieke factoren geweest, die in de zojuist gereformeerde kerken de aanzet hebben gegeven tot nieuw kerkelijk verval en bederf. Helaas moet het gezegd worden, dat de Gereformeerden zich in het begin - en ook later - de politieke steun ook maar al te zeer hebben laten welgevallen. De overheden werden geroemd als "de voedsterheren" der kerk.

Eén van de weinigen die tegen deze reformatie van overheidswege, althans aanvankelijk, hebben gewaarschuwd, is prins Willem I geweest. Maar hij deed dit ook al niet zozeer wegens religieuze als wel om politieke redenen. Immers een van overheidswege doorgevoerde Reformatie in het Noorden was nu niet bepaald geschikt om de meer roomsgezinde provincies in het Zuiden te bewegen tot een gezamenlijke strijd voor vrijheid van Godsdienst. De Jehu's-ijver van vele Gereformeerden is daarom niet alleen het begin van een nieuwe afval geweest, maar heeft ook niet weinig bijgedragen tot het verloren gaan van de zuidelijke Nederlanden, en is daardoor indirekt mede verantwoordelijk voor de uitroeiing van de kerk in het Zuiden.

3. DE STRIJD TEGEN DE REMONSTRANTEN.

3.1 De kerkelijk-politieke toestand waaruit het remonstrantisme opkwam.

Een onchristelijk leven leidt vroeg of laat ook tot een onchristelijke leer. De mensen die, naar de Remonstrantie van 1610, onder de naam "Remonstranten" de geschiedenis zijn ingegaan, waren voorstanders van een gereformeerde volkskerk onder leiding van de overheid, met daarin een grote mate van tolerantie of verdraagzaamheid jegens enigszins afwijkende gevoelens en een wat minder precieze levenspraktijk.
Het laat zich ook wel verstaan, dat als men heel het volk in de kerk wil verenigen, men zich in kerkregering en leer zal moeten aanpassen en een "grootste-gemene-deler-evangelie" zal moeten ontwikkelen.
De HEERE verkiest onder het Nieuwe Testament echter niet meer een gehele natie als zijn volk, zoals in de bedeling der schaduwen het volk Israël, maar Hij verkiest zijn kerk UIT vele stammen, talen en natiën. De politiek om in dit land de Gereformeerde Kerk tot de publieke of de volkskerk te verheffen was daarom in strijd met Gods Woord. Nederland was niet een nieuw soort Israël. En de strijd met Spanje was niet te vergelijken met de oorlogen die het oude bondsvolk voerde met de verschillende heidense machten. En de prinsen en overheden alhier mochten zich niet gelijkstellen met de theocratische koningen en vorsten van de Israëlieten. Toch heeft deze verkeerde exemplarische opvatting eeuwenlang de prediking in ons land beïnvloed. Want ook na de veroordeling van de Remonstranten door de synode van Dordrecht 1618-19 bleven deze gedachten leven in de kerken en bleef de overheidsinvloed in kerkelijke zaken veelszins gehandhaafd.

3.2 De listige valse leer van de Remonstranten.

De manier waarop de Remonstranten zich aanpasten, ging zover, dat daardoor niets meer overbleef van het evangelie van de vrije genade. Er waren er onder hen die de erfzonde loochenden; velen van hen leerden een algemeen verbond (d.w.z. dat alle mensen - zeker hier in Nederland - bondelingen waren); en hun prediking werd tot een oppervlakkig moralisme. Omdat zij op die manier het volk vooral wilden vermanen tot de christelijke zeden, ergerden zij zich in het bijzonder aan de gereformeerde leer over verkiezing en verwerping. Het leek hun toe, dat, indien God reeds vóór de grondlegging der wereld uit het ganse menselijke geslacht een bepaald getal verkorenen tot de eeuwige zaligheid had voorbestemd en de anderen had verworpen, de basis voor hun prediking was aangetast. Hoe konden zij de mensen oproepen tot geloof en goede werken, als misschien de meesten van hen tòch verworpen waren. De verworpenen konden dan toch immers niet behouden worden al leefden zij nog zo braaf. En de verkorenen konden zo slecht leven als zij wilden omdat ze toch niet verloren konden gaan. De gereformeerde leer over verkiezing en verwerping scheen hun òfwel moedeloosheid en lijdelijkheid, òfwel zorgeloosheid en antinomianisme te brengen.
Nu was het echter zo, dat in die tijd de Gereformeerden in de kerk de overhand hadden, en dat de Heidelbergse Catechismus en de Nederlandse Geloofsbelijdenis golden als de formulieren van enigheid, waaraan allen gebonden waren. De Remonstranten konden dus wel op hun vingers uitrekenen, dat, indien zij openlijk de leer over verkiezing en verwerping (die onder meer in art. 16 N.G.B. duidelijk beleden wordt) verwierpen, zij als ketters zouden worden getroffen door de kerkelijke tucht.
Met enkele onvoorzichtige geestverwanten was dit ook al gebeurd. Daarom trachtten zij op allerlei manier hun ongereformeerde gevoelens te bedekken. In plaats van er rond voor uit te komen, dat zij van de gereformeerde leer over verkiezing en verwerping niets moesten hebben, ontwikkelden zij daarover een remonstrantse leer, die voor velen nauwelijks was te onderscheiden van de gereformeerde. Om te begrijpen hoe buitengewoon sluw zij hierbij te werk gingen moet men weten, dat er onder de Gereformeerden op het punt van de leer over verkiezing en verwerping verschil bestond tussen de zogenaamde Supralapsariërs en de

Infralapsariërs.
De Supralapsariërs (supra = boven, lapsus = val, nl. de zondeval) stelden, dat Gods besluit tot verkiezen en verwerpen had plaats gevonden nog vóór de mens geschapen en gevallen was. Al redenerend verwijderden zij zich zover van de Schrift, dat zij soms tot "harde uitdrukkingen" kwamen, zoals bijvoorbeeld: "dat de verworpenen noodzakelijk zondigen en verloren gaan" en "dat Christus aller heil niet wil" (dit waren uitspraken van prof. Maccovius uit Franeker).
De Infralapsariërs (infra = beneden, dus: "benedenvaldrijvers") waren van een minder "hoog" gevoelen; zij dreven de leer, dat God de mensen pas had verkoren en verworpen nà (beneden) de zondeval.
De Remonstranten maakten van dit verschil nu listig gebruik door zich vooral te keren tegen de "harde uitdrukkingen" van sommige Supralapsariërs en door wat zij zelf leerden voor te stellen als een derde mogelijkheid. Want zij op hun beurt stelden nu, dat God de mens pas verkoos, wanneer hij geloofde, of verwierp, wanneer hij ongelovig was. Zo werd de vraag dus: wie God nu van eeuwigheid had verkoren. Waren dat: mensen als zodanig (dat zeiden de Supralapsariërs), of gevallen mensen (dat zeiden de Infralapsariërs), dan wel gevallen doch weer tot geloof gekomen mensen (dat zeiden de Remonstranten)?
Wanneer men daarbij nu vasthield, dat het geloof Gods gave is (en dat deden ook de Remonstranten blijkens art. III van de Remonstrantie van 1610), wat was er dan anders aan de hand dan een theologisch meningsverschil, dat binnen de kerk des Heren best verdragen kon en moest worden?! En was het eigenlijk ook niet zo, dat de uitspraken van sommige Supralapsariërs eerder naar ketterij roken dan die van de Remonstranten?!
Welnu, men zal moeten toegeven, dat deze opzet van de Remonstranten om hun afwijkende gevoelens als rechtzinnig voor te stellen, buitengewoon schrander was, om niet te zeggen: geniaal slim. Echter: die zogenaamde verkiezingsleer van de Remonstranten kwam er wel op neer, dat niet God, maar de mens in feite uitmaakt of hij verkorene dan wel verworpene wil zijn. Want de grond voor Gods verkiezing of verwerping lag volgens de Remonstranten in het vooruitgezien geloof of ongeloof van de mensen. Volgens hen wordt iemand dus verkoren, omdat hij gelooft, en wordt een ander verworpen, omdat hij niet gelooft: de mens heeft het dus in eigen hand. Dat betekende daarom, dat God geen redenen nam uit Zichzelf en dat de verkiezing niet enkel berustte op vrije genade, maar dat Hij afhankelijk werd gemaakt van het geloof of het ongeloof van de mensen. Zo werd dus toch metterdaad de deur opengezet voor een oppervlakkig humanistisch "christendom", dat het sola gratia, het alleen door genade (en niet door de werken) van de Reformatie in zijn diepste wortel aantastte en verloochende.
Het zal altijd de eer van de toenmalige Gereformeerden in ons land blijven, dat zij dit door Gods genade hebben mogen doorzien en afwijzen. Indien zij dat niét hadden gedaan, zou er ongetwijfeld reeds lang geleden niets meer van de kerk in Nederland zijn overgebleven. Gelijk in andere landen zou Christus dan ook in ons land de kandelaar hebben weggenomen om elders zijn kerk in stand te houden.

3.3 Kerkrecht en overheidsambt bij Remonstranten en Gereformeerden.

Het onschriftuurlijke ideaal van de grote volkskerk of landskerk leidde bij de Remonstranten niet enkel tot de afwijkende leer over verkiezing en verwerping, maar ook tot de opvatting dat de overheid zeggenschap toekwam in tal van kerkelijke zaken. Terwijl door de Gereformeerden op het punt van de leer over verkiezing en verwerping alles tot in de diepste gronden werd weerlegd en uitgevochten, is dat niet gebeurd ten aanzien van deze kwestie over het ambt van de overheid. De zaak van het overheidsambt was in die dagen niet alleen in ons land maar internationaal en ook historisch bezien een heet hangijzer.
De Gereformeerden hadden wat dit betreft ook boter op hun hoofd.

Zelfs de meest "precyse" predikanten erkenden nog een zeker "architectonisch gezag" van de overheid over de kerk (archi = eerste, tecton = bouwer; denk in dit verband aan de manier waarop de overheid bij ons op vele plaatsen de Reformatie doorvoerde). Op grond van Jes. 49:23 noemden zij de christelijke overheden de "voedstervaders" der kerk. Hun ideeën daarover gingen dus gevaarlijk in de richting van de caesaropapistische praktijken van met name keizer Constantijn en Karel de Grote. Dit is niet zo vreemd indien men weet, dat zelfs mannen als Calvijn en De Brès wat dit betreft Kerk en Staat niet altijd goed uit elkaar wisten te houden (Zie hiervoor bijv.: C. Vonk, De Voorzeide Leer IIIB over art. 36 N.G.B.).
Natuurlijk was er op dit punt wel een groot verschil tussen de Gereformeerden en de Remonstranten. De Remonstranten hadden het liefst een volledig Erastiaanse kerkregering ingevoerd.
Over deze Erastus en zijn ideeën citeren we het volgende uit het boek van dr. L.H. Wagenaar "Van Strijd en Overwinning", blz. 75/76:

> "THOMAS LIEBLER, die zijn zinrijke naam vergriekst had in ERASTUS, was lijfarts aan het Paltzer hof. Doch hij had in zijn jonge jaren theologie gestudeerd en was theoloog gebleven in zijn hart. Ook Kerkrechtkundige. Later is hij hoogleraar geworden in de Moraal, waartoe hij ook het Kerkrecht bracht. Toen zijn vorst Frederik III zijn landskerk reformeerde, voerde deze het presbyteriale stelsel in. Hiertegen verzette zich Liebler. Hij ging in zijn denken uit van de eenheid van Kerk en Staat. Een Christenvolk stond - als vroeger Israël - onder één wet, en de Overheid had de taak, naar die wet haar volk te regeren en het te verzorgen, zowel in het religieuse en zedelijke als in het staatkundige en stoffelijke. Die Christelijke Overheid had te waken niet alleen tegen misdrijf maar ook tegen alle ergerlijke zonden; zowel tegen Godloochening, ketterij, beeldendienst, meineed, sabbatschennis, oproer en scheurmakerij, als tegen doodslag en mishandeling, onzedelijkheid en dronkenschap, diefstal en woeker, laster en hoon. Kerkelijke Opzieners waren overbodig, eveneens Kerkelijke tucht, die ook te veel gevaar opleverde voor inquisitie!
> Frederik III kon zich in dokter Liebler's beschouwingen niet vinden en verdreef hem uit de Paltz. Doch Bazel bood hem in 1583 een katheder en zijn stelsel is als 't Erastiaanse zeer bekend geworden."

Dit Erastiaanse stelsel is echter regelrecht in strijd met art. 30-32 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Want daarin wordt beleden, dat er dienaars des Woords, ouderlingen en diakenen moeten zijn, die tezamen de kerkeraad moeten vormen aan wie de "geestelijke politie" (dat is de kerkregering) is opgedragen. Omdat de Remonstranten, zolang ze niet de meerderheid en de volledige macht in handen hadden, de schijn wilden ophouden, dat zij goed Gereformeerd waren, pleitten ze niet openlijk voor de afschaffing van het presbyteriale stelsel van kerkregering. Voorshands volstonden zij ermee de gereformeerde kerkregering uit te hollen door het invoeren van een compromis. Reeds in 1591 werd namelijk in Holland een concept-kerkenorde opgesteld - vooral op aanstichten van Johan van Oldenbarnevelt - waarin met behoud van de uitwendige vorm van het presbyteriale stelsel, toch aan de politieke overheden het grootste deel van de macht in de regering der kerk werd toegekend. De Staten van Holland ging dit ontwerp echter niet ver genoeg, en zij legden het terzijde, omdat zij de zeggenschap in het kerkbestuur helemaal aan zich wilden trekken. Maar later, in 1612 en vooral in 1615, verordineerden de Staten van Holland toch, dat in alle steden en dorpen waar de burgerlijke overheid dat goedvond, de concept-kerkenorde van 1591 verbindend zou zijn. In de praktijk kwam dat er toen op neer, dat de remonstrantse overheden volledig de kerkelijke macht overnamen, dat de ouderlingen niet anders meer waren dan een soort overheidscommis-

sarissen voor kerkelijke zaken, en dat de predikanten in feite tot ambtenaren werden gemaakt.
De Gereformeerden hebben zich hiertegen met hand en tand verzet.
Op de Synode van Dordrecht 1618-19 hebben zij niet alleen de Dordtse Leerregels tegen de remonstrantse verkiezingsleer opgesteld, maar ook de Dordtse Kerkenordening vastgesteld, die de remonstrantse dwalingen inzake de kerkregering buitensloot.
In de D.K.O. immers, is het presbyteriale stelsel van kerkregering vastgelegd, terwijl in art. 28 over het ambt der overheid wordt gesproken geheel in overeenstemming met art. 36 N.G.B., en zonder dat aan de overheden in de kerk enige regeermacht wordt toegekend. Helaas is dit echter meer theorie dan praktijk gebleven. In verschillende opzichten is deze Dordtse Kerkenordening niet nageleefd. De Gereformeerde Kerken zijn in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden nooit helemaal vrij geweest van ongeoorloofde inmenging door de politieke overheden in hun kerkelijke zaken. Dit hadden zij grotendeels aan zichzelf te wijten omdat de Gereformeerden, ondanks hun D.K.O., op het stuk van de overheidstaak t.a.v. de kerk, zèlf niet helemaal zuiver op de graat waren.

3.4 Vervolgingen door remonstrantse overheden leiden plaatselijk tot doleanties van Gereformeerden.

In 1615 vaardigden de Staten van Holland een Resolutie tot vrede der Kerken uit, waarmee van overheidswege tolerantie werd bevolen. Dit kwam er in hoofdzaak op neer, dat de Gereformeerden de Remonstranten niet meer mochten bestrijden en bestraffen. Ook werd in datzelfde jaar de concept-kerkenorde van 1591 verbindend verklaard. Resultaat hiervan was, dat op vele plaatsen de burgerlijke overheden in samenwerking met de Remonstranten de regering van de kerk aan zich trokken.
In verschillende steden en dorpen braken nu ernstige conflicten uit tussen de Gereformeerden en de plaatselijke overheden, die gesteund werden door de Remonstranten. Gereformeerden die trouw waren en Gode meer gehoorzaam dan de mensen, weigerden de strijd tegen de Remonstranten te staken. Vele gereformeerde predikanten en ouderlingen werden daarop door de overheden in bond met de Remonstranten geschorst en vervangen door aanhangers van het Remonstrantisme. Op diverse plaatsen gingen de Gereformeerden toen in "doleantie". Dit hield in, dat zij afzonderlijk als gemeenten gingen vergaderen, meestal onder leiding van de geschorste ambtsdragers, die hun schorsing en/of afzetting niet als wettig erkenden. Er brak hierop een korte doch hevige vervolging uit van deze dolerenden door de verschillende plaatselijke overheden. Hun samenkomsten werden met geweld uiteengejaagd; hun voorgangers zwaar beboet en soms zelfs gevangen genomen; velen werden van hun burgerrechten beroofd en verbannen.

3.5 Beoordeling van deze doleanties.

Op de Synode van Dordrecht 1618-19 hebben de Remonstranten de Dolerenden van scheurmaking beschuldigd en op grond daarvan hun recht op deelgenootschap in Kerk en Synode betwist. Door deze Synode - en vooral door de buitenlandse afgevaardigden - is dit toen afgewezen en betuigd, dat zulk een scheiden van hetgeen aan God ongehoorzaam was, met scheurmaking niets gemeen heeft.
Maar toch zal men hierbij terdege moeten uitkijken.
Schrift noch confessie kennen deze figuur van een "doleantie".
Afscheiden mag men zich alleen van een valse kerk.
Waarom hebben de Gereformeerden, die wegens hun getrouwe strijd tegen de Remonstranten werden geschorst en buitengesloten, niet geconstateerd, dat de kerk die dit deed, volgens art. 29 N.G.B. de kentekenen van de valse kerk vertoonde, en waarom hebben zij zich daarom niet naar art. 28 N.G.B. van haar afgescheiden?
Het is erg moeilijk om deze vraag vandaag achteraf feitelijk juist te te beantwoorden.

Want we zijn zo licht geneigd ons daarbij te laten beïnvloeden door latere doleantie-theorieën, die in 1886 en eind zestiger, begin zeventiger jaren van deze eeuw in ons land ook in praktijk zijn gebracht, en die wel degelijk moeten worden veroordeeld als hypostolè en scheurmaking.
Wel mogen we vaststellen, dat de doleanties in de jaren 1615-1617 zich in hoofdzaak keerden tegen de overheden, die zich binnen de kerk een macht aanmatigden die zij helemaal niet bezaten. In feite bleven daarom de dolerende gereformeerden met hun kerkeraden de wettige voortzetting van de plaatselijke kerk, ook al werden zij door de overheid vervolgd en onder meer van alle kerkelijke goederen beroofd. Deze doleanties zijn dan dus te beschouwen als een vorm van verzet tegen het onwettig overheidsingrijpen en niet als een vorm van afscheiding van een vals geworden kerk.
De Remonstranten en allen die zich schikten naar de bevelen van de overheden die deden hetgeen des kerkeraads was, zij scheidden zich af van de ware kerk en haar wettige ambtsdragers, en zij waren mitsdien de ware scheurmakers!
Echter, het lag niet op alle plaatsen gelijk.
Het is daarom best mogelijk dat hier of daar de dolerenden inderdaad onheilig vuur op het altaar hebben gebracht.

3.6 Vervolging van de Remonstranten door de overheid leidt mede tot het kerkbederf van "de publieke kerk".

Het vervolg en de afloop zijn bekend uit de vaderlandse geschiedenis.
Toen de Staten van Holland in 1617 de zogenaamde Scherpe Resolutie uitvaardigden, ging het niet langer alleen om de leer der kerk en om de zeggenschap in de kerkregering maar werd ook de landspolitiek in het geschil betrokken. Tot handhaving van hun gezag tegenover de contra-remonstranten, werden daarbij immers de plaatselijke overheden gemachtigd om "waardgelders" aan te nemen en werden alle oversten en krijgslieden gelast om, niettegenstaande enig ander bevel, alleen aan de Staten of de stedelijke regenten gehoorzaam te zijn. Dit kwam er in feite op neer, dat prins Maurits van zijn zeggenschap over het leger werd beroofd en dat de provincie Holland zich tegenover de overige provincies ging gedragen als een soevereine staat. Hiermee gingen de remonstrants-gezinden te ver en bereikten zij het tegendeel van wat zij wilden. Prins Maurits greep in. De remonstantse regenten werden overal vervangen door gereformeerde. De Nationale Synode, die de remonstrantse overheden steeds hadden tegengehouden, werd bijeengeroepen te Dordrecht. Van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, Hogerbeets en Ledenberg, de kopstukken van de remonstrants-gezinde politiek, werden gevangen genomen en veroordeeld: Van Oldenbarnevelt werd zelfs onthoofd. Binnen korte tijd waren nu de rollen precies omgekeerd: de Gereformeerden hadden het overal voor het zeggen en de Remonstranten werden van overheidswege vervolgd. Nadat de Dordtse Synode de Remonstranten had veroordeeld werden ongeveer 200 remonstrantse predikanten afgezet en velen van hen verbannen. Het kwaad dat de Remonstranten eerst de Gereformeerden hadden aangedaan, werd hun zevenvoudig vergolden. Natuurlijk was het volkomen terecht - omdat het naar het gebod Gods zo moest gaan - dat de predikanten en kerkleden die zich van de remonstrantse valse leer niet wilden bekeren, door de kerkelijke tucht op elke plaats als ketters werden afgesneden en buitengesloten. Maar dat de kerken hebben ingestemd met de vervolging van de Remonstranten door de overheden is volledig te veroordelen. Daaruit blijkt, dat zij op dit punt schuldig stonden aan hetzelfde kwaad als de Remonstranten. De Gereformeerde Kerken zijn hierdoor onder de Republiek nooit meer echt vrij geweest, maar hebben zich de rol van "de publieke kerk" laten opdringen, waardoor zij praktisch als een soort volks- en staatskerk moesten fungeren.
Vele remonstrants-gezinden hebben zich geschikt of "geveinsdelijk onderworpen" en hebben later in feite hun revanche gehaald toen Coccejanen,

Cartesianen en Spinozisten de geesten in de Nederlandse Gereformeerde Kerken al meer gingen beheersen en tenslotte in de eeuw der Verlichting de overhand behaalden. Indien de Gereformeerden zich na de Dordtse Synode niet tot de publieke kerk haddem laten maken en de Remonstranten en anderen volledige vrijheid van godsdienst hadden gegund, zou de geschiedenis anders zijn gelopen. De Remonstranten zouden in dat geval een sectarische valse kerk hebben gevormd, die van de vrijheid van godsdienst gebruik zou hebben kunnen maken om haar voortbestaan te rekken en allen tot zich te trekken die niet echt Gereformeerd waren. Thans evenwel hebben de Remonstranten ook wel zulk een eigen kerkgenootschap gevormd, maar dit leed een kwijnend bestaan - tot op de huidige dag - omdat "de publieke kerk" bleef trekken als het ideaal juist van de Remonstranten, en omdat, naarmate de tijd voortschreed, in de Gereformeerde Kerken de remonstrantse geest onder andere naam in feite toch almeer de overhand verkreeg.

3.7.1 Dordrecht 1618-'19: de laatste Nationale Synode onder de Republiek.

Tenslotte enkele kanttekeningen bij de Nationale Synode van Dordrecht in de jaren 1618-1619.
Art. 44 van de kerkenordening van de Nationale Synode van Den Haag in 1586 bepaalde o.m.

> "De Nationale Sijnode sal ordinarelyken alle drij iaren eens ghehouden wordden, ten ware datter eenighe dringhende noot ware den tijt corter te nemen."

Hiervan is niets terechtgekomen omdat de overheid het houden van nationale of generale synodes tegenhield. Art. 50 van de Dordtse K.O. van 1618-19 bepaalt hetzelfde, maar desondanks zijn er zolang de Republiek bestond - tot aan de Franse tijd - nooit meer nationale synodes gehouden. De kerk was niet vrij maar liep aan de leiband van de overheid.
Ook de Synode van Dordrecht 1618-19 was, hoewel een kerkelijke vergadering, toch: "te samen beroepen, ende ghehouden door ordre van de Hooghe Moghende Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden".
De kosten van deze synode werden door de Staten betaald in plaats van door de kerken. En hetzelfde geldt van de Bijbelvertaling, waartoe in Dordrecht besloten werd, die daarom ook de geschiedenis is ingegaan als de Statenvertaling.

3.7.2 Dordrecht 1618-'19: vergadering van geleerden die Latijn spraken.

De taal die op de Synode gesproken werd, was het Latijn.
Die predikanten en ouderlingen, die het Latijn niet of onvoldoende beheersten, vielen dus al bij voorbaat af: zij konden niet afgevaardigd worden. Het Latijn was in die tijd niet alleen de taal van de Roomse Kerk maar ook de taal der geleerden. Het is niet aan te nemen, dat een gereformeerde synode het Latijn als voertaal nam omdat het de taal van de clerus binnen de valse kerk was. Daarom blijft er maar één conclusie over: zij gebruikten Latijn omdat het de internationale taal der geleerden was. Hieruit blijkt al wel hoe hoog men de geleerdheid stelde; het moest in Dordrecht een vergadering van geleerden zijn, van "wetenschappelijke" theologen. Reeds hieraan is te zien hoezeer ten tijde van deze Dordtse Synode de scholastiek al weer gevorderd was. En deze opkomende scholastiek ging, zoals gebruikelijk, hand in hand met een nieuwe hiërarchie, die thans vooral de vorm aannam van een "dominocratie" (predikantenheerschappij). Heel de strijd met de Remonstranten werd hoofdzakelijk door de predikanten uitgevochten.
Dr. L.H. Wagenaar, die over deze strijd een diepgaande studie maakte, schrijft:

> "Het is opmerkelijk, dat in de grote worsteling zo weinig Calvinisten onder de niet-predikanten op de voorgrond traden".
> ("Van Strijd en Overwinning", blz. 300).

Het ambt aller gelovigen, zelfs ook het ouderlingenambt, functioneerde

niet zoals het behoorde. Zeker, verreweg de meeste Contraremonstranten behoorden tot het eenvoudige kerkvolk. Maar zij liepen in meerderheid de predikanten achterna en de meesten hadden geen zelfstandig oordeel. Zelfs begrepen zij soms niet eens waar het om ging. Toen in 1617 een stel Contraremonstranten in Amsterdam het huis van een Remonstrant plunderden (N.B.: dat was dus al niet best!) en hun gevraagd werd waarom zij dat deden, luidde hun antwoord: "kunnen wij hier zulk volk dulden, dat de vervloekte leer verkondigt, dat God de ene mens tot verdoemenis en de ander tot zaligheid heeft geschapen?" - aldus de karikatuur van de gereformeerde leer aan de Remonstranten toeschrijvend. En zulke gevallen, waaruit de onwetendheid en ongeestelijkheid van "het gewone kerkvolk" blijkt, zijn er meer bekend (Jan en Annie Romein in "De Lage Landen bij de Zee", 8e druk, blz. 318).
In een volkskerk functioneert het ambt aller gelovigen maar zelden en komt het noodwendig tot hiërarchie, welke op haar beurt in de regel de scholastiek weer bevordert. Zo zien we dus reeds ten tijde van de beroemde Dordtse Synode deze oude kerkzonden in nieuwe vorm weer opkomen.

3.7.3 Dordrecht 1618-'19: Oecumenische Synode, waarop ondanks ontrouw der mensen de remonstrantse ketterij werd veroordeeld.

De Nationale Synode van Dordrecht 1618-19 droeg een internationaal of oecumenisch karakter. Want bijna alle Gereformeerde Kerken uit andere landen hadden afgevaardigden naar Dordrecht gezonden. Zij hebben allen ingestemd met de Dordtse Leerregels en de veroordeling van de Remonstranten.
De afgevaardigden uit Frankrijk ontbraken echter omdat zij van hun overheid geen toestemming kregen om naar Nederland te reizen. Overigens hebben ook de Franse Gereformeerde Kerken op een van hun synodes instemming betuigd met de Dordtse Leerregels.
De Gereformeerde Kerken van Schotland waren niet vertegenwoordigd. De schuld daarvan lag vooral bij hun koning. Koning Jacobus (I) van Engeland en (VI) van Schotland vaardigde naar Dordrecht een deputatie af met als leider een Anglicaanse bisschop. Deze Engelse Lord-Bisschop werd op de Dordtse Synode erg naar de ogen gekeken en ontzien.
Hij ontving ook van de Staten een hoger daggeld dan de andere afgevaardigden. Hij bestond het om ter synode te beweren, dat de gelijkheid van de predikanten geenszins door Christus is ingesteld, en dat al de ellende in de Nederlanden juist daar vandaan kwam, dat zij geen bisschoppen hadden. Zo maakte hij dus openlijk reklame voor de Engelse hiërarchie, welke door koning Jakobus ook in Schotland met geweld werd ingevoerd.
In art. 85 van de Dordtse Kerkenordening werd bepaald:
> "In middelmatighe dinghen salmen de buiten-Landtsche Kercken niet verwerpen, die ander gebruyck hebben dan wy."

Hoewel de hiërarchie in Engeland zeker niet tot de middelmatige dingen behoort, heeft men deze in Dordrecht toch wel als zodanig behandeld!
In plaats van deze tolerantie-politiek had men de Engelsen profetisch behoren te vermanen over hun onschriftuurlijke kerkinrichting. Op die wijze zou men dan ook de broederhand hebben gereikt aan de Schotten en aan de puriteinen, die in Engeland streden voor een gereformeerde kerkorde met ouderlingen en synodes, en een strengere handhaving van de kerkelijke tucht. Moedeloos geworden hebben de meeste puriteinen deze strijd tenslotte opgegeven en zich maar aangepast, terwijl een minderheid van hen tot scheurmaking vervallen is (de Independenten of Congregationalisten). Tot reformatie is het in Engeland in later eeuw nooit meer gekomen; de kerk is daar tenonder gegaan in afval en scheurmakingen (Engelse Baptisten, Methodisten, Seekers, Quakers, etc.).
Deze ontrouw van de Nederlandse en andere Gereformeerden ten opzichte van de Engelsen was hoofdzakelijk gevolg van de politieke toestanden in die dagen. Nergens waren de Gereformeerde Kerken echt vrij van

overheidsinmenging. Niettemin is de Dordtse Synode een soort van Gereformeerd Oecumenisch Concilie geweest, zoals er later niet meer geweest is. Daarin werd de eenheid van de Christelijke Kerk zichtbaar. Tevens toont dit aan hoe belangrijk de strijd met de Remonstranten is geweest voor de Kerk van Christus. De Dordtse Leerregels, waarin over de in geding gebrachte leer van Gods verkiezing en verwerping schriftuurlijk belijdenis wordt afgelegd en de dwalingen van de Remonstranten worden weerlegd en verworpen, zijn opnieuw een monument van Gods trouw ondanks de ontrouw der mensen. Daarin komen zij overeen met de uitspraken van de oecumenische concilies in de oude kerk, waarin met name de ketterijen over de drieëenheid werden veroordeeld.

4. STRAKKE ORDENING - DOMINOCRATIE.

4.1 Overheidsbemoeiing werkt dominocratie in de hand.

In de strijd met de Remonstranten was reeds te bespeuren, dat in het algemeen het ambt aller gelovigen niet functioneerde zoals het behoorde. Er was een nieuw soort van hiërarchie aan het opkomen - zij het niet officieel maar officieus - in de vorm van een predikantenheerschappij of dominocratie. En daarmee gepaard ging de ontwikkeling van een gereformeerde scholastiek.
Wat was de oorzaak hiervan en hoe kon dit zo ontstaan?
We kunnen hier wijzen op de funeste invloed van de overheidsbemoeiing. Waar van overheidswege de Reformatie werd doorgevoerd of bevorderd en tevens het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerk als voorwaarde werd gesteld voor het vervullen van allerlei maatschappelijke en politieke functies, liep de kerk vol met "een menigte van allerlei slag" (Ex. 12: 38). Als men rekent, dat in Holland in 1587 ongeveer 10% van de bevolking Gereformeerd was, en dat ten tijde van de Dordtse Synode de meerderheid van de Hollanders tot de Gereformeerde Kerken behoorde, kan men ongeveer nagaan wat een invloed die geweldige toeloop moet hebben gehad op het gehele kerkelijk leven. Al die voormalige "leken", die tot de Gereformeerde Kerken overkwamen, veranderden niet op slag in meelevende en mondige Gereformeerden. Het laat zich gemakkelijk verstaan dat dit een situatie schiep, waarin het vooral aankwam op de predikanten. Zij kregen de handen vol en moesten alles in goede banen leiden. Zo namen zij in het kerkelijk leven als vanzelf een "dominerende" plaats in. Zij ontvingen de aanspreektitel "dominee", d.w.z. "heer", en dat klopte meestal aardig op de werkelijke situatie, waarin zij het in de kerk voor het zeggen hadden. Ofschoon er in theorie geen hiërarchie mocht zijn in de Gereformeerde Kerken (art. 84 D.K.O. luidde: "Gheen Kercke sal over andere Kercken, gheen Dienaer over andere Dienaren, geen Ouderlingh off Diaken over andere Ouderlinghen ofte Diakenen eenighe heerschappije voeren".) kwam die er in de praktijk vaak wel. En zij nam dan in de regel de vorm aan van een "dominocratie". De Gereformeerde Kerken werden typische domineeskerken. En dat zijn ze ondanks alle wederwaardigheden en veranderingen tot in onze eeuw eigenlijk gebleven ook.

4.2 Dominocratie het meest bevorderd door eigen kerkenordening.

Maar hoezeer ook de politieke omstandigheden in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de hand hebben gewerkt, dat de Gereformeerde Kerken tot zulke domineeskerken werden, toch is dit daarvan niet de eigenlijke oorzaak geweest. Die omstandigheden hebben hoogstens een reeds aanwezige tendens versterkt. Dat de Gereformeerde Kerken zulke domineeskerken zijn geworden is in hoofdzaak een gevolg geweest van hun kerkenordening.
De grondslagen voor die kerkenordening zijn reeds gelegd in de zestiende eeuw, in de jaren dat de Gereformeerden van overheidswege juist werden vervolgd. De opzet voor de gereformeerde kerkenordening in Nederland is gemaakt op het Convent van Wezel 1568 en op de Synode van Emden in 1571 toen de Gereformeerden wat dit betreft geheel vrij van overheidsbemoeiing zelf hun kerkrecht konden ontwikkelen.

Immers: inplaats dat de overheden van hun kant de Reformatie doorvoerden vervolgden zij toen de Gereformeerden juist. En de Gereformeerden in die tijd waren bepaald geen meelopers maar overtuigde gelovigen, die goed en bloed over hadden voor de zaak van Gods kerk. Waar dus de eigen kerkenordening het worden tot domineeskerken in de hand heeft gewerkt - en dat dit zo is hopen we hierna te laten zien - mag men dat niet, althans niet uitsluitend of grotendeels, wijten aan de invloed en gevolgen van de geschetste overheidspolitiek.

4.3 Kerkenordening nodig volgens de Schrift.

De orde in de kerk vóór de Reformatie was totaal bedorven en door en door hiërarchisch; er deugde letterlijk niets meer van.
De Gereformeerden stonden dus voor de noodzaak om de kerkorde en liturgie van de grond af weer op te bouwen. Dat dit moest gebeuren lag besloten in het bevel van de apostel Paulus aan het slot van 1 Cor. 14:

"Laat alles betamelijk en in goede orde geschieden."
(1 Cor. 14:40).

Maar hoe moest dit nu precies gebeuren en wie moest dit regelen?
Uitgangspunt van de Reformatie was: terug naar de Schrift, "Sola Scriptura"!
En zeker: in vele opzichten kon men in de Schrift lezen hoe het moest. Of men kon het er rechtstreeks uit afleiden. Maar toch: er bleven dan nog vele dingen te regelen over, waaromtrent de Bijbel geen uitsluitsel gaf; althans niet rechtstreeks. Uit de Schrift bleek dan ook, dat de Here in zijn gemeente oudsten wilde zien aangesteld. En het was nu daarom de roeping van deze ouderlingen om de orde in de kerk te handhaven en leiding te geven ook dan wanneer er niet rechtstreeks in de Bijbel stond hoe men iets moest doen.
Natuurlijk had daarvoor elke plaatselijke kerk zijn eigen ouderlingen, die aldaar de orde moesten regelen en handhaven. Maar er waren ook "zaken van de kerken in 't gemeen", zaken dus die meer dan één plaatselijke kerk betroffen en waarover daarom met andere kerken in gezamenlijk overleg besloten moest worden.
Bovendien blijkt uit het verwijt dat de apostel Paulus de gemeente van Corinthe maakt in 1 Cor. 14:36, dat bij de regeling van de kerkorde de gemeenten onderling ook rekening met elkaar dienen te houden. Het is dus ook niet zo, dat iedere gemeente maar zelf allerlei dingen op eigen manier mag regelen zonder er rekening mee te houden hoe die zaken in andere gemeenten geregeld worden, zodat er een groot verschil in orde tussen de ene en de andere plaatselijke kerk zou ontstaan.
Daarom moeten over allerlei zaken ook tussen de kerken onderling en met elkaar afspraken worden gemaakt en regels worden vastgesteld.

4.4 Opzet K.O.: "middelmatige dingen" in de vrijheid der kerken.

Nadat men in de Nederlanden sedert 1550 plaatselijk en gewestelijk reeds tot bepaalde kerkelijke ordeningen gekomen was, nam men op het Convent van Wezel in 1568 de eerste stappen om tot een generale kerkenordening in de Nederlanden te komen. Prof.dr. H. Bouwman schrijft in zijn "Gereformeerd Kerkrecht", deel I, blz. 291 hierover het volgende:

"Deze Wezelsche vergadering was geen Synode, maar een Convent, omdat de personen, die tegenwoordig waren, niet met een lastbrief afgevaardigd waren. De deelnemers aan dit Convent waren bijna allen herkomstig buiten Duitschland, het waren predikers, kooplieden, juristen, artsen, edelen en handwerkslieden.
Duitsche gemeenten waren niet vertegenwoordigd. Aan de besluiten werden ten grondslag gelegd de kerkenordening van Calvijn, De Paltz, Frankrijk en a Lasco..., en tevens werd er gerekend met de besluiten der Waalsche Synoden onder het kruis, die van 1563-1566 in de Zuidelijke Nederlanden waren gehouden."

De Wezelse Artikelen, zoals de schriftelijke besluiten over de kerkorde van het Convent worden genoemd, beginnen o.m. met te zeggen, dat men

niet alle zaken aangaande de orde in de kerken generaal wil gaan regelen. Er blijven vele dingen, die in iedere afzonderlijke kerk naar bevind van zaken plaatselijk moeten worden geregeld. Men noemde dit de "middelmatige dingen". In hoofdstuk I, artikel 10, worden een aantal van die middelmatige dingen opgesomd, namelijk:

> "bij de bediening van de doop: het onderscheid of men de dopeling één of twee of driemaal besprengt; voorts of de doop geschieden moet vóór of na de predikatie; of de zorg voor de gedoopten aan bepaalde daarbij geroepen getuigen dan wel aan de ouders en de gehele kerk moet worden toebetrouwd. Vervolgens bij de bediening van het avondmaal: of men aan tafel zal aanliggen dan wel onder het staan of gaan brood en beker zullen worden uitgereikt; of men onder de avondmaals-bediening de Schriften zal lezen of psalmen zal zingen, en wat meer van zodanige dingen voorkomen..."

Wij zouden vandaag kunnen oordelen, dat dit merendeels toch wel erg onnozele dingen zijn, die men dan als middelmatig in de vrijheid der kerken liet. Maar vermoedelijk dacht men daarover in die tijd precies andersom. Juist om zulke "middelmatige dingen" werd omstreeks die tijd in Engeland door de puriteinen ernstig gestreden. Zo bijvoorbeeld over de vraag of men het avondmaal geknield dan wel zittend moest ontvangen. Het Common Prayer Book verordende, dat het knielend moest; de puriteinen wilden het zittend. Achter deze uiterlijk zo onbenullige zaak stak dan ook heel wat meer. Het knielen was een oud gebruik uit de tijd van vóór de Reformatie. In die tijd knielde men omdat men geloofde, dat brood en wijn wezenlijk veranderden in vlees en bloed van Christus. Voor Christus moest men toch knielen?! Maar juist vanwege die roomse zuurdesem wilden de puriteinen dan ook, dat dit knielen zou worden afgeschaft. William Perkins, één van de bekendste puriteinse voormannen, werd eens uitgemaakt voor een lelijke Ariaan omdat hij zittend avondmaal vierde. Men weet: de Arianen loochenden de Godheid van Christus! Daaraan ziet men, dat die "middelmatige dingen" heus niet zo onbelangrijk waren als het lijkt. Trouwens, het zijn vaak juist "middelmatige dingen", waarover kerkelijke moeilijkheden ontstaan. In de vorige eeuw kwam er onder de Afgescheidenen zelfs een scheuring over het al dan niet verplicht dragen van een zogenaamd "ambtsgewaad" door de predikanten. De apostel Paulus wijdt in zijn brief aan de Romeinen ook een heel stuk aan iets dat overeenkomt met een dergelijke middelmatige zaak. Namelijk in hoofdstuk 14 en 15 van die brief waar het gaat over de kwestie van "eten of niet-eten". Hij stelt daar ook geen regel vast van wèl-eten of nièt-eten.
In dergelijke zaken worden we getoetst of we elkaar in de kerk in liefde dragen en verdragen.
Het feit dat het Convent van Wezel vaststelde, dat dergelijke middelmatige dingen niet in een kerkenordening thuishoren, valt dus te waarderen als een stukje echte schriftuurlijke wijsheid.

4.5 Opzet K.O.: dingen die wèl in de kerkenordening moeten.

Belangrijk is nu hoe het Convent de dingen omschrijft die men niet als middelmatig beoordeelde. Art. II, 11 zegt daarover:

> "Die dingen echter, welke van een anderen aard zijn, omdat zij òf in Gods Woord òf in het gebruik en het voorbeeld der Apostelen òf in de voortdurende en op ernstige en noodzakelijke redenen steunende gewoonte der kerken gegrond zijn, daarin zal men niet lichtvaardig van de gemeene overeenstemming der kerken en de ingewortelde gewoonte afwijken. Deze dingen nu hebben wij ongeveer alle in de navolgende punten zoo volkomen en beknopt mogelijk samengevat." (Vertaling uit het Latijn geciteerd uit "Kerkelijk Handboekje", in 1905 uitgegeven door de professoren P. Biesterveld en H.H. Kuyper)

Hier worden dus ten aanzien van de orde in de kerk die wèl in generaal verband geregeld moet worden, drie soorten van zaken onderscheiden, te weten,

dingen die gegrond zijn:
a. in Gods Woord;
b. in het gebruik en het voorbeeld der apostelen;
c. in de voortdurende en op ernstige en noodzakelijke redenen steunende gewoonte der kerken.

We tekenen hierbij het navolgende aan.
Wat de onder a. vallende zaken betreft is het dikwijls nogal moeilijk om uit te maken in hoeverre iets inderdaad in Gods Woord is gegrond en waar de interpretatie van de Schrift en de aanpassing aan de latere omstandigheden begint. Het is begrijpelijk, dat men zijn kerkorde zoveel mogelijk op de Schrift wil funderen. Maar dit leidt er dan wel spoedig toe, dat men de Schrift uitlegt naardat men het nodig heeft om de eigen kerkorde te bevestigen.
Ten aanzien van b., "het gebruik en het voorbeeld der apostelen", zal men waarschijnlijk de gegevens daaromtrent uit de Schrift trachten aan te vullen met de getuigenissen die tot ons komen uit de oudste christelijke kerken. Het voorbeeld van "de oudere en betere kerk" zal hierbij ongetwijfeld ook een rol spelen. Zo begint hier dus toch een zekere traditie of overlevering te gelden naast en in aanvulling op de Schrift.
En dat wordt nog veel sterker bij de derde soort zaken, namelijk die, welke gegrond zijn in "de voortdurende en op ernstige en noodzakelijke redenen steunende gewoonte der kerken". Hierbij gaat het dus voluit om de gewoonte of traditie die in de kerkenordening tot regel en wet wordt verheven.
Op de synodes te Emden 1571 en Dordrecht 1578 is er gevraagd of men de kerkenordening niet moest bevestigen met de Schrift, zoals men dat bijvoorbeeld bij de Heidelbergse Catechismus heeft gedaan. Het antwoord hierop was: nee, dat hoeft niet, slechts bij die zaken, die in Gods Woord gegrond zijn (a.), zal men dit mogen doen; trouwens, waar dit het geval is, noemt de K.O. soms zelf reeds de Schriftplaats, waarnaar men zich richt.

4.6 Het grote verschil tussen de leer en de orde.

Zo blijkt dus, dat er een heel groot verschil is tussen de leer en de orde in de kerk.
De leer moet uitsluitend op Gods Woord zijn gegrond; de gewoonte of traditie en/of het gezag van de kerk mogen daarbij volstrekt niet gelden. De leer kan dus ook nooit worden aangepast aan de nieuwere tijden en andere omstandigheden. De leer blijft altijd gelijk want Gods Woord verandert niet. Wèl is het zo, dat naarmate de kerk in haar geschiedenis heeft moeten strijden tegen allerlei verdrukkingen, dwalingen en ketterijen haar kennis en inzicht in Gods Woord is toegenomen, hetgeen ook in haar belijdenis tot uitdrukking is gekomen.
Dit is de vervulling van wat de apostel Paulus in Ef. 3:18 aanduidt, namelijk, dat wij "samen met alle heiligen" in staat zullen zijn te vatten "hoe groot de breedte en lengte en hoogte en diepte is". Maar toch was de leer der apostelen precies dezelfde als die welke de kerk zal belijden vlak voor het einde van de geschiedenis.
De orde in de kerk is echter niet uitsluitend op Gods Woord gegrond. Christus heeft door de dienst der apostelen presbyters of ouderlingen doen aanstellen, die onder meer tot taak hebben om de orde in de kerk vast te stellen en te bewaren.
Natuurlijk liggen hier grote gevaren.
De oudsten kunnen deze aan hen gegeven bevoegdheid in het vlak van de orde, gaan misbruiken om te heersen over het erfdeel van Christus, inplaats van te dienen. Want zij zijn ook maar zondige mensen in wier hart daarom van nature een paus woont (zoals wijlen Prof. P. Deddens eens treffend heeft opgemerkt). En als zij dat doen is het haast altijd weer zo, dat zij voorgeven, dat wat zij bepalen, het Woord van God is, en even onfeilbaar.

Maar dit neemt niet weg, dat Christus zelf het toch zo heeft gewild, niettegenstaande alle gevaren. De andere kerkleden hebben daarom toch niet het recht om die door de oudsten gestelde orde te minachten en er zich niet aan te houden omdat deze in vele opzichten niet rechtstreeks in de Schrift is gegrond maar op menselijke inzettingen en afspraken is gebaseerd. En dat geldt ook en zelfs als die kerkordelijke bepalingen soms eens wat minder juist en onnuttig zijn. Hierin ligt dus reeds besloten, dat de orde in de kerk - heel anders dan de leer - wèl veranderd kan en mag, ja soms zelfs moét worden. Art. 86 D.K.O. luidt dan ook:

> "Dese Artijckelen, de wettelijcke Ordeninge der Kercken aengaende, zijn alsoo gestelt ende aenghenomen met ghemeyn accoordt, datse (soo het profijt der Kercken anders vereyschte) verandert, vermeerdert ofte vermindert moghen ende behooren te worden".

Maar dat veranderen zal dan wel op de juiste manier moeten plaatsvinden. Niemand mag op eigen houtje de orde gaan veranderen. De generale kerkenordening is een zaak van de ganse kerk, waarom art. 86 D.K.O. dan ook vervolgt:

> "Ten sal nochtans gheen bysondere Gemeente, Classe ofte Synode toestaen sulcks te doen, maer sullen neerstichеydt doen om die te onderhouden, tot dat anders vande Generale ofte Nationale Synode verordent wort."

4.7.1 Eerste dwaling: de orde veracht voorzover ze niet rechtstreeks op Gods Woord gegrond is.

Ter verduidelijking van het karakter van de kerkelijke orde wil ik hier nog wijzen op tweeërlei dwaling en misvatting.
In de eerste plaats zijn er wel mensen geweest, die de wettige orde in de kerk aan hun laars hebben gelapt omdat zij deze afwezen als een menselijke instelling en zeiden: "wij zijn alleen gebonden aan de Schrift". Dat klinkt wel erg vroom en principieel, maar dat is het niet. Want als Christus middels zijn apostelen in de Schrift ouderlingen in de kerk doet aanstellen om onder meer de orde te handhaven, dan is het dus wel degelijk ongehoorzaamheid aan de Schrift wanneer iemand, nota bene met een beroep op de Schrift, zich aan de door die ouderlingen uit hoofde van de hun opgedragen taak vastgestelde goede orde onttrekt. Het zou wat anders zijn, indien de ouderlingen dingen zouden gaan verordenen, waardoor men in strijd zou komen met de duidelijke bevelen van de Schrift. Als dàt gebeurt moet men natuurlijk Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen. En inderdaad moet wel worden vastgesteld, dat dit in de kerkgeschiedenis steeds weer is voorgekomen. Herhaaldelijk hebben de bijzondere ambtsdragers der kerk van de hun gegeven bevoegdheid in het vlak van de orde misbruik gemaakt om allerlei dingen voor te schrijven die in strijd waren met Gods Woord. Wanneer een kerk tot valse kerk wordt, gebeurt het altijd, dat men de gelovigen bindt aan zelfverzonnen zaken die in strijd zijn met Gods Woord. Maar het misbruik dat men aldus zo dikwijls van de gegeven bevoegdheid in het vlak van de orde heeft gemaakt, geeft toch niemand het recht om die roeping en bevoegdheid van de oudsten te ontkennen en zich in de kerk anarchistisch op te stellen.

4.7.2 Tweede dwaling: de eigen orde gelijkgesteld met Gods Woord en uiteindelijk boven Gods Woord verheven.

In de tweede plaats is vaak het principieel zo belangrijke onderscheid en verschil tussen leer en orde uitgesleten, teloor gegaan of verdonkeremaand. Verschillende dingen, die de kerk in de loop der tijd had vastgesteld in het vlak van de orde en die niet gerekend mogen worden tot de boven onder a. genoemde zaken die in Gods Woord gegrond zijn, worden dan op één lijn gesteld met het uitgedrukte Woord Gods. Dit is een kwaad dat in de bedorven natuur van de mens ligt, namelijk, om datgene wat hijzelf heeft vastgesteld, zelfs nog belangrijker te achten dan wat de Here in zijn Woord heeft verordineerd. Zodoende is het

normaal al zo, dat wanneer iemand in de kerk van de vastgestelde goede orde afwijkt (bijvoorbeeld: wanneer hij tijdens een kerkdienst opstaat en de predikant in de rede valt om hardop uit te spreken, dat deze dingen zegt die niet waar zijn), hem dit veel zwaarder wordt aangerekend dan wanneer iemand rechtstreeks Gods eigen Woord ongehoorzaam is (bijvoorbeeld: wanneer de predikant in het voornoemde geval werkelijk valse leer verkondigt, terwijl de meesten dat niet opmerken of het met hem eens zijn).
Wanneer nu dit soort kerkbederf voortvreet is het altijd weer zo, dat de crisis ontstaat doordat de bijzondere ambtsdragers hun eigen ordinanties meer macht en autoriteit toeschrijven dan Gods Woord (vgl. art. 29 N.G.B., de merktekenen van de valse kerk). Eerst stelt men dus de eigen ordinanties gelijk met Gods Woord en vervolgens eindigt het met: de eigen ordinanties boven Gods Woord. In de kerk vóór de Reformatie waren het voornamelijk allerlei ordinanties inzake de liturgie, die gingen heersen over Gods Woord. Door de ondervinding daarmee wijs geworden spraken de Gereformeerden in de zestiende eeuw met art. 32 N.G.B. uit:

> "Intussen geloven wij, hoewel het nuttig en goed is, dat die regeerders der kerk zijn, onder zich zekere ordinantie instellen en bevestigen tot onderhouding van het lichaam der kerk, dat zij nochtans zich wel moeten wachten af te wijken van hetgeen ons Christus, onze enige Meester, geordineerd heeft. En daarom verwerpen wij alle menselijke vonden, en alle wetten, die men zou willen invoeren, om God te dienen, en door deze de consciëntiën te binden en te dwingen, in wat manier het zou mogen zijn.
> Zo nemen wij dan alleen aan, hetgeen dienstig is om eendrachtigheid en enigheid te voeden en te bewaren, en alles te onderhouden, in de gehoorzaamheid Gods; waartoe geëist wordt de excommunicatie of de ban, die daar geschiedt naar het Woord Gods, met hetgeen daaraan hangt."

"Vonden en wetten om God te dienen" - daarbij dacht men destijds dus wel voornamelijk aan dingen als de vijf valse roomse sacramenten en de vele sacramentalia. Dat zijn dus ordinanties op het vlak van de liturgie. Daarom is het de vraag of men wel voldoende bedacht was op dat andere gevaar, namelijk, dat de kerkelijke afspraken en bepalingen op het vlak van de gewone orde der kerk zulk een macht over de geesten zouden verkrijgen, dat ze eerst gelijkgesteld werden aan het Woord Gods en tenslotte zouden worden misbruikt om inderdaad opnieuw te gaan heersen over de consciëntiën. Dat neemt echter niet weg, dat dit art. 32 N.G.B. niet alleen geldt voor ordinanties in het vlak van de liturgie maar zeer beslist óók voor die op het punt van de gewone orde in de kerk. Hoewel het nuttig en goed is, dat er een bepaalde orde in de kerk wordt vastgesteld door de bijzondere ambtsdragers wier taak dat ook is: men zal nooit mogen vergeten, dat dit slechts menselijke bepalingen zijn en geen geboden Gods. Wanneer het nodig is mogen en moeten ze afgeschaft of veranderd worden. En elke kerkorde moet altijd van ondergeschikt belang blijven en uitsluitend dienstbaar zijn aan het goed functioneren van het kerkelijk leven en aan de groei van de hele gemeente naar de volwassenheid bedoeld in Ef. 4:7-16.

4.8 De verkeerde achtergronden bij de totstandkoming van de K.O.

De generale kerkenordening van de Gereformeerde Kerken in Nederland heeft een ontwikkeling doorgemaakt totdat ze in hoofdzaak is gebleven die ze geworden was. Die ontwikkeling begon op het Convent van Wezel in 1568 en zette zich voort via de Synodes van Emden 1571, Dordrecht 1574, Dordrecht 1578, Middelburg 1581, Den Haag 1586, totdat ze vrijwel definitief eindigde in de K.O. van Dordrecht 1618-'19.
Het begin van deze ontwikkeling viel dus juist samen met het begin van de tachtigjarige oorlog. De kerken werden in die jaren zwaar vervolgd door de hoge overheid. Velen waren reeds uitgeweken naar andere landen. Onder andere naar Engeland, waar bloeiende vluchtelingenkerken waren, zowel Waalse of Franstalige als Vlaamse of Nederlandstalige kerken.

Vele leidende figuren hoopten zo omstreeks 1568 op een ommekeer ten gunste van de Reformatie. En daarbij hielden zij kerk en politiek nauwelijks uit elkaar. Want zij leefden in de verwachting, dat als de Spaanse dwingelandij en kerkvervolging een einde zou nemen, zo goed als heel het land Gereformeerd zou worden. Men moet hun dat niet al te euvel duiden want zij waren ook echte kinderen van hun tijd.
Bijna duizend jaar lang was heel het landsvolk ook kerkvolk geweest. Een andere situatie konden zij zich daarom maar moeilijk voorstellen. In ieder geval was het hun ideaal, dat heel het volk Gereformeerd zou zijn. Voor dat ideaal leefden en streefden zij en daar hadden zij goed en bloed voor over. Zo schreef bijvoorbeeld Marnix van St. Aldegonde voorjaar 1570 aan de kerken in Engeland en Oost-Friesland een brief, waarin hij geld vroeg voor de opleiding van predikanten. Want wanneer de Nederlanden bevrijd waren zouden er volgens hem en anderen vele predikanten nodig zijn om de Reformatie te kunnen doorvoeren. Dit laat zien hoe men dacht en over het geheel genomen bezig was in de leidende gereformeerde kringen. En in deze geest werden ook de grondslagen gelegd voor het gereformeerde kerkrecht in de Nederlanden. Dezelfde drang zat achter de opstelling van de Wezelse Artikelen en de volgende kerkenordeningen. Men had in de geest en voor ogen een grote toevloed van kerkvolk, dat kerkelijk gesproken eigenlijk van toeten noch blazen wist. Dat meende men te moeten opvangen en in goede banen leiden.
En daarom was die kerkenordening zo broodnodig. Onwillekeurig heeft het in die dagen ontwikkelde Nederlandse gereformeerde kerkrecht daardoor toch een zeker stempel ontvangen. Het is niet ontstaan als vrucht van een rustige en gelovige ontwikkeling tot vrije plaatselijke gemeenten van mondige Gereformeerden die daardoor tot inzicht kwamen, dat de Here ook een generale kerkenordening van hen vroeg. Maar het is veelmeer een door een aantal kerkelijke leiders ontworpen regeling met het oog op een merendeels onmondig kerkvolk, dat de volwassenheid in Christus nog bij lange na niet bereikt had en waarschijnlijk ook nooit zou bereiken.
Die leiders waren overigens wel goed gereformeerd. Daarom droegen ze er na Wezel 1568 ook zorg voor, dat de kerkordelijke bepalingen werden vastgesteld op synodes van wettig door de kerken zelf afgevaardigde deputaten. Maar dit neemt toch niet weg, dat deze K.O. in verschillende opzichten zijn aristocratische afkomst blijft verraden en wellicht daardoor ook telkens weer de dominocratie in de hand heeft gewerkt.
Begrijp me goed: De K.O. is beslist niet hiërarchisch. Zo is het niet. Maar toch is het wèl zo, dat zij in verschillend opzicht de door o.m. Ef. 4 verlangde groei naar de volwassenheid en mondigheid van alle gelovigen en heel de gemeente eerder heeft belemmerd dan bevorderd. Deze strakke ordening van bovenaf, die met de allerbeste bedoelingen werd ingevoerd, heeft daarom op de lange duur niet zegenrijk gewerkt.

4.9 Eerste voorbeeld van strakke ordening: het tuchtrecht.

Art. 32 N.G.B., dat hiervoor werd geciteerd, eindigt met te wijzen op de noodzakelijkheid van de excommunicatie of kerkelijke ban. Dit is een goed voorbeeld om deze strakke ordening van bovenaf te illustreren. Natuurlijk is de kerkelijke tucht, inclusief de ban, geen instelling van orde door de mensen, maar een rechtstreeks gebod des Heren in zijn Woord. De manier waarop dat gebod in de praktijk moet worden uitgevoerd is echter wèl uitvoerig geregeld in de kerkenordening.
Laten we ons daarbij bepalen tot de (D)ordtse K(erken) O(rdening) van 1618-'19.
Art. 72 D.K.O. begint met de regel van Matth. 18 te vermelden.
Dat betekent, dat er onderscheid gemaakt moet worden tussen geheime en openbare zonden. Geheime zonden moeten naar Matth. 18:15 e.v. niet meteen aan de grote klok gehangen worden maar eerst onder vier ogen, en als de zondaar niet luistert, onder één of twee getuigen bestraft worden.

Art. 73 D.K.O. zegt daarom (de D.K.O. wordt hierna in de moderne spelling geciteerd):

"De heimelijke zonden, waarvan de zondaar door één, en in 't bijzonder, of door twee of drie getuigen vermaand zijnde, berouw heeft, zullen voor de kerkeraad niet gebracht worden."

Maar als de bedrijver van een geheime zonde zich ondanks die vermaningen verhardt, moet het naar Christus' bevel in Matth. 18:17 "aan de gemeente gezegd worden". Daarmee wordt in dat geval de geheime zonde dus een openbare zonde.

Het verschil tussen een geheime zonde en een openbare zonde is, dat de openbare zonde "openbare ergernis" geeft en een geheime zonde niet. Dat wil niét zeggen, dat de andere mensen zich aan die openbare zonde ergeren in de zin van dat zij er boos om worden, maar wèl, dat, indien dit onbestraft wordt toegelaten, zij daardoor zouden kunnen worden verleid om die zonde ook te gaan doen, of ook: om over het geheel genomen het met de geboden des HEEREN niet meer zo nauw te nemen.

Daarom beveelt de apostel Paulus in 1 Tim. 5:20:

"Wie in zonde leven, moet gij in aller tegenwoordigheid bestraffen, opdat ook de overigen ontzag hebben."

Naar de Schrift moeten daarom weliswaar geheime zonden (aanvankelijk) in het geheim bestraft worden maar openbare zonden direkt in het openbaar.

De vraag is nu op welke manier het "zeggen aan de gemeente" van Matth. 18:17 moet plaatsvinden.

In de Schrift wordt daarover verder niets bepaald.

Gezien o.m. 1 Cor. 14 zou men zich kunnen voorstellen, dat in de oudste christengemeenten iemand die dit moest doen, in de zondagse gemeente-vergadering opstond, het woord vroeg en het geval dan openlijk aan de gemeente voorlegde.

Maar de D.K.O. heeft hier voor een andere regeling gekozen.

Zij bepaalt in art. 74, dat een heimelijke zonde, waarvan de zondaar zich door twee of drie personen in liefde vermaand niet bekeren wil, evenals een openbare zonde, aan <u>de kerkeraad</u> zal worden aangegeven.

En daarmee begint nu op dit punt in de praktijk meestal de afwijking van de schriftuurlijke wijsheid.

<u>4.10 Het "zeggen aan de gemeente" in theorie nog geregeld naar de Schrift</u>.

Art. 74 D.K.O. stelt dus de kerkeraad in de plaats van de gemeente. Als dat alleen een maatregel <u>van orde</u> was, zou het uitstekend zijn. Men zou zich kunnen voorstellen, dat de kerkeraad dan alleen als tussenliggende instantie zou fungeren om alles in goede banen te leiden bij het "zeggen aan de gemeente". In theorie kan men ook volhouden, dat er inderdaad niets anders dan juist dit gebeurt, zij het dat de procedure dan wel tamelijk ingewikkeld is gemaakt. Immers hoe is de verdere gang van zaken geregeld nadat iemand aangifte bij de kerkeraad heeft gedaan?

Uit art. 76 D.K.O. blijkt, dat de kerkeraad eerst nog zelf de bedrijver van een geheime zonde uitgebreid gaat vermanen; dat hij hem bij onbekeerlijkheid van het avondmaal gaat afhouden, evenals de bedrijver van een openbare zonde; en dat, als de zondaar ook na die afhouding onbekeerlijk blijft ondanks een hele reeks van vermaningen, de kerkeraad tenslotte tot de afsnijding zal overgaan, waartoe echter eerst nog advies van de classis wordt gevraagd. Bij dit alles lezen we dus nog niets van enige mededeling door de kerkeraad aan de gemeente. Dat komt pas aan de orde wanneer de afsnijdingsprocedure in gang gezet wordt.

Daarover spreekt art. 77 D.K.O., dat we hier volledig citeren:

"Aleer men, na de afhouding van het avondmaal en de daarop nog gevolgde onderscheidene vermaningen, tot de afsnijding komt, zal men de hardnekkigheid van de zondaar aan de gemeente openlijk te kennen geven, de zonde verklarende, mitsgaders de naarstigheid aan hem bewezen, in het bestraffen, afhouden van het avondmaal, en menigvuldige vermaningen, en zal de gemeente vermaand worden

hem aan te spreken, en voor hem te bidden.
Zodanige vermaningen zullen er drie geschieden.
In de eerste zal de zondaar niet genoemd worden, opdat hij enigszins verschoond worde.
In de tweede zal met advies van de classis zijn naam uitgedrukt worden.
In de derde zal men de gemeente te kennen geven, dat men hem (tenzij dat hij zich bekere) van de gemeenschap der kerk uitsluiten zal, opdat zijn afsnijding, zo hij hardnekkig blijft, met stilzwijgende bewilliging der kerk geschiede. De tijd tussen de vermaningen zal aan het oordeel van de kerkeraad staan."

De drie hier bedoelde vermaningen of mededelingen aan de gemeente geschieden met behulp van vastgestelde formulieren. Daarin heet het steeds van: "de kerkeraad" heeft dit en "de kerkeraad" heeft dat gedaan. Daardoor wordt op zijn minst toch wel de indruk gevestigd alsof de kerkelijke tucht uitsluitend een kerkeraadszaak is. Pas bij de afkondiging met het tweede formulier wordt ten langen leste eindelijk de naam van de zondaar aan de gemeente bekend gemaakt en wordt de gemeente opgeroepen hem ook zelf te gaan vermanen. Hoewel dit in de praktijk vaak niet anders wordt gezien dan als een soort kerkelijke schandpaal en er van een waarlijk christelijke vermaning van de zondaar door de gemeente zelden veel terecht komt, kan men toch op grond van deze bekendmaking en oproep aan de gemeente volhouden, dat heel deze regeling niets anders is dan een nadere uitwerking van Christus' gebod in Matth. 18:17 e.v. Het blijft tenslotte bij deze regeling toch wel zo, dat het <u>de gemeente</u> is, die onder ordelijke leiding van de kerkeraad de kerkelijke ban voltrekt. Rechtens is het bij deze regeling dus <u>niet</u> zo, dat wat betreft <u>de tuchtoefening zelf</u> de kerkeraad in de plaats van de gemeente wordt gesteld. Men kàn volhouden, dat dit alleen maar zo is voor wat betreft <u>de orde</u> van het "zeggen aan de gemeente".

<u>4.11 Het "zeggen aan de gemeente" in de praktijk veranderd in aangifte doen bij "de geestelijke politie"</u>.

Maar kijk nu eens naar de praktijk. In de praktijk kwam meestal wel degelijk de kerkeraad in de plaats van de gemeente <u>ook</u> wat de tuchtoefening zelf betreft <u>en niet alleen</u> wat de orde aangaat. De kerkelijke tucht werd opgevat als een uitsluitende kerkeraadszaak, waarmee "de gewone lidmaten" zich volstrekt niet mochten bemoeien en waar zij als "onbevoegden" met hun vingers van hadden af te blijven. Wanneer er grove zonde was, die bestraffing noodzakelijk maakte, moest je dat bij de kerkeraad aangeven en dan zorgde die verder wel dat het in orde kwam. Ja, zozeer sleet het besef dat de gemeenteleden op dit punt een roeping hadden uit, dat ook de in art. 72 D.K.O. aangewezen "regel van Matth. 18" bij geheime zonden nog maar zelden begrepen werd. Ontelbaar zijn in de loop der tijden de gevallen geweest, waarin een kerkeraad iemand die "aangifte" kwam doen van een geheime zonde, erop moest wijzen, dat hij eerst zèlf moest gaan vermanen, en dan vervolgens eventueel nog onder één of meer getuigen, vóórdat hij daarmee bij de kerkeraad mocht aankomen. En als een kerkeraad iemand op die manier terugwees was dat bovendien vaak ook alleen nog maar omdat de betreffende aanklacht hem onwelgevallig was en hij de boot wilde afhouden.
Zoals de burgers in de staat het recht niet in eigen hand mogen nemen maar aangifte bij de politie moeten doen, zo werd het ook in de kerk. De kerkeraad vormde in de kerk "de geestelijke politie" (dat is een term uit art. 30 N.G.B., die daar echter wèl een andere inhoud heeft). Christus draagt in Matth. 18:17 e.v. de kerkelijke tucht op aan de ganse gemeente. Natuurlijk: de ganse gemeente, dat is iets anders dan enkelingen, en daarom moet het daarbij ordelijk toegaan en moeten de oudsten leiding geven. Maar de-kerkeraad-alleen is zeker niet "de ganse gemeente". Wie er dát van maakt verdraait zonder meer de Schrift.
En toch is dat steeds weer gedaan, zelfs door mensen van wie men dit

allerminst zou verwachten.
De kanttekenaars op de Statenvertaling van 1637 tekenen bij "de gemeente" in Matth. 18:17 aan:

> "Dat is, de regeerders der gemeente, die de ganse gemeente als vertegenwoordigen. Zie 1 Cor. 12:28, en 2 Cor. 2:6."

De genoemde teksten uit de Corintherbrieven geven volstrekt geen recht voor de hier verkondigde valse stelling. Min of meer in navolging van Calvijns commentaar op deze Schriftplaats hebben sommigen hierover dit verhaal opgehangen, dat toen de Here Jezus dit zei, er nog geen kerkeraden waren aangesteld. Toen die er later wel kwamen zou dan wat dit betreft de kerkeraad in de plaats van de gemeente zijn gekomen.
Deze Schriftverdraaiing is zelfs in het liturgisch formulier voor de bevestiging van de ouderlingen en diakenen doorgedrongen, waarin we deze woorden lezen:

> "En alzo maken de dienaren des Woords en de ouderlingen te zamen een college of gezelschap, zijnde als een raad der kerk, en vertonende de gehele gemeente; waarop de Here Christus ziet, wanneer Hij zegt: Zeg het der gemeente; hetgeen geenszins verstaan kan worden van alle lidmaten der gemeente ieder in het bijzonder, maar zeer bekwamelijk van degenen, die de gemeente, waarvan zij verkoren zijn, regeren."

Men zou toch zeggen: hoe kon de Here Christus zich zo dom uitdrukken en zulke misverstanden wekken! Gelukkig maar dat de heren regententheologen "zeer bekwamelijk" hebben uitgelegd hoe Hij het bedoelde! Want stel u voor, dat ieder gemeentelid, ja heel de gemeente zich met elke tuchtzaak ging bemoeien! Wat een chaos en ruzie zou er dan toch ontstaan en stellig zou niet één zondaar zich ooit nog bekeren!

4.12 Tucht is volgens Gods Woord geen geheime kerkeraadszaak maar de taak van de ganse gemeente.

Tja, zo ziet men hoe eigenwijze mensen in hun ongeloof het beter menen te weten dan de Here. Want dat de Here het echt zo bedoelde als Hij het zei, lijdt geen enkele twijfel en blijkt ook uit de ganse Schrift.
Onder het Oude Verbond kon ieder Israëliet geroepen worden om als getuige tegen iemand op te treden. Hij moest het in dat geval ook "zeggen aan de gemeente". Hoe dat geschiedde kan men zich ongeveer voorstellen wanneer men verhalen leest als in Gen. 23:3-18 en Ruth 4:1-12. Want daaruit blijkt, dat zulke dingen publiekelijk plaatsvonden in de poort, waarbij dus alle meelevende volksgenoten betrokken waren. Wanneer dan op die manier publiekelijk bevonden werd, dat iemand inderdaad schuldig stond, werd er ook publiekelijk recht gesproken. En als iemand iets gedaan had waarop volgens de wet van Mozes de doodstraf stond, was het zelfs zo, dat bij de publieke tenuitvoerlegging van het vonnis, de hand der getuigen het eerst zich tegen hem moest keren om hem ter dood te brengen (zie Deut. 17:7). Deze roeping der getuigen - waarvoor ieder willekeurig Israëliet kon komen te staan - was dus wèl iets anders dan het "aangifte doen bij de politie", zoals dat tegenwoordig in onze burgermaatschappij toegaat.
Welnu, indien de HEERE reeds onder het Oude Verbond zozeer elk gemeentelid inschakelde bij de tuchthandhaving der kerk, zou dit dan onder het Nieuwe Verbond minder zijn geworden?!
We zien dan ook, dat integendeel, in de nieuwtestamentische gemeente de tucht een zaak is van de gehele gemeente en van elk gemeentelid in het bijzonder.
Het zou veel te ver voeren om daarvoor hier alle Schriftgegevens te gaan aanvoeren. Daarom volsta ik hier met een enkele verwijzing.
In 1 Cor. 5 schrijft Paulus over de geboden tuchtoefening in een geval van grove zonde. Er is dan geen sprake van, dat hij daarover geheimzinnig doet, of er alleen en speciaal over aan de kerkeraad schrijft.
Integendeel, hij schrijft daarover openlijk en publiekelijk aan:

> "de gemeente Gods te Corinthe,
> den geheiligden in Christus Jezus,
> den geroepen heiligen met allen, die allerwege de naam van

onze Here Jezus Christus aanroepen, hun en onze Here".
(1 Cor. 1:2)

En dan wordt héél de gemeente, worden alle gemeenteleden bestraft omdat zij de kerkelijke tucht niet hebben uitgeoefend, zoals zij het schuldig waren te doen.
Zeer waarschijnlijk slaan ook Paulus' woorden in hoofdstuk 2 van zijn tweede brief aan de Corinthiërs op dit geval. Daaruit blijkt dan, dat zij naar Paulus' vermaan hebben geluisterd en de zondaar hebben bestraft en buitengesloten. Blijkbaar heeft dan echter de zondaar zich daarop bekeerd. En nu durven de Corinthiërs hem niet weer als volwaardig gemeentelid op te nemen omdat zij vrezen zich daarmee opnieuw de toorn van Paulus op de hals te halen (het betrof immers geen kleinigheid maar een zonde van bloedschande waarover zelfs de wereld schande sprak). Hierdoor ziet de apostel zich genoodzaakt de Corinthiërs nader te onderwijzen over deze tuchtoefening door hun te schrijven:

> "Voor zo iemand is het reeds genoeg, dat het merendeel (van u) hem berispt heeft, zodat gij nu integendeel hem vergiffenis moet schenken en hem vertroosten, opdat hij niet door overmatige droefenis overstelpt wordt. Daarom spoor ik u aan te besluiten hem liefde te betonen, want ook dit was het doel van mijn schrijven, dat ik zou weten, of ik op u rekenen kon, dat gij in alles gehoorzaam waart. Wien gij nu iets vergeeft, dien vergeef ik het ook;" (2 Cor. 2:6-10).

Bij deze laatste woorden denken we als vanzelf aan wat Christus zegt in Matth. 18:18, namelijk:

> "Voorwaar, Ik zeg u, al wat gij op aarde bindt, zal gebonden zijn in de hemel, en al wat gij op aarde ontbindt, zal ontbonden zijn in de hemel."

Steeds weer is hiervan gemaakt, dat Christus dit zegt tot de bijzondere ambtsdragers en dat Hij alleen aan hen de sleutelmacht heeft toegekend. Maar dat is een leugen; Hij zegt dit tot de ganse gemeente.
Wanneer een zondaar berouw heeft en zich bekeert, heeft zelfs elk waar gelovige de bevoegdheid om hem niet alleen zelf te vergeven - gesteld dat hij hem iets te vergeven heeft - maar hem ook te verzekeren dat Christus en de Vader in de hemel hem vergeven hebben. Wanneer dit geschiedt in een geval van openbare kerkelijke tuchtoefening doen de gelovigen dat gezamenlijk als gemeente, waarbij uiteraard enige goede orde onontbeerlijk is. Aan die absolutie behoeft en mag dan niet de minste twijfel bestaan. Dat is nu juist de strekking van deze woorden van de Here Christus. En dat leert de apostel Paulus nu ook de Corinthiërs als hij hun zegt: "Wien gij iets vergeeft, dien vergeef ik het ook". Zo gaan de Corinthiërs als het ware aan de hand van de apostel tot Jezus. Want Christus krijgt hier gestalte in Paulus. Het is ten diepste niet Paulus die dit zegt maar Jezus Christus, de Heer der kerk zelf. Hij leert hun door Paulus' dienst wat het betekent om christen te zijn en als christelijke gemeente de kerkelijke tucht te oefenen.

4.13 De regeling van het tuchtrecht in de D.K.O. niet tot opbouw van de mondige christelijke gemeente.

Deze ontroerende opvoeding van de in allerlei opzicht nog zo onvolwassen gemeente van Co rinthe door de apostel Paulus, is ons speciaal overgeleverd, opdat wij zouden weten hoe de Here wil, dat de kerkelijke tucht zal worden geoefend en gehandhaafd. Indien de apostel nu zèlfs en juíst ook zulk een onmondige gemeente, die nog melk nodig had en als het ware nog in het zuigelingenstadium verkeerde (1 Cor. 3:2), niet de verantwoordelijkheid voor de tuchtoefening uit de handen nam om die uitsluitend aan goed opgeleide en doorknede bijzondere ambtsdragers op te dragen, hoe denkt u dan dat hij zou oordelen over de gang van zaken wat dit betreft in de Gereformeerde Kerken in Nederland?! Moet u ook eens nagaan wat een ruzies en tweedrachten er waren in

Corinthe: maar Paulus probeert niet om dit op te vangen of er een eind aan te maken door een van bovenaf opgelegde strakke leiding of de instelling van een hiërarchie. Deze apostel van Christus Jezus, die toch echt wel wat meer aan zijn hoofd had, heeft zich temidden van de grootste zorg en druk afgebeuld om aan de Corinthiërs in zulke uitvoerige, omzichtige en toch diepgaande brieven te leren hoe het moest. Heel zijn arbeid was er op gericht om alle heiligen, alle leden van Christus' gemeente, op te voeden en te brengen tot "de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom der volheid van Christus" (Ef. 4:13). Want hij was er diep van doordrongen en leerde het daarom ook uitdrukkelijk, dat Christus dáártoe - nl. om alle christenen tot de volwassenheid in Christus te brengen - de buitengewone en bijzondere ambtsdragers gegeven had (Ef. 4:11 e.v.). Ambtsdragers die de hun gegeven bevoegdheid om de orde in de kerk te regelen misbruiken om de gemeenteleden onmondig te maken en te houden, halen zich daarom de vreselijke toorn van de enige Heer der kerk op de hals. En dan hebben we het alleen nog maar over de zonden van bedrijf. Christus toornt echter niet minder over de schulden of de zonden van nalatigheid die men in dit opzicht heeft. Want het is juist het ambt en de schuldige plicht van elke bijzondere ambtsdrager te doen wat hij kan en alles aan te wenden om elk gemeentelid tot de mondigheid en volwassenheid in Christus te brengen. Als hij een ordemaatregel neemt, moet hij zich vóór alles afvragen of daarmee de opwas tot de mannelijke rijpheid in Christus bevorderd en gediend wordt. Wanneer hij dat vergeet, en in zijn stellen van regels van orde paternalistisch gaat optreden, is hij niet bezig met de opbouw van het lichaam van Christus (vgl. Ef. 4:12) maar met de afbraak van de kerk.

Beschouwen we nu vanuit deze wetenschap de regels die de D.K.O. vaststelt inzake de orde van de kerkelijke tuchthandhaving, dan moeten we toch eerlijk toegeven, dat die bepaald niet over de hele linie even wijs zijn. Zij hebben immers voet gegeven aan de dwaling, dat tucht een uitsluitende kerkeraadszaak is; althans zij hebben die dwaling niet afgesneden. De groei naar de volwassenheid in Christus is er niet door bevorderd maar eerder belemmerd. Zodoende heeft de kerkenordening met betrekking tot de tuchtoefening zelf in de hand gewerkt, dat de gereformeerde gemeente wat dit betreft niet werd opgevoed tot volwassenheid in Christus en dat de tuchthandhaving praktisch geheel voor rekening kwam van de bijzondere ambtsdragers, onder wie speciaal de dominee. Hier ligt een van de grote wortels van het opkomende en voortschrijdende bederf of de deformatie van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Want terecht noemt art. 29 N.G.B. als merkteken van de WARE kerk ook dit: "zo de kerkelijke tucht gebruikt wordt om de zonden te straffen". De tucht is levensnoodzaak voor de kerk; als deze niet leeft in de gemeente gaat zij dood.

De gereformeerde "vaderen" in de zestiende en zeventiende eeuw hebben er kennelijk geen vertrouwen in gehad, dat het goed kwam als de gehele gemeente de kerkelijke tucht uitoefende, en zij hebben daarom de orde aldus geregeld, dat de kerkeraad daarbij de dominerende rol vervulde. Ongetwijfeld hebben zij gedacht daar goed aan te doen, maar het resultaat was een kerk vol meelopers en hypocrieten, de opkomst van een nieuwe hiërarchie overwegend in de vorm van een dominocratie, de ontwikkeling van een gereformeerde scholastiek en vooral: een vlucht in de mystiek.

4.14 Tweede voorbeeld van strakke ordening: de regeling van het domineesambt.

Een ander belangrijk punt waarop de strakke ordening van bovenaf blijkt, welke in de praktijk tot dominocratie heeft geleid, is de regeling ten aanzien van de bijzondere ambten. Daarbij gaat het niet zozeer om het ouderlingen- en diakenambt - want daarover is de Schrift duidelijk genoeg - maar wel om wat er daarnaast nog aan bijzondere ambten zou moeten zijn.

De Reformatie wilde wat betreft de ambten in de kerk terug naar de Schrift.

Maar het viel niet mee om uit de Schrift te weten te komen welke ambten er moeten zijn en wat nu precies de afgegrensde taak was van elk van de verschillende soorten ambtsdragers. Wanneer we de Schrift lezen, horen we immers van een veelheid van gaven en ambten in de nieuwtestamentische kerk.
Ef. 4:11 zegt:

> "En Hij heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herders en leraars, om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, tot opbouw van het lichaam van Christus..."

In 1 Cor. 12:28 lezen we:

> "En God heeft sommigen aangesteld in de gemeente, ten eerste apostelen, ten tweede profeten, ten derde leraars, verder krachten, daarna gaven van genezing, (bekwaamheid) om te helpen, om te besturen, en verscheidenheid van tongen."

Rom. 12:6-8 luidt:

> "Wij hebben nu gaven, onderscheiden naar de genade, die ons gegeven is: profetie, naar gelang van ons geloof; wie dient in het dienen; wie onderwijst, in het onderwijzen; wie vermaant, in het vermanen; wie mededeelt, in eenvoud; wie leiding geeft, in ijver; wie barmhartigheid bewijst, in blijmoedigheid."

Uit Paulus' brieven aan Timotheüs en Titus blijkt, dat in elke gemeente ouderlingen en diakenen moesten worden aangesteld, terwijl sommige oudsten zich belastten met prediking en onderricht en daarom vrijgesteld moesten worden (1 Tim. 5:17 e.v.). De instelling van het diakenambt is ons bekend uit Hand. 6; en in Hand. 14:23 horen we, dat Paulus en zijn medewerkers inderdaad in elke gemeente oudsten aanwezen.
In Hebr. 13:7 en 13 lezen we van "voorgangers", die het Woord Gods tot de gemeenten spraken en aan wie de Hebreeën zich moesten onderwerpen omdat zij het zijn: "die waken over uw zielen, daar zij rekenschap zullen moeten afleggen".
En tenslotte - om niet meer te noemen - worden de brieven aan de zeven gemeenten van de Openbaring steeds gericht aan: "de engel der gemeente".
Kortom, als we de Schrift lezen, is het wèl duidelijk, dat er oudsten en diakenen moeten zijn en wat hun ambt is, maar als we vragen wat er dan verder nog moet zijn, wordt het moeilijk om dat met beslistheid op grond van de Schrift uit te maken.
En dat nu betekent, dat op dit punt de ordening door de kerk een aardig toontje mee gaat spelen.
We behoeven daar niet bang voor te zijn, want het is immers zo, dat Christus door zijn Geest zijn kerk ook wat dit betreft de weg wijzen en in alle waarheid leiden wil. Maar wèl is het zo, dat we ons bewust moeten zijn, dát de ordening van de kerk hier meedoet en dat we daarom op dit punt uiterst waakzaam hebben te zijn.

4.15.1 De "profetieën" van Zwingli in Zürich.

Vóór we hier verder op ingaan zullen we eerst in 't kort de historische ontwikkeling memoreren, die hierbij van belang is en die tegelijk het oog scherpt voor de problemen.
Zwingli stelde in Zürich de zogenaamde "profetieën" in. Waar hij in het Nieuwe Testament las, dat er "in tongen" gesproken werd, vatte hij dit op als een spreken in vreemde talen, en dan vooral in het Hebreeuws. Daarom belegde hij in Zürich elke morgen, behalve op vrijdag en zondag, samenkomsten, waar de Schriften van het Oude Testament werden gelezen uit de Hebreeuwse grondtekst en de Griekse Septuagint, terwijl er vervolgens in het Latijn een exegetische voordracht over werd gehouden, waarbij ook dogmatische en praktische opmerkingen werden gemaakt. Tenslotte hield dan één van de predikanten over het behandelde Schriftgedeelte een soort preek in de volkstaal (vgl. 1 Cor. 14:1-19).
Men heeft gezegd, dat deze "Züricher Prophezeien" bedoeld waren om candidaten op te leiden tot de dienst des Woords. Inderdaad is dat wel in hoofdzaak het praktische gevolg ervan geweest. Maar als we in rekening brengen hoe Zwingli hierin de Schrift wilde navolgen, begrijpen we, dat deze profetieën toch echt voor de gehele gemeente bedoeld waren. Feit is, dat men nog jaren hierna sprak over "het geleerde Zürich", omdat velen daar een aardig mondje Hebreeuws, Grieks en/of Latijn konden meespreken.